

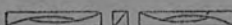
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Длугоша 21.

З М І С Т :

о. Юліян Дзерович: Над свіжою могилою Івана Франка	365
о. Іван Рудович: Наше духовенство на війсьній еміграції	369
Зміна календара	377
о. Юліян Дзерович: Матеріали до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітньої війни	384
о. Юліян Дзерович: Справа національної релігії	400
о. Стефан Ковалів: Чи Служба Божа повинна відправляти ся по українськи?	406
Церква в національнім життю	409
о. Ст. Ковалів: Церков національна чи соборна?	411
о. Михайло Дороцький: Науки про церкву	415
о. І. Г. з Дрогобича: Наука до дітей	419
Померли	423
Всячина	424
Нові книжки і видання	427

ЛЬВІВ 1916.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 1с.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
чотирох до п'ятих аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокі числа коштують 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Длугоша, ч. 21.

Н И В А

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 7—8. Львів, липень і серпень 1916. Рік XII.

О. Юліян Дзерович.

Над свіжою могилою Івана Франка.

Помер Іван Франко! Помер автор Мойсея, Лиса Микити, Панських Жартів! Склонив голову на вічний спочинок найвизначніший сучасний поет не тільки Соборної України, але цілої Славянщини! Помер автор оповідань і повістей, письменник для дітей і молодіжи, критик і історик літератури, фільольог, економіст, публіцист, популяризатор, популярний агітатор, редактор цілого ряду періодичних видань, перекладач з чужих мов, інформатор чужої преси про наше жите, одним словом — вмер чоловік талану, праці, діяльності так всесторонньої, що рівної їй не багато примірів найдець ся в історії людської культури.

Похорони Франка відбули ся дня 31. мая при великім здвизі народа і були величавою жалібною маніфестацією, присвяченою пам'яті поета. Несено і везено безконечне число вінців, виголошено дванайцять нагробних промов, та вражало лише се одно, що домовину на вічний спочинок вів — у нас річ небувала — один, однісенський парохіяльний священик Свято Успенської Церкви. На похороні, на яким при нормальних відносинах повинні були бути мітри, фіюлети, крилошани, пралати і цілий рій духовенства — один священик і то аж за виставленем відповідного лікарського свідоцтва, що Франко, як людина в останніх часах свого житя, умово хора не був одвічальний за свої вчинки...

Як приймив загал української громади ту абстиненцію духовенства?

На щасте доброго генія нашого народа приймила се українська громада з жалем і болем, ба навіть наріканем на

духовенство. Дуже се гарно свідчить о нашій суспільности, яка таку абстиненцію болюче відчула і через найвизначніших членів нашого громадянства старалась вплинути на уступку зі сторони духовенства. Але годі було! Непримириме становиско, яке Франко займав через ціле своє жите супротив віри і Церкви не призволяло і духовенству заняття иншого становиска. Цінуючи високо його заслуги на полі літератури і науки, духовенство не сміло тут дати себе зліпхнути до ролі жалібників (караванярів), до підприємства „*Entreprise du pomp funebres*“, які з обовязку мусять свій обовязок сповняти. Послух церковним канонам і пошана власної становой гідности не призволяла нам инакше поступити. Тільки скажемо в наше оправданє, тільки всего для зрозуміння нашого становиска.

Поступаючи після засад і науки Христа, який ніколи не виступав проти грішників як людей, а виступав лише проти згубних шкідливих поглядів і ідей, і ми нині не кидаємо каменем на свіжу могилу покійника і оставляємо суд над ним. Справедливому і Милосерному Судії, та за те з повною гідностию, що її вимагає свята справа, яку заступаємо, справа церковна і народна, осуджуємо напрям діяльности вибраний покійником, боротьби проти Церкви, віри і духовенства, уважаючи його напрямом вельми шкідливим для нашого народа, нездоровим рухом для нашої нації.

В некрольогу покійника, в „Ділі“ ч. 134. читаємо: „Як громадянський діяч, був Іван Франко головним творцем того напрямку, який в історії нашого розвитку знаний під назвою радикалізму і який запліднив усе наше жите вартостями всевітної культури“. А в „Українським Слові“ ч. 133. читаємо: „В 1890 р. в осені, повстала радикальна партія, що врізала ся глибоко протягом десятих літ у наше політичне й культурне жите. Одним з головних основників нової партії був Франко, що виробив програму партії і в цілім ряді брошур займав ся її такою“.

Може бути, що і не по думці і проти волі Франка, але фактом є, що радикальна партія звела цілу свою програму до одного: борби з вірою та попівством, а слово „радикал“ сталося тотожним з понятєм „ворог Церкви“. В тій одній „роботі“ заключалась вся праця тої партії як між інтелігенцією (головно молодіжию), так і між простонародєм. Молодіж на своїх студентських конгресах займаєть ся головно церковно-релігійними питаннями, бажає усунення релігії з гімназії, знесення богословського виділу на університеті, кидає кличі „*Los von Rom*“, бажає введення поганської релігії, так що ті „всі абсурда — наводжу тут точно після звіту з „Нашої Школи“ — вразили на посліднім конгресі присутного самого Ів. Франка і він забравши

слово недвозначно осудив антиклерикальні вискоки промовців. Такі кличі — говорив він між ин. — як *Los von Rom* у наших часах і серед наших обставин показують мале розумінє діла, бо куди прим. прихилити ся нашому духовенству вразі відриву від Риму" („Наша Школа" 1913, ст. 279.). Також у своїх органах („Молода Україна", „Жите") що друга стаття се певно славослове для Гекля, Джьордана Бруна, Ренана або прямо пропаганда безвіря.

Між простонародєм доводить Кирило Трильовський прямо до оргій клеро і релігіофобії, а орган партії „Громадський Голос" несе тільки отрую невірства, та не залишає ніякої нагоди, щоби попа лише обсмарувати і представити як мантія, дурисвіта, деруна... Се альфа і омега діяльності радикальної партії, се одинокий критерій, який сю партію виріжнював від других політичних організацій.

І тому то в ту тяжку переломову хвилю, яку судилось нашому народови переживати, чи не слід би було у подзвінне Франкови застановити ся над тим, чи годить ся копати такий величезний діл між народом а його клиром, чи має рацію партія радикальна відтручуючи духовенство від праці для народа, підриваючи довіре до священика, допчучи релігійні ідеали нашого народа.

В нашій державі тепер панує *Burgfrieden*, завішене оружя що до внутрішних спорів горожан Австрії. Парламент, де послы могли би висказати неоднотерпке слово під адресою сусідів, замкнений; часописи,

стережені олівцем прокуратора, борба з москвофілами, з хвилею їх погрому, силою факту, упала; тож чи не добре б було і на нашім народнім смітнику завести лад, порядок і спокій і зрозуміти се, що лише в єдності наша сила, наша будучність.

Сам Франко висказав в р. 1898 на вечерицях устроєних в честь його двацять п'ять літньої літературної діяльності отсі знаменні слова: „Я пізнав, що й нам усім яко нації ніщо не прийде за дармо, що нам ні від кого ніякої ласки не надіяти ся".

Отже в ім'я якої засади, якого розумного політичного проблему наша радикальна партія постійно ослаблювала ту силу народню, сіючи незгоду, відтручуючи від народа до теперішних, щирих народних робітників?

Майже рівночасно з похоронами Франка принесли часописи

„Розпорядок начального команданта армії з 5. червня с. р. розширяє військове люблинське генеральне губернаторство на повіти: холмський, грубешівський і томашівський та тим самим лучить в одностайну одиницю область бувшої холмської губернії з другими частинами конгресової

Польщі, які заняли австро-угорські війська. Розпорядок сей йде на зустріч бажанню, що пливе з серця польського народу, котрий відчував як удар відлучене Росією Холмщини від Польського Королівства". Тож нім то доведеться нам діждати розпорядків „які плинули-б з серця українського народу", ми повинні опирати ся лише на власні моральні сили. Наша духовна зрілість то ґрунт єдино певний під ногами, поза тим все инше є припущенем, гіпотезою, комбінацією...

Коли війна скінчить ся, дозрілість наша передовсім буде взята в рахубу і від постави нашої рідної а згідної, поважної а достойної — багато, як не все буде залежати. Мимо того, що тільки разів ми завелись, ми на жаль все-виглядаємо спасення з вні, позабувши, що судьбу кожного народу Провидінє в його власні руки вложило.

Хвиля теперішня вимагає від нас засобу цілої енергії, вимагає від нас розбрату з всіми нашими похибками і упередженнями, а передовсім зірвання раз на все з партійними незгодами. А то що треба боятись? Як раз чогось противного, тому, бо весь засіб енергії, який ми доси затрачували в борбі з нашим домашнім ворогом, з москвофільством, ми тепер звернемо против себе і зачнемо себе безпощадно поборювати. Передсмак того вже маємо, бо „Громадський Голос" вже печатає на своїх сторінках свою „історію церкви", щоби по війні не взміг ся клерикальний дух в Європі. Отже замість прямувати всім до єдності, утікаємо від неї що сила. Замість втиснути ся хоч би з власною невигодою, кожний демагог хоче розпертись як найширше, не хоче втілити ся в нарід, але нарід втілити в себе. Не служити народови, але народом послугувати ся. Коли-б скрайним сторонництвам розходило ся справді так о народ, то вони зійшли би ся з тими, що також для народу працювали і працюють, а не мірили-б співробітників оком ненависнішим, як ворога мірить ся.

З любови до нашої, над жите нам дорогої Вітчизни зірвім вже раз рішучо з всякою становою, партійною ворожнечою, возьмім розбрат з тим виплеканим з гордості і самолюбства політичним догматизмом, що ним все ще упоєні деякі крайні партії, який в них вмовляє, що тільки вони і їх політичні приятелі відкрили неомильний середник на спасенє Вітчизни. Нам треба тепер любови до будови і відбудови, до гоєня, лічення ран завданих війною, до скріплення сил. Ніякий народ сил на довго не затримає, ані ослабій і їх не набере, наколи йому не дістає суспільної рівноваги і згоди. Тому все, що в ній рівновагу псує, згону бурить — є гріхом проти його справи, замахом на його будучність. Народ — се не купа піску, не збірник одиниць, але організм, якого кожда частина є потрібна, наколи організм має бути здоровим і сильним. Хто ослаблює лише одну частину

організму — в нашій ситуації: підриває повагу клири, викидає з корінем віру — той ослаблює цілість. Тому сторонництва і письма, які ширять недовіру і неохоту одної частини суспільності до других, які для винесення себе і значіння свого юдять і цюкують одних проти других, шкодять справі не тих своїх мнених ворогів, а цілому народови, бо заціплюють в ній або розвивають убійчі бакції суспільної ненависти. Ї то зажажене крові, ї то все грозяча смерть...

За домовиною Івана Франка ступали в одному ряді: Кость Левицький, Олександр Барвінський, Кирило Трильовський, Микола Ганкевич... Видно з того, що є хвили в життю народа, які категорично кажуть нам лучитись, єднатись, брататись у одну спільну сімю, в одну велику родину!

На мою думку і велика, переломова хвиля світової війни повинна бути таким амальгамом, що злучить нас в одну родину, вирозумілу для себе, шануючу переконання других, не шарпаючу безбожно святощі народа, не підюджуючу себе взаємно до клясової, станової ненависти!

Дав би то Бог!...

о. Іван Рудович.

Наше духовенство на військовій еміграції.

(Дальше.)

Після урядового комунікату, оголошеного в часописах, міністер президент так відповів на промову о. Філяса: „Er beklage mit den Erschienenen auf das tiefste, dass fremde Gewalt die Gläubigen der hier vertretenen Diözesen zum Abfall zwingen wolle und die Priester Drangsalen aussetze. Mit besonderem Schmerze empfinde er die dem hochwürdigsten kirchlichen Oberhirten, den er als Märtyrer seiner Ueberzeugung verehere, angetane Gewalt und gedenke in warmer Anerkennung der ihren Diözesanen treu zur Seite stehenden hochwürdigen Bischöfe von Przemyśl und Stanislaw. Die schwere Zeit der Prüfung, die über die griechisch-katholische Kirche in Galizien und ihre treuen Söhne gekommen sei, werde, wie er zuversichtlich hoffe, mit Gottes Hilfe überwunden werden und einen glücklicheren Zukunft weichen. Mit Genugthuung nehme er die von so hervor-

genden Vertretern des ukrainischen Klerus in dessen Namen abgegebene Versicherung unverbrüchlicher Loyalität gegenüber dem Kaiser und dem österreichischen Staate entgegen. Wenn sich in letzterer Zeit innerhalb eines Teiles der ruthenischen Bevölkerung und auch der ruthenischen Priesterschaft im Lande tiefbedauerlicher Weise eine mit diesen Gefühlen unvereinbare Gesinnung und Haltung manifestiert habe, so erscheine es doppelt notwendig, dass der ukrainische Klerus seinen korrekten staats- und kaisertreuen Standpunkt nach wie vor unverbrüchlich bewahre und denselben auch nach aussen kräftigst bekenne. Eine schwere, aber besonders wichtige Aufgabe erwachse dem patriotisch gesinnten Klerus nach massgabe der Revindikation des Landes, wenn er nach den Wirrnissen des Kriegszustandes in die Stätten seines beruflichen Wirkens zurückgekehrt, dortselbst diese patriotischen staatsreuen Gesinnungen in den Herzen der Gläubigen durch Wort und Beispiel zu beleben und zu festigen haben werde. Der ukrainische Klerus werde bei solchem Bestreben der Unterstützung der Regierung versichert sein können.

Колиж союзні армії прогнали російські війська з Галичини, а наші священики вертали до своїх парохій, або на визначені їм посади, правительство сповнило бажання клиру, бо міністерство внутрішніх справ давало кожному посвідку лояльності, яка мала зберечи його від еventуальних прикrostий.

З огляду на те, що з деяких міродатних сфер вийшов закид, мовби то наше духовенство втікло зі страху, полишаючи вірних без духовної опіки, уложено і вручено Апостольському нунцієві і світським властям письмо, в яким доказано, що найбільше священиків було з евакуованих місць, та професорів і катехитів, які виїхали за шкільними властями, а лише небогато душпастирів виїхало з таких місцевостей, котрі були положені на воєннім терені. Одні і другі мусли по неволі опустити свої парохії. Між збігцями священиками було багато, що ратувались втечю перед увязненням і вивезенням Москалями за їх діяльність на полі церковнім і народнім. Що їх обави не були безосновні доказом сего вивезення майже сотки священиків і верховного архипастира української католицької церкви екс. Митрополита Шептицького, та знуцання часової російської адміністраційної власти в часі інвазії над нашими священиками, яких порабовано, в'язнено, усувано з парохій, а парохіянам урядово приказувано викидати священиків-Українців і їх родини з парохіяльних домів та силою видалювати з громад. Такі прикази видав начальник равського „уезда“ і велів усунути з громад парохів о. Адрияна Леонтовича з Тенетиск і о. Антона Фолиса з Любичи Королівської.

Пекучою справою було визволене інтернованих українських священиків з Талергофу, Грацу, Терезієнstadту і Мукачева.

Найприкрішші відносини були в Талергофі і тому треба було перед всім подбати про Талергофців.

Делегат українського ратункового комітету Др. Стефан Баран був з кінцем вересня 1914 р. в Стирії, де постарався о точні вісті про інтернованих в Талергофі, які випечатав в „Ділі“ з 10. жовтня 1914. Ч. 196/4. Після інформацій, уділених йому з компетентного жерела, було тоді в Талергофі 4.800 арештованих і інтернованих, яких поміщено в окремій таборі за селом під військовою сторожею. Священиків було до 300 і кількасот інтелігентів. Між інтернованими був цілий ряд свідомих Українців, які ціле своє життя працювали в українським дусі і в користь нашої держави, а яких арештовано на основі доносів. З поміж священиків Українців знайшлися там отці, загально знані зі свого патріотизму і хосенної праці для свого народу і держави: пралат Дольницький Ізидор, загально високоцінений і люблений „дзядзьо“, посол на сойм Метеля Северин, Ваньо Омелян, Коновалець Володимир з Малехова, Савойка Теодор, крилошанин Березовський Тома, професор і катехит Корінець Олександр, Гумецький Юліян, Хтей Александер і багато інших.

Делегат п. Др. Баран подає в висше згаданім Ділі, що до дня 1. жовтня 1914. з поміж арештованих москвофілів, приміщених в Талергофі, засуджено трех на смерть за доказані їм тяжкі державні злочини, понад трийцять засуджено на в'язницю, а проти трех соток велось військове слідство.

З початком грудня 1914 р. було всіх інтернованих в Талергофі 7.000, а в тім 300 священиків.

Справа увільнення невинно інтернованих стрінула з початку на великі труднощі. Одначе завдяки заходам нашої парламентарної репрезентації, що невтомно працювала в тім напрямі, а якій наше представництво достарчало потрібних даних до інтервенції, військові влади перевели слідство проти всіх інтернованих священиків-Українців і по виказаню їх невинности пустили їх на волю.

Перша партія Талергофців, зложена з 77 осіб, приїхала до Відня 22. падолиста, друга в числі 110 людей з початком грудня 1914 р. Протягом чотирох місяців удалось зволити всіх, невинно запроторених священиків. Політично нескомпромітованих священиків русофілів увільнив сам військовий суд, але конфінував їх по різних місцевостях в Стирії, Каринтії, Країні і в Австрії горішній, де остануть аж до кінця війни.

На чужині найшлися наші емігранти в дуже скрутнім матеріяльнім положеню. По довгих заходах вдалось виеднати в галицькім намісництві місячну виплату доповнення конгруї для священиків-душпастирів в висоті, в якій побирали перед ворожою інвазією, а завдяки українському запомоговому комітетови у Відні наділено всіх запомогою. В тім комітеті

працювали з рамени духовенства oo: митрат Др. Йосиф Жук, Володимир Яворський з Жиравки і Бронислав Гоцький з Острова коло Ярослав. Запомогу з державних фондів одержували священники і їх родини, перебуваючі і в інших австрійських провінціях; не діставали ніякої запомоги нечисленні священники, які пересиділи час інвазії на Угорщині, де в загалі косо дивились на наших збігців.

Духовенство, зломане лихолітєм та журбою о судьбу нашої церкви, потребувало релігійної відроди і духовної обнови. Перед Різдом 1914 р. уладжено духовні вправи для священників в костелі св. Петра на Graben-і, призначені на ті вправи князем кард. Піфлем. Науки виголосив Василян о. Коциловський.

Служби Божі з початку відправляла більшість наших священників в парохіяльній церкві св. Варвари. Колиж прибувало що раз більше емігрантів і вирінули різні труднощі з обслугою в церкві, більшість священників перенеслась до костелів, а представництво подбало о видане гектографованого літургікона, який розпродано по ціні 2 кор. за примірник. Німецький клир прийняв радо наших священників, а деякі парохі відступили окремі сповідальниці на сповідь Українців і дали на них таблички з написом: „Ту сповідаєсь по українськи“. З такого наближення скористала одна і друга сторона. Наше духовенство мало нагоду пізнати спосіб душпастирства німецького клиру і бачити точність в обслузі вірних і в відправі богослужень, а знов Німці мали можливість зазнакомитись з нашим обрядом та довідатись про католицьку церков грецького обряду і про католиків Українців, що майже для загалу німецького клира і народу була terra ignota.

Представництво занялось також і нашими збігцями-питомцями та вдовами і сиротами по священниках і виеднано їм стали запомоги, а питомцям поручило вписатись на університет у Відні. В першій півроці 1914/15 року було вписаних 54 Українців на богословській факультеті. Молодіж, недостаточно заосмотрена і розкинена в приватних мешканнях по цілій Відні, не могла супокійно працювати над своїм фаховим образованием. Тоді звернув ся Апостол. генер. вікарій о. Філіас до приятеля Українців о. пралата Д-ра Антона Стояна, а він постарав ся о те, що князь єпископ Оломунецький відступив для наших богословів відповідний будинок в Кромєрижи на Моравах. Дня 22. цвітня 1915 р. отворено там українську духовну семінарію, в якій було 61 питомців з усіх трох українських галицьких єпархій. Ректором став Василян о. Йосиф Коциловський, а духовником о. Назар Чабан, духовник перемиської духов. семінарії. На професорів покликали власти oo. крилошан станіславських: Д-ра Гробельського Івана і Д-ра Щепковича Франца, а деякі предмети викладали священники Чехи, професори духовного

ліцею в Кромерижи. О. Др Стоян займав ся щиро нашими молодими збігцями, а місцеве населене відносилось до них прихильно. Кілька богословів вчилось в Інсбруку.

Та не лиш про себе і про своїх найблизших дбали наші священники-збігці; заопікувались і несли духовну раду нашим емігрантам, поселеним по різних місцевостях, та обняли душстаровництво по концентраційних таборах. З окрема той послідний обовязок був дуже важний, але відповідальний і важкий, бо між емігрантами, в наслідок перебутих невзгодин і матеріальної скрути, прокидались часто пошестні слабости.

До місцевостей, в яких жило більше наших вірних, а не було свого священника, переносив ся хто з духовенства на постійний побут, а коли се було неможливе, то доїздив один або й більше священників, які кожної неділі і свята відправляли Богослуження, слухали сповіди, а в часі Великого посту уладжували кількоденні великопостні реколекції. Реколекційні науки голошено в Великий піст 1915 р. у всіх більших кольоніях українських збігців.

О много красше поведено сю справу, як Апостольским вікарієм став протоігумен о. Пл. Філяс; на заходи Апостольського вікаріату поставлено до кінця цвітня 1915 р. 10 сталих душпастирів по концентраційних таборах, та по містах, в яких були більші українські кольонії.

За згодою Апостольського воєнного вікаріату обняли священники емігранти духовну обслугу греко кат. жовнірів в шпиталях та в заведеннях здоровля у Відні і в околиці. А була се робота дуже важна з огляду церковного і національного. Наші хорі жовніри приїздили до Відня зі споминами з перших тижнів мобілізації в Галичині 1914 р.; більшість подавала свою народність „Галичанин“, а заряди вписували наших Українців як „Pole“ або „Rumäne“, „Slovak“, „Ungar“ і т. і. Коли приходив наш священник капелян до хорих, довідував ся від заряду шпиталю на основі урядових записок, що там є всего 2 або 3 Українці; були се звичайно наші свідомі селяни або інтелігенти. При помочи наших людей починалось вишукуване вірних, та протягом кількох днів находилось кількадесятьох Українців. На інтервенцію о. капеляна, а деколи і наших пань і панів, що відвідували українських ранених жовнірів, управи шпиталів справляли похибки що до народности хорих.

Головну вагу клало наше духовенство на душпастирську працю між хорими жовнірами і несло слова потіхи і релігійної відради борцям, перетомленим тяжким трудом в борбах за вітчину, фізично зломаним ранами і болем, духово прибитим та занепокоєним о судьбу дорогої їм родини, від якої нераз не мали ані одної вісточки від хвилі покликания до чинної служби.

Справу української католицької Церкви поставили оо. капеляни зовсім ясно, а се спричило з початку перемінаючі колізії, особливо там, де функції капелянів другого католицького обряду сповняли священники з Галичини. Та преосв. Єпископ польний сейчас усував всякі тертя, які лиш дійшли до его відома, та кождому признавав належні ему права.

Ми не можемо уявити собі, якою радісною подією була поява українського капеляна для хорого жовніра, який нераз не міг порозумітись з окружаючими его людьми, не вмів розмовитись, та поділитись своїм горем і болем з інозичними товаришами недолі. Деяким закрутились слези в очах, коли священник повитав їх словами: „Слава Ісусу Христу“, та заговорив до них по українськи.

По всіх більших шпиталях були богослужбні каплиці, в яких відправлялось наше богослуження що неділі і свята, а часто і в будні дні. В великих шпиталях, в яких були просторі каплиці, на богослуженнях співав хор, зорганізований невтомимим дірігентом о. проф. Туркевичом з наших пань, богословів, академиків і учеників. Наша гарна пісня церковна стягала до каплиці всіх зі шпиталю; приходили жовніри всіх націй, хорі зволікались на милицях, а за ними йшли сестри, служба, та заряд шпиталю.

До сповіди і причастия приступали ранені радо і часто.

В маю відбувались по деяких шпиталях маєві богослуження, на яких голошено короткі науки до жовнірів кілька разів в тижни.

До наших отців горнулись не лиш Галичани, але і Українці з Угорщини, які дуже любувались нашою „необщипною“ — як вони висловлювались — себ то нескорочуваною самовільно Службою Божою, та просили о українські молитвенники, в яких — після їх думки — є „божественні молитви, мова і лігери“. Буковинці, навіть православні — приходили до наших отців — як до своїх — з повним довірем і щиростію. Отці капеляни стали для наших хорих жовнірів не лиш душпастирями, але дорадниками, приятелями, заступниками та посередниками в кореспонденції. Неграмотним писали листи до родини і висилали їх до Галичини, письменним роздавали часописи і молитвослови. Найрадше читали наші жовніри Місіонаря, який видавали оо. Василіяни в Загребі. Зокрема що до заосмотреня наших жовнірів в молитвослови і опіки над ними треба піднести вельми щиру працю Українського Жіночого Комітету, що завязався у Відні в осени 1914 р., та поклав собі за ціль несе моральної і матеріальної помочи Українським січовим Стрільцям і українським раненим жовнірам. Скарбником того комітету був о. Василь Лициняк.

Духовенство, перебуваюче у Відні, обслуговувало 170 шпиталів у Відні і 26 в найближшій окрестности наддунай-

ської столиці. Число хорих жовнів змінювалось майже кожного тижня; найбільше було в зимі 1914 р. і на весні 1915 і доходило до 8.000, а 15. липня 1915 р. лишилось у Відні 2.250, а в околиці поза Віднем 1.156 хорих.

Апостольський вікаріят польний видав 79 нашим священикам відповідні легітимації, які управляли їх сповняти душпастирські обов'язки між хорими і раненими жовнірами по залізничних стаціях, шпиталях і всяких військових заведеннях воєнного терену. Управи шпиталів з признаєм підносили безінтересовну працю та коректне поведене оо. капелянів; деякі отці — а з поміж катихитів о. Софрон Глібовицький з Бродів і о. шамб. Погорецький з Ярослава — дістали відзнаки і узнанє за повну посвяту працю.

З початком червня 1915 р. стали вертати збігці священики до Галичини, а тоді військова управа заіменувала для віденських шпиталів двох гр. кат. резервових військових душпастирів, яким помагає двох наших священиків.

Референтом шпитальних справ був довший час о. Др. Скобельський Лев, завідатель Жидачева, а опісля о. Софрон Глібовицький і о. Корнило Кузик з Радимна.

І в інших краях наші священики дуже щиро занялись нашими жовнірами, а особливо хорими. Наведемо виімок зі звіту о. декана Данила Бодревича, пароха Порохника, про его совісну працю в сомбатгелській епархії в північно-західній Угорщині за час его семо місячного побуту з Сомбатгелі.

„Коли я приїхав з родиною до Сомбатгелі, тамошний латинський єпископ Іван гр. Мікеш приняв мене вельни ласкаво і прихильно. Се ще молодий чоловік з широким образованєм — гозорить добре по німецьки — сердечний і вельми людяний, чим є дуже схожий на нашого ексц. Митрополита. В цілій епархії люблять его і дуже поважають.

Таки на першій авдиєнції зазначив, що не позволить мені, католицькому священикови, бідувати на чужині, лише мушу зовсім щиро представити ему свої матеріяльні відносини. Опісля дав мені власть відправляти Службу Божу і слухати сповіди в цілій своїй епархії, з чого користав я аж до свого виїзду до Галичини. Як раз в тім часі було стаціонованих в Сомбатгелі і в тамошнім комітаті богато наших жовнів головно з ярославського повіту, які не мали капеляна. Єпископ дуже зрадів мому приїздови і заявив: „Добре, що судьба принесла вас тут, можете багато зділати для своїх земляків-жовнів, яким я і мій клир, не вміючи по українськи, не можемо нести духовної помочи“. Я взяв ся радо до праці, та сам оден не міг дати собі раду. Тому поручив єпископ зладити і випечатати помічну книжочку до сповіди: „Confessarius militum“, в якій поміщено найважніші питання при сповіди у всіх мовах австро-угор-

ських народів, а також і в українській, але мадярською правописом.

Богослуження для жовнів відправлялись в місцевих католицьких костелах. Жовніри приходили дуже радо і часто, а їх побожність і краса нашого богослуження робили дуже корисне вражіння на тамошнє населенє. Годї не піднести се, що наші жовніри все маркували свій католицизм і приналежність до греко-католицького обряду і не захопили до протестантських зборів.

Случалось, що приділені до угорських полків і хорі по шпиталях жахались признати ся до української народности. Більшість з них були се одиниці національно свідомі, та лиш спомин про події в серпні 1914 р. спонукував їх промовчувати свою народність; они звали себе Галичанами. По кількоразовій появі свого священника ті люди зовсім осьмілювались і признавались до своєї народности.

По селах навкруги Сомбатгелю був стаціонований полк уланів майже виключно Українців. Тамошні мадярські душпастирі старались обслужити наших жовнів, а зокрема виявив багато спочування нашим землякам о. Ференц Рофош, парох в Бік. В сій місцевості був великий шпиталь і стояло 300 наших уланів. О. Рофош не міг розмовитись з нашими хорими і тому поїхав до сомбатгельського єпископа, щоби постарав ся о священника Українця. Єпископ поручив мене. На запросини пароха був я кілька разів в тамошнім шпиталі, висповідав всіх жовнів, відправляв Служби Божі в парохіяльнім костелі, а жовніри співали дуже гарно.

За почином о. Рофоша інтелігенція в Біку завязала самаританський кружок, який помагав хорим жовнірам. Душею того кружка була п. Фридериха Рідінгер, жена директора фабрики цукру, яка що дня відвідувала хорих жовнів, приносила їм дарунки і несла сл-ва відради на далекій чужині. Коли довідав ся п. Красіцкий, майор уланів в Чепрег, що я був в Біку, запросив мене на сповідь уланів в Чепрег. Дуже радо поїхав я до того села, бо там було більше як 600 наших людей. Сидів я там більше як тиждень, заки всіх висповідав і обслужив. Майор і весь офіцерський корпус ішли мені на руку, іп сорго приходили на богослуження, що приманювало і місцеве населенє, яке не могло налюбуватись нашим гарним співом церковним.

Рівнож радо приймали мене в Льочманд, Дяльока і других місцевостях.

На порученє сомбатгельського єпископа запросили мене на духовну працю в Шарвар (Sarvar), де було багато наших ополченців. До Шарвар виїздив я кілька разів, за кожним разом сидів там довший час, сповідав, відправляв богослуження, відвідував жовнів, потішав їх, та ділив ся з ними скупими вістями з рідного краю, які чув від наших людей, або вичитав в часописах. Праця ту була приємна,

бо місцевий парох о. Кеберль і його о. сотрудник в проповідях поучили своїх вірних про гр. кат. церков, про Україну і Українців, про наші релігійні і національні змагання. На наших богослуженнях костел був заповнений не лиш військом, але в більшості місцевим населенням.

Скитаючись по західній Угорщині мав я нагоду познакомитись з многими чужинцями і освідомити їх про наші релігійні і національні змагання та про наш нарід. Велику прислугу зробила брошура проф. Дра Ст. Рудницького „Ukraina“, видана в мадярській мові. Я дістав даром 20 примірників від нашої репрезентації і роздав їх найвпливовішим мадярським личностям, а між ними і єпископови з Комбаттелю та професорам гімназії. Графиня Erdödy з Ben (Ver), прочитавши сю брошуру відписала мені такий лист: Sehr Geehrter Herr Pfarrer! Mit bestem Dank bestätige ich Ihnen den Empfang der Broschüre, die mich sehr interessiert, da ich seit jeher viel Sympathie für das ukrainische Volk hatte. Hochachtungsvoll Gräfin Erdödy.

Слідно, що наші заточені всіюди старались освідомлювати чужинців про наш нарід та про Україну, бо в многих місцевостях стрічався я з чужими людьми, що дуже інтересувались українським питанням. Далі буде.

Зміна календаря.

III. Статя проф. С. Томашівського: Реформа календаря і церкви. („Діло“ чч. 9019—22).

Лиха доля присудила нам Галичанам, щоб серед моря крови і сліз, в часі небувалого пожару і руїни, які навістили нашу країну і відкривають темні челюсти непевного і зловіщого завтра для українського народу, його національної думки, культурних здобутків і суспільного розвитку, щоб у таких обставинах ми завершили все лихо ще поїданем самих себе... І то задля календаря...

Пічну з оборони о. Хомишина — мабуть чи не найцікавішого твору, який вийшов коли небудь з під пера сього владики. „Церков і віра остали у нас підпорядковані справам народним... Авторитет Церкви у нас підкопаний... Всякого рода братства, комітети, ради, організації світські — всі вони присвоюють собі право розказувати і забирати голос в справах навіть чисто церковних...“ Отся струна брешить продовж цілого другого послання в календарній справі. Годі на сім місци показувати велику перестарілість звісної

теорії про сонце і місяць, теорії, яка робила честь XI. і XII. вікам та їх геніяльним заступникам Григорію VII. та Інокентію III., та якої сьогодні не приголошує ні один із чільних мужів католицької церкви; годі тут також вести спір на тему, чи се справді таке вже нещасте, коли світські забирають голос у церковних справах

ви стане ствердити безсумнівний факт, що Церков була завсіді почавши від IV. століття по Хр., під рішачим впливом світських людей і світської власти, та що всі змагання против того часто дуже геройські, кінчили ся невдатно, і хто знає — чи не на добро самої церкви. Натомість позволю собі поставити питане: Не вже о. владики думає, що справа календаря, обряду і церковної організації — се справи „чисто церковні“, до яких світським людям нема жадного діла? Не вже він переконаний, що був колинебудь або є денебудь нарід, якому булоб і моглоб бути байдуже, чи прим. його владиками і душпастирями стають особи власної чи національності,

чи прим. право патронату корисне чи шкідливе для національно-політичного і соціально-культурного (отже і церковного життя) чи прим. вірні в церкві слухають проповіді в рідній мові чи в чужій; чи прим. робітничка кляса даного народу має працювати тоді, коли вона зачинена, а натомисть відкрита инша? Я сумніваю ся, щоби й сам о. Хомишин міг притакнути сьому питанню; натомисть стане він може впевняти про потребу розмежування сфер і т. ин., та не слід йому забувати, що до витиченя межі необхідно потрібні дві партії, а не одна.

О. Хомишин мусів отже знати з гори, що справа календаря не є „чисто церковна“ річ, що вона в сути річи для церкви (як жерела і сторожа віри та етики) як не байдужна, то хоч далекорядна

Йому мусіло бути також звісно, що в нашій історії вже з самого кінця XVI. в. панував погляд (инша річ, чи оправданий) про тісну звязь юліянського календаря з українською (руською) народністю та що сей погляд силою традиції, консерватизму й короткозорости здебільшого й сьогодні панує між нами і велить многим вірити, буцімто одночасне іджене свяченого у Українців і Поляків на нашій землі доведе до спольщення української більшости, а не до українщення розкинутих польських кольоній; він мусів знати й те, що саме світський чоловік вперше видвигнув прилюдно потребу ревізії того закоріненого хибного погляду і що світська організація (згаданий конгрес 1909 р.) згодила ся з сею думкою; міг він також чути, що митрополит Шептицький (також учасник конгресу) заявив був у звязи з ухваленою резолюцією, що він не заважає ся ані хвилі запровадити

григоріянський календар, коли се світські сфери уважатимуть бажаним; значить — о. Хомишин повинен був знати, що календарне питанє у нас стало, *par fas et nefas*, так само національно політичним як і церковно-релігійним. В кождім разі виходить очевидно, коли мова про зміну календаря, то закид одностороннього присвоювання собі права розказувати і забирати голос у справах не чисто церковних кинений як раз у протилежний бік, як треба було його спрямувати.

„Діло“, переповідаючи оборону о. Хомишина, зазначило, що се „відповідь на численні закиди проти способу, яким введено календарську реформу в станиславівській області“. Очевидно, в кругах противників реформи є люди різної масти, суперечних симпатій і неоднакового світогляду, одначе для всіх людей тямучих один момент має тут рішачуче значінє, а се той спосіб переведеня зміни. Бо похвальна і корисна ідея не мусить остати корисною і похвальною, коли її переведе в жите хтонебудь, колинебудь, денебудь і якнебудь; натомість бувають обставини, коли *Vernunft wird Unsinn. Wohltat — Plage*.

Обміним чисто церковне питанє, чи яло ся о. Хомишини вводити новий календар без уваги на дві старші єпархії, а навіть єпархіяльного збору духовенства, — за се нехай правують його самі духовні — зупинім ся натомість на сім, яке становище слід було зайняти у відношенню до „світських організацій“. Календар, окрім свого церковно-обрядового характеру, має дуже важні світські прикмети. Про національно-політичний бік згадувало ся вже висше; просвітно-культурний бік календаря має важний вплив на шкільне вихованє (подвійні свята у школі); господарський бік його виявляється в надмірі гр. кат. святочних днів, в порівнанню з конкуренційною супротив нас народністю

вкінці науково-практичний бік також немаловажний при оцінці, котрий календар ліпший. Як бачимо, світський характер календарного питаня дуже складний, без сумніву складніший ніж його церковний характер, тому слід було задалегідь увійти в порозумінє з відповідними кругами. В розумінню ваги всіх тих обставин календарна резолюція, ухвалена просвітно-господарським конгресом 1909 р. (вона надрукована в Пропамятній книзі тов. „Просвіта“) передвизувала потребу окремої анкети з заступників церкви, науки, просвіти і господарства. Таку анкету можна було зібрати і в часі війни, результат її нарад був би був безсумнівно

прихильний реформі, а одна поважна брошура з авторитетом анкети булаб за два-три тижні приєднала й підготувала загал нашої суспільности до зміни святочних днів. Теперішній час на стілько виїмково корисний для переведення реформи, що відпала головна небезпека, яка перед війною здержувала й найбільших прихильників григоріянського календаря від форсування реформи, а навіть від прилюдної агітації за нею, а се огляд на москвофілів, які в дуже добре зрозумілім інтересі своєї доктрини і тактики булиб розвели скажену демагогію серед темних мас знаходячи поміч *tertii gaudentis*. Тепер же, чи там безпосередно по війні, не булоб жадної поважної опозиції серед української суспільности проти реформи, навпаки, весь тямучий загал приймив би її як дуже важний крок наперед у національно-політичним господарським і суспільно-культурнім розвитку нашого народу. Натомість не були там подані ті аргументи національно-політичної і суспільно-господарської природи, які дійсно можуть переконати „непокликаних світських“ у користь реформи. Нічого дивного тому, що проти розпорядку посипала ся, окрім заяв обурення за „політичне“ мотивоване ціла низка аргументів против григоріянського календаря, з яких одні принципіально противили ся йому, інші признаючи, що зміна сама в собі добра, доказували, що вона тепер не на часі, що реформаторови недостає компетенції в сій справі і т. п. З аргументами противників „з боку українських патріотичних кругів“ („причаєних русофілів або людей обмежених і короткозорих“ полишено на боці) розправляєть ся о. Хомишин у своїм другім посланню, хоч деякі з аргументів промовчав таки.

Ніде правди діти, критика владики місцями дуже влучна. Так ось заміт, що григоріянський календар буцімто роз'єднає нас з закордонними братами, розбиває владику увагою, що „календар зовсім не перешкаджає національним почуванням і зносинам“...

Безосновний і той заміт противників нового календаря, що буцімто „треба числити ся з консерватизмом широких мас“, і о. Хомишин справедливо пригвожджує отсю дивну фразу в устах ріжних „поступовців і вільнодумців“, та питаєть ся їх, чи вони піднималиб сей аргумент, якби так і Росія приймила новий календар?

В дійсности широкі маси вже давно інстинктивно відчували тягар свого історичного календаря, як упосліджене церковне, національне, соціальне й економічне; тому нема найменшого страху, щоб сі маси, особливо в околицях не чисто греко-католицьких, самі зривали ся до опозиції. Вони се можуть зробити, одначе лише тоді, коли інтелігентні демагоги, для яких святочний день здебільшого справа зовсім байдужна, візьмуть ся енергічно за діло... Одначе і в сім разі одна дві популярні, добре написані брошури, в корот-

кім часі допоможуть здоровому розумови до перемоги над сліпою пристрастю. Консерватизм на пункті календаря існує у нас, одначе не в масах працюючого люду, а серед „поступової“ і „вільнодумної“ інтелігенції...

Та не в сентиментах тут вага. Треба раз уже зрозуміти, що наш старий календар спричиняє нам безнастанно двояку шкоду національно-політичного характеру (не говорячи вже про господарський). Він є наперед одною з головних причин, що напливовий елемент з чужинців на нашій землі не всякає в наш національний організм, так, як сього нам не-обхідно потрібно і як того природний суспільний процес вимагає. Чужинець латинник на нашій землі замість україншити ся — польщить ся, в $\frac{3}{4}$ з причини календаря й обряду; навіть як присвоїть собі українську мову в буденнім життю, то почуваєть ся звичайно не Українцем. Або що є видимим знаком „польскости“ Українців-латинників? Календар! Ми любимо говорити про існування таких Українців, а нічого не хочемо зробити, щоб вони не були Українцями лише з нашого іменования, а щоб самі себе такими почували. Та як се можливе, коли ми ще й тепер проголошуємо світові, що юліянський календар й українська народність — то ідентичні поняття, що без першого пропаде і друга?... Таж се обидва української національної ідеї! Не будь у нас юліянського календаря, то звісна пропаганда між українськими латинниками від 1901 р. не малаб була у десятої частини того успіху, який вона дійсно здобула; не виростлоб на нашій землі стілько пласов-ок у формі капличок, експозитур, служебниць і т. п., а ті, які виросталиб природною дорогою,

Сього питання не вільно українському патріотови легковажити! Латинники (і протестанти) творять у Східній Галичині силу близько півтораміліонову; ще, правда, більшість їх говорить по українськи, одначе таких, щоб себе почували до української народности дуже маленько; натомість польонізація між ними росте дуже скоро і діждемо ся невдовзі того, що українська мова зникне з уст не греко-католиків і не-православних, а в слід за тим ми станемо на своїй землі племінною меншістю! Тому то один із найважніших проблемів нашого національного життя в західні українських землях, проблем, який може рішати про нашу будучність, лежить у сім, щоб латинська церква у нас стратила свій національний, не український характер. Тут не досить висказати таке бажане і ждати чуда божого, щоб яка висока влась видала указ в нашу користь; ми самі мусимо зробити рішучий крок і затіснити звязь між чисто-українськими латинниками та сим способом скріпити асиміляційну силу нашої мови і нашої національної культури. А без григоріанського календаря се ніяк неможливе; се перший успішний крок, який ми мусимо зробити для ратования Українців-

латинників від національної загибелі; що йно по нїм можуть і мусять пійти інші.

Дальше — юліянський календар є головною причиною відступства від гр. кат. церкви й української народности поміж численною масою наших робітників, зарібників, слуг, емігрантів, які приневолені святкувати свята свого хлібодавця та не мають змоги задовольняти свої релігійні потреби в часі своїх свят у своїй церкві. Таким чином у процесі звісного перетягання греко-католиків на латинство наш старий календар має чималі заслуги.

З усього виходить, що юліянський календар ніяка національна святощ Українців, що противно, український національний обов'язок велить нам, в інтересі будуччини західних земель, ту форму, яка колись може була й цінна й дорога нам, та тепер спиняє наш національний розвиток, поставити вже раз в музею історичних пережитків, де вже спочиває чимало „національних святощів“, за які колись, в неможливих часах українства, розпинали ся наші батьки і діти, а пізніші покоління, в розвитті національної ідеї, забули. Отже й найвисша пора, щоб ми і старий календар віддали у музей історичних памяток і сим раз доказали реальність дотепер теоретичного нашого погляду, що понятє української національности ширше від понятя не то календаря, але й обряду і віри; інакше грозить нам доля і повага жидівського гета, а не новочасний всесторонний розвиток національний. Бою ся, що й так ми вже дещо спізнали ся. Ще лїт шістьдесять тому в зад мало не кождий мешканець Східної Галичини звав себе Русином і нашим батькам з 1848 р. (переважно духовним!) було яснійше як нам, що „руська“ народність не ідентична з греко-католицьким обрядом; що тільки нещасна обрядовщина 50-их і 60-их років довела до сього, що й завзяті „вільнодумці“ стратили на стільки вільність думки, що поза юліянським календарем не бачать української народности, української національної ідеї й її живучости.

Як бачимо, справа календарної реформи се не „чисто церковне“ питанє, як упевняє в супереч змістови своїх посланій о. Хомишин; вона без сумніву сильно світська: національна, культурна й господарська. Тому не диво, що спосіб переведення сеї реформи,

виготовив майже безвихідну ситуацію, де вже не в календарі діло, а в честі українського національного про-

воду, значить — і в повазі самої нації. Який вихід із цього становища, в котрім ми опинилися?

Для мене передусім ясно, що григоріянський календар у нас прийметься, не тільки у станиславівській єпархії, а й усюди в Галичині прийметься; остає натомість питане, хто програє тактично?

О. владика впевняє, що він ділав у глибокім переконанню про необхідність і хосенність реформи для церкви і нації та що він для ратования ідеї і самої реформи готовий витягнути далеко йдучі особисті консеквенції: „за такі справи я готовий пожертвувати не тільки честь і достоїнство єпископське, але навіть і моє жите“. Сими словами хоче очевидно о. владика заявити, що він для удержання і поширення реформи готовий уступити зі свого урядового становища.

Се може стати ся і тим способом, що станиславівський владика, рядом діл у найближшій часі докаже цілій суспільности, що він у своїй реформаційній діяльності руководив ся і руководить ся справді виключно церковним і народним добром. Ся думка веде нас поза обсяг самого календарного питання.

„Сим актом (= календарною реформою) бажав я піднести прапор католицької церкви в нашій народі, хотів звернути увагу на високу ідею, яку маємо сповнити, а заразом дати притоку до скристалізования у нас не тільки справ віри і католицької церкви, але також і справи народної“ — пише о. владика і вже тим самим сповнить широку програму національно-церковних реформ. І справді, він не обмежив ся до самого пересунення свят, лише впровадив низку змін, які з календарем не мають нічого спільного; так ось у молитвах за володаря замість слова „царь“ (що означає в дійсности „короля“ не „цїсаря“) має уживати ся „імператор“; зам. слова „православний“ має увійти „правовірний“, одно нове свято (св. Йосафата) творить ся, й одно старе пересуває ся з неділі на четвер (Боже Тіло) і т. ин. Яка ціль сих реформ у звязи з переменою календаря? Очевидно та, щоб наш народ усамостійнити і скріпити під оглядом церковним і народним. Сю ціль можна досягнути з одного боку через збільшене власних національних засобів й асиміляційної сили, через поглиблене національної ідеї й ународовлене публичного життя, з другого боку через розрив з тими впливами і течіями, які спиняли або давали привід до спинювання цього процесу усамостійнення й націоналізації. З огляду, що ми вірою або бодай обрядом звязані з державною церквою того народу, який не допускає й не може допустити до нашого національно-культурного відокремлення, кождий такий крок, який ослаблює сю спільність і зменшає „грецький“, „старославянський“, „східний“ та „руський“ характер нашої церкви

в користь національно-українського, являє ся важним поступом у розвитку української національної справи. На сій дорозі ми можемо і мусимо дійти до витворення української національної церкви, чи навіть кількох церков: греко-католицької, римо-католицької і православної.

З окрема перша з них надаєть ся дуже добре до сього великого діла, коли надамо їй з одного боку більше католицького, з другого більше українського характеру і тим способом зробимо з неї типову церкву українського народу, яка виявлялаб свою притягаючу силу — як не в напрямі чисторелігійнім, то в напрямі національно-культурнім — на захід серед вірних латинської церкви, на схід серед православних. Все те зробити лежить в нашій силі. Реформа о. Хомишина посуває сю справу наперед тільки незначно. Коли він звертав ся на переломанє традиції щодо календаря, „православних“ і „царя“ — то чому було не зробити рішучого кроку і завести українську мову в щоденних молитвах (се факт, що український селянин слабше розуміє молитву по церковному ніж по польски) і богослуженнях, наразі бодай в деяких. Думаю, що в Римі можна дістати згоду і на повну заміну „старославянської“ мови українською; сумніваю ся також дуже, чи теперішні противники григоріанського календаря з поміж світських мати-муть відвагу виступити проти такої далекосяглої і в наслідках безмежно корисної реформи. Очевидно, така реформа неможлива з одного дня на другий, лише вимагає довшого дуже старанного підготованя, (поспону із світськими людьми!) одначе почин до того необхідно зробити тепер. Так само пекуча реформа права патронату. Владика, який переведе сї реформи, здобуде собі безсмертне, історичне ім'я в історії українського народу і католицької церкви.

о. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітньої війни.

„Воєнние“ батюшки рівночасно і „воїнствующіє“.

Еще за мало для нас було Антонія, Евлогія, Діонизія з цілою хмарою батюшок! Нами заопікував ся еще і високопреосвящений Флавіян, митропит Київський і Галицький

і собі також „откамандіровал“ апостолів-місіонарів до Галичини для пропаганди православ'я. А то „Прикарпаська Русь“ з радістю донесла в своїм 1483-тім числі, що: „Съ разрѣшенія высокопреосвященнаго Флавіяна, митрополита Кіевскаго и Галицкаго, на дняхъ отправились на театръ военныхъ дѣйствій четыре іеромонаха, во главѣ съ миссіонеромъ о. Филиппомъ. На обязанности камандированныхъ монаховъ, помимо священнослуженія, будетъ также лежать трудъ миссіонерства среди уніатовъ“.

Отже батюжки, військові капелани, мали попри свою працю на полі, „на театрѣ військовихъ дѣйствій“ і по шпиталяхъ займатись ще і місіонерствомъ між уніатами!... „Військові“ мали стати і „військоувочими“ против унії. Чи не смішна річ: то православне духовенство, що в своїмъ нутрі не може собі дати ради з своїми розкольникими, штундистами, старовірцями, духоборцями, молоканами і цілимъ легіономъ сект вибиралось тут до нас, — не на самаританське та душпастирське діло серед своїхъ салдатів, а — для побороування унії.. Але хто то тої унії не побороував? В дальшихъ стрічкахъ побачимо, що і ославлене чиновництво, і „доблестніе чудо герої“, і наші домородні янічари і всякі благодотворительні комітети то лиш і діло робили, що на силу православ'я пропагували. Не дивниця тому, що опісля гр Бобринської заявляв, що „уніатская церковь не имеетъ будущности“...

Невинний Евлогій умивас руки.

Мимо насильної пропаганди православ'я терором, підкупством, кляветами, головний виновникъ насильствъ, архієпископъ Евлогій „отрицавъ ся сатани і всіхъ дѣйствій его“, відпекувавъ ся своєї дїявольської роботи і якъ колись Пилат умивавъ руки в знакъ своєї неповідности в крові Христа, такъ і Евлогій удававъ невинне ягнятко і перечивъ з цинізмомъ всякимъ слухамъ о насильнімъ навертанню на православ'я. Та краще всего дати тут слово сотрудинові „Виленскаго Вѣстника“, який мавъ нагоду поговорити зъ владикою у Вильні, коли той проїжджаючи зъ Галичини в Петроградъ затримавъ ся у Вильні пару годин. Ось що пише кореспондентъ:

„Разговоръ нашъ коснулся циркулирующихъ въ нѣкоторыхъ кругахъ польскаго общества и польской печати слуховъ о томъ, что будто уніаты въ Галичинѣ насильно присоединяются и будутъ присоединяться къ православію.

„Напишите, — взволнованнымъ голосомъ заговорилъ владыка — что я всѣми силами своей души протестирую противъ этого. Я слишкомъ люблю и слишкомъ уважаю нашу православную вѣру, чтобы навязывать ее такимъ недостойнымъ путемъ. Галицкій народъ, за исключеніемъ лишь мазепинцевъ, находившихся подъ вліяніемъ ми-

трополита Шептицького, тяготеєть къ православію, онъ хочеть, какъ онъ говорить, чтобы въ Галичинѣ было „какъ въ Києві, у Почаевѣ“.

„Теперь я їду въ Петроградъ, чтобы сообщить о видѣнномъ мною и намѣтить основы церковнаго управленія Галичиной. Я глубоко увѣренъ, что прочное государственное устройство Галичины возможно лишь при условіи організації тамъ русскаго церковнаго управленія. Меня очень заботитъ вопросъ о священникахъ. Впослѣдствіи, когда жизнь войдетъ въ норму, когда вернутся заточенные въ австрійскія тюрьмы священники, видно будетъ, какъ поступить. (Очевидно Евлогій надїяв ся, що всі увязнені москвофільські священники перейдуть на православє — але і тут мабуть гірко завів би ся). Я думаю также воспользоваться священниками изъ холмской епархіи, знающими малороссійскій языкъ. (Не нарѣчіє!... Евлогій став тими словами сам мазепинцем!) Съ уніятскими священниками я хочу жить въ мирѣ, пусть они сами рѣшаютъ, куда и за кѣмъ имъ идти“.

Другий невинний умиває руки.

З усіхъ батюшківъ командірованихъ в Галичину найвиднїйшимъ та найрухливїйшимъ був член Государственной Думы М. В. Митроцький. Він сидїв довгий час у Львові, їздив на отвореня читальнї ім. Мих. Качковскаго, займав ся благотворительними комітетами а наконєць поспїшивъ в Петроград на зібраніє Петроградскаго Галицко-русскаго Общества, щоби там 25. падолиста „сделать докладъ о новозавоеванной стране“. В своїмъ звітї, який наводимо після „Прик. Руси“ ч. 1491. от-такнї сїло ні пало „коснулся о. Митроцький распространившихся откуда-то (!!) слуховъ о томъ, что въ Галичинѣ ведется усиленная пропаганда православія, чуть-ли не насильственное обращеніє уніатовъ. Фактически населеніє само заявляетъ (?), что оно было и останется православнымъ. Въ настоящее время почти половина (!) священниковъ уведена, и покойники остаются безъ погребенія, дѣти безъ крещенія и масса населенія безъ удовлетворенія своихъ духовныхъ нуждъ. Галицкіє крестяне просятъ дать имъ священниковъ, но до сихъ поръ туда могло быть отправлено всего лишь 10 священниковъ, которыхъ крестяне прямо съ вокзала захватили (?), усадили на телѣги и увезли, такъ что даже духовныя власти не знаютъ сейчаъ, гдѣ эти священники сейчаъ находятся. (— Врі, да мѣру знай!...). Населеніє, чрезвычайно разоренное и угнетенное, бѣдствуетъ, но молить Бога объ одномъ — чтобы не вернулись...“.

Слухачі „покрыли долгими и заслуженными аплодисментами двухчасовой докладъ отца Митроцкаго“ — такъ кінчить „Прик. Русь“ свій звіт.

О. В. М. Митроцький удає наївного і хотів би заперечити „распространившимся **откудаго** слухамъ о усиленной пропагандѣ православія“... Таж ті слухи то були очевидні факти, за які самим агітаторам соромно ставало і тому старались їм в живі очі перечити. Їх же не ширили мазепинцы, бо ті були до смерті затравлені москвофільськими янічарами, їх же не ширили ані російські западники, ліберали, кадети, бо ті підчас війни злялись в одно з крайними чорносотенцями що до українського та уніятського питання. Факти самі за себе говорили, мимо заперечувань, прикрашувань, зацитькувань.

Еще один фарисей.

Ним був сам „штальмейстеръ Его Императорскаго Величества, и членъ Государственной Думы Д. Н. Чихачевъ“. Въ „Голосѣ Москвы“ писав він слідуючі слова: „Въ Галичинѣ въ настоящее время замѣчается стихійное движеніе (?) въ пользу возвращенія мѣстнаго населенія къ православію. Успѣхъ возвращенія населенія Галичины въ лоно православной церкви находится въ зависимости отъ личнаго состава русскаго духовенства, которое будетъ послано туда. И если это послѣднее проявитъ достаточный тактъ то задача церковнаго объединенія Галичины съ Россіей будетъ удачно завершена. Разрѣшеніе этого вопроса должно быть предоставлено самому населенію, и какое бы то ни было искусственное давленіе является здѣсь совершенно неумѣстнымъ“.

Чисте, новітнє фарисейство! Член Думи, високий чиновник царского Двора осуджує насильство в справах віри а рівночасно правительство і синод давають, дусять нищать унію чимскорше. Того притворства вже було за багато і кадетській „Рѣчи“ і вона наводячи слідуючі слова Д. Н. Чихачева: „успѣхъ возвращенія населенія Галичины въ лоно православной церкви находится въ зависимости отъ личнаго состава русскаго духовенства, которое будетъ послано туда“ так іронізує з сих слів: „эта послѣдняя фраза уже довольно далеко отходитъ отъ начала (правила) предоставления мѣстному населенію самому разрѣшать свой религіозный вопросъ и отъ признанія „неумѣстнымъ“ „искусственнаго давленія“.

І чиж не смішно, коли опісля Евлогій і Митроцький дивують ся та чудують ся, звідки беруть ся слухи о насильствах, коли „Рѣчъ“ прихоплює самого оберштальмайстра на фарисейській облуді і задушевних неоглядно висказаних бажанях, що успіх православля залежить від „личнаго состава русскаго духовенства“ а не від місцевого населеня, якому повинна бути „предоставлена возможность рѣшенія вѣроисповѣднаго вопроса“...

Пастирський лист архієп. Евлогія.

Через вивезенє митрополита Шептицького уважав схизматичський архієп. Евлогій свою задачу за вельми облегчену, думав, що натрафить на стадо овець залякане вивезенєм свого пастиря, гадав, що стріне народ, якому заїмпонувала тепер сила російської армії, величина російської імперії, і вистарчить тепер лише ласкаве слово з його уст, щоби паства узнала його як свого пастиря і відкреклась від унії, яка, — після него — була лише нам силою накинена, і терором утримувана.

І власне та обставина, що посланє Евлогія появилось по вивезеню нашого Архієрея, еше підчас найкровавіших битв, підчас страшного воєнного права ділало той крок схизматичського владики крайне несмачним і що найменше — негактовним. З пропагандою православя можна було зачекати до кінця війни зовсім сміло. Могли Галичани ярмо унії зносити від берестейського собору, зглядно від прийнятя унії галицькими єпархіями триста чи там двіста літ, то певно були б витримали еше два, три роки під тим страшним (?) ярмом і Евлогієви ні Синод, ні його власна совість не були б робили найменшого докору, наколи б був свою пропаганду зачав по закінченю війни, по мирових переговорах, по повороті нашого католицького Архієрея з заточеня. Противно! православе було б на тім лише скористало, наколи б воно було ширилось нормально; се були б немов співзаводи двох віроісповілань і котре мало б було більше житевої сили, внутрішньої вартости, лучший клир се ісповіданє мало би більше популярности, більшу притягаючу силу, більше ісповідників.

Та власне сих нормальних відносин Евлогій бояв ся, страхав ся і тому використовував свою позицію завойовника, використовував тяжкий для нас католиків воєнний час, і замість з погордою відвернутись від наших Юдів-Апостатів з клиру і пастви брав їх за своїх дорадників, тішив ся релігійним прозелітизмом і гадаючи, що за пару Юдами слідує цілий галицько український народ видав до нас посланє, повне клевет на католицьку церков, яке тут в цілости наводимо, подаючи його паралельно з текстом колишнього посланя архієпископа минського Віктора Садковського, якому то після розбору Польщі була поручена опіка над навертанєм уніятів до православя. Більше як сто літ ділить оба посланя від себе, але ми побачимо ті самі обітниць, ті самі перекручування фактів, а унію вимислом прямо діявольським.

[illegible][illegible]

Ея Императорское Величество, Императрица Екатерина II., попечительница православной вѣры, соединившая подъ своею властью и ество этотъ единоплемennyй народъ, управляя не тохмо его довременнымъ, но вѣчнымъ счастьемъ, изводила для паствы этого духовнаго стада установить церковную власть и насъ избрать для этой службы. Исполняя обязанность пастиря, которому отдаю беззащитное попеченіе о спасеніе людскихъ душъ, исполняя волю священной Помазанницы, внимаемъ евангельскимъ голосомъ всѣхъ каждаго пола и возраста, обитающихъ въ нашей епархіи, которыхъ дѣды, отцы или они самы дестію или боязнію изъ православія были переведены до уніи съ латинниками, что бы безъ боязни возвратились въ объятія православной церкви. Пускай никто не опасается возвратиться на лоно православной церкви изъ боязни, погрозы или ложныхъ вѣстей, что русское владѣніе не прочно, такъ какъ Провидѣніе не дъ пустить, и никакая сильная рука не будеть въ силѣ разлучить ихъ отъ единокровной братии, подданныхъ Ея Императорскаго Величества. Пускай никто не боится вже власти духовной или свѣтскій римскаго обряда. Наша Милостива Государиня позволяетъ иновѣрцамъ свободно исповѣзываться вѣроу, унаслѣдованную ими отъ ихъ отцовъ, но одновременно не допустить, чтобы ктонибудь изъ возвращающихся въ Е. имперію, тѣмъ болѣе, тѣ которыхъ предки или они самы были дестію или насиліемъ обращены въ унію, теперь терпѣли кривду или насиліе за свое возвращеніе въ православіе. Надъ этимъ будутъ зорко смотрѣть Ея власти и они подадутъ помощь преслѣдованнымъ.

Помня слова Спасителя, сказанныя апостоламъ, внимая напоминаніямъ исполнителей Его воли, имѣя предъ глазами непорочность греко-россійской Церкви отъ времени Ісуса Христа святостію науки и житію Отцовъ той церкви сіяющихъ и чудами прославленныхъ, и изъ глубокимъ почтеніемъ исполняя приказы, данныя мѣ Императрицей, повелѣнія, приказующія намъ святость нашего послушанія, какъ пастирь отзывается къ вамъ: „Востаните дѣти Церкви, насыщайтесь ся свободой вѣроисповѣданія православнаго. Имъ живы были предки и многіе изъ васъ. Прекратились преслѣдованія, устали бури. Поспѣшайте въ объятія Церкви, Матери Вашей, дабы вы могли наслаждаться спокоємъ совѣсти вашей, чтобы вы могли идти дорогой правды, которая ведеть васъ къ благодати и хвалы и чтобы каждый, исповѣдывая православноу вѣру могъ одновременно исполнить обязанності вѣрныхъ подданныхъ Ея Императорскаго Величества, каждый по положенію своему.

Дано въ Слуцкѣ дня 26. мая 1794 года.

З порівняння обох сих посланій видно, що одно і друге палає ненавистію до унії, одно і друге представляє унію як страшно, нам накинене ярмо, одно і друге фалшує історію, твердячи сміло, що православна церков з Синодом установленієм Петром в році 1721. є церквою Володимира і Ярослава з X. столітя. Одно і друге обіщує нам благодати і ласки на лоні православної церкви.

Ті самі аргумента, ті самі клевети, ті самі ласки вміщають в собі і два еще інші акти з історії нашої давнійшої церкви. А то „Актъ соборный епископовъ Сѣмашки, Лужинскаго и Зубка“, виданий в часі вимушеної силою апостазії Білої Руси в р. 1833, і „Актъ катедральнаго холмскаго духовенства“, підписаний апостатами Маркилом Попелем, Йосифом Войцицьким, Іполитом Криницьким, Іваном Гошовським і др. нашими емігрантами перевертнями, які нам Галичанам сорому нанесли

перед цілим світом за свою апостазію від католицької церкви в році 1875. в холмській єпархії.

Не час тут та не місце ті акти тут репродукувати; вони звісні всім, хто трохи обізнаний з історією мартирології нашої церкви під російським володінєм. Що обвивати в бавовну? Нашої церкви не люблять, не терплять в Росії і з тим зовсім не криють ся. Адже сам Цар Александер I. не раз казав виразно латинському, могилівському архієпископови Сестршенцевичеві: „Je ne les (Uniates) aime pas; ils ne sont ni l'un ni l'autre, ni chair ni poisson“. (Не люблю уніятів; вони ні се ні те, ні кіт ні риба...). А рівнож варшавський архієпископ Щасний Фелінський наводить в своїх „Pamiętnikach Tom II. st. 39. незвичайно цікавий епізод з свого життя, який характеризує погляди російських правлячих кругів щодо унії. Оце саме міністер внутр. діл Бібіков вибрав ся в р. 1828 на візитацію лат. дух. семинара в Петербурзі враз з ректором кс. Головінським, пізнійшим митр. Могилівським. По кількох заданих питаннях з російської історії про Петра Великого і Катерину завдав Бібіков нарешті ще таке питання одному з питомців, яке як каже кс. Фелінський „w niemały ambaras wprawilo odpowiadajacego. Minister zapytał bowiem: „Jakie było największe odszczepieństwo w rossyjskim Kościele?“ Na odpowiedź, że „odszczepieństwo starowierców za patriarchy Nikona“, Bibikow odrzekł, że tego odszczepieństwa nawet nazwać się nie godziło, gdyż było to małe odszczepieństwo w rodzinie, które bynajmniej miłości nie zakłóciło; lecz że było prawdziwe i daleko groźniejsze odszczepieństwo, które dopiero za szczęśliwie dziś panującego monarchy usunięte zostało. Gdy zaś zapytany alumn nie mógł się domysleć, do czego Minister zmierza, on sam odpowiedział: „Najgroźniejsza w naszym Kościele schyzma, jest to właśnie, co wy Unią zowiecie. Odszczepieństwo to bowiem oderwało od prawosławia kilka milionów wyznawców. Na szczęście, co chytróść i fantazyja Jezuitów dokonały niegdyś, to mądrość i sprawiedliwość opiekuńczego rządu za naszych czasów naprawiła, tak, iż dawna jedność w Kościele prawosławnym zakwitła na nowo“.

З наведеної тут розмови, веденої в присутности ксендза ректора, на яку той навіть реагувати не смів, видимо, які погляди має висше чиновництво на унію і католицизм. Погляди ті не змінились до нині, як видимо з наведених вже слів гр. Бобрінського, Чихачева і інших. Цікаво лиш, чому се в головах рос. правительства зміститись не може, що уніяти могли би бути зовсім добрими підданими Росії мимо того, що Синод не uznawali би за голову церкви. Адже на Німцях мають найкрасший примір, що віра зовсім не впливає на почування династичні і державні. В Німеччині живуть біля себе і Лютри і Католики і одні і другі суть добрими патріотами німецькими і коли прийшло до отсеї все-світної війни, то зарівно хоробро беть ся вестфальський і ба-

варський католик, як і пруський і ганноверський Евангелик... за добро спільної вітчизни, яка хоч в більшості протестантська, шанує свободу совісті і релігійні переконання католиків, які там виказують найкраще, найбільше рухливе життя і католицьке centrum німецького Reichstag у є там „staatserehaltende Partei“. Чого проте допускаться насильства? Чого опозорювати себе Росії, перед цілим цивілізованим світом в ХХ. століттю? Чого мішатись російській церкві у несимпатичну політику правительства, яку схарактеризував на однім з засідань Думи в р. 1912 варшавський православний архієпископ Николай слідуючими словами: „Исторической миссией русской государственности было и есть обрусить все нерусское, а обратить на православие все неправославное население“. І церковь православна на сором і на шкоду собі піднялась тої сумної, незavidної ролі, помагати правительству у його крайне несимпатичній, для менших народів, замешкуючих Росію, смертоносній, убійчій політиці. Але чиж може російська церковь инакше поступити? Адже вона є лиш духовним департаментом кождочасного правительства, є його сліпим слугою і виконавцем волі. Евлогій се лише виконує, що від него, яко правительственного (духовного) урядника жадають, що йому приказують!... В Житомирським і на Волиню вся паства українська, а Евлогій є найпершим ворогом українства, бо таким каже йому бути правительство. Українське слово у него мабуть через горло не перелізло б, а коли-б і перелізло-б, то опинив би ся сейчас в Архангельську або Владивостоці!...

Та вернім ся до посланій Садковського і Евлогія. Садковський в переконанню, що жаден уніятський єпископ під російським пануванем не буде смів противити ся его розпорядкові, посилає свій пастирський лист всім уніятським священникам, щоби его в церквах народова на богослуженю відчитали. І загал духовенства піддав ся приказови і лист Садковського, звизаючи отверто до відступства від унії, народови з проповідниці прочитав (!).

Як було з посланем Евлогія? Евлогій обмежив ся до випечатання свого послання в „своїх“ часописах, між иншими і в „Прикарпатской Руси“ і „Голосъ Народу“, а мабуть розіслав его і довіреним собі поодиноким з нашого клиру, о яких підозривав, що зерно его впаде на податну рілю; але навіть москвофіли священники не оголошували його з проповідниці народова...

Як заховав ся єпископат у виду „Послання“ Садковського? Пише кс. Ліковський в своїм знаменитім творі „Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi“ (стор. 210.), що „wstyd wyznać, ani biskupi unicki nie mieli odwagi zaprotestować przeciw odezwie Sadowskiego, ani księża zwrócić mu jej“.

Як заховав ся єпископат супротив послання Евлогія?

О Перемишлі (позаяк був в облозі) не може бути мови;

єпископ станиславівський виїхав, отже також не можна его брати в рахубу, а львівський Ординарій, генеральний викарій о. Андрій Білецький рішив ся відповісти в імени духовенства на Евлогієве посланє. Чи і як відповідати Евлогієви? — над тим була горяча дебата в кругах духовенства. Були і голоси, які радили, щоби зовсім зігнувати „Посланіє“, як не до нас адресоване; подавались і інші мотиви, що се прим. може стягнути на наше і так переслідване духовенство еще гірші репресії, що не знати, чи бажав би собі наш Високопреосвященний Андрей, щоби ми що небудь Евлогієви відповідали.

Більшість була однак за відповідю, хоч би для того, щоби колись історія не зробила того закиду, що сучасним Садковському єпископам, і тепер зістали предложені два тексти. Один випрацьований крил. Йос. Кобилянським, а другий проф. о. Ю. Дзеровичем. Відповідь о. крил. Кобилянського була лише фактичним спростованєм виказів єп. Евлогія, побудована на взір § 19. нашого пресового закона: „Правдою є се, а неправдою є се“... Відповідь о. Дзеровича була полемічного характеру та тим самим більше остра і рішуча. З огляду на тяжкі ненормальні часи вибрано текст о. крил. Кобилянського, повний поваги, гідности і рішучости. Відповідь сю напечатано на машині в двох примірниках. Один переслано арх. Евлогієви посредством уряду парохіяльного православного у Львові, а другий переслано генерал-губернаторови гр. Бобрінському з повідомленєм його, що такий а такий крок зробив Митр. Ординаріят супротив агітаційної відозви Евлогія. Евлогій текст дістав і назвав його перед одним кореспондентом „страннымъ по формѣ и содержанию, и написаннымъ не безъ вліянія и помощи іезуитовъ“ (всюди... єзуїти! Уніяти — після Евлогія — манекіни єзуїтів).

Евлогій оголосивши своє Посланє в сам день царських іменин в 1492 числі „Прикарпатской Руси“, сейчас на другий день поспішив до нашої католицької Преображенської церкви при улиці Краківській, щоби там живим словом, особисто поагітувати в користь православя. З двох причин уважаю за вказане помістити тут же проповідь православного владики. По перше тому, що прочитавши її буде можна порівняти її з поміщеною передше проповідю нашого Високопреосвященного Архієрея, а в друге відповідь дана в імени духовенства о. Андреем Білецьким, углядає також деякі вискази і місця сеї проповіді, і поміщеною проповідю відповідь буде лучше вяснена.

Вже сам факт той, що Евлогій війшов в нашу, католицьку церков і накинув ся тут на нас, в нашій хаті, подптавши всяку гостинність і всяку чемність супроти господарів, аж кричить протестом проти висказу схизматичького владики, що він не накидував православє насильством і те-

[illegible]

Порівняючи знов проповіді Нашого Високопреосвященного Митрополита з проповіддю Євдокія утверджуємося ще більше в переконанні, що не достатньо рівних зрівнятих ідеї фальшива старість як Євдокій покрити патомом, мимовільно, удавано, минає дилемм, супроти простих дієтворних нових і нових для іновірців, трохи

Съездъ и Житомирскаго.
Съезда Высочайшеуказаннаго Еврейскаго, Апостольскаго, Болонскаго

Произведенное в Ивановском Преддвуженском Союзе 7 дек. 1914 г.

[illegible]

И пусть въ этихъ галнцкихъ рус-

ських храмах скрѣпить и благословить Господь этотъ святой союзъ нерасторжимой на вѣчныя вѣки. Аминь.

На проповідь сю як і на посланє слїдувала слїдуюча відповідь переслана губернаторови:

Письмо до Губернатора гр. Бобринського.

„Ваше Сїятельство!

Ваше Сїятельство изволили въ своей рѣчи отъ 9/22 Сентября, какъ главный фактъ въ дѣлѣ Русской Государственности у насъ поручить: „чтобы не допускать даже мысли о религіозной распрѣ“ и мы до сего времени соблюдали это, чтобы чѣмъ нибудь не вызвать религіозныхъ споровъ и чтобы не оскорбить православной церкви.

Но Высокопреосвященный Евлогій, православный Архіепископъ Волинскій и Житомирскій, призывалъ уніятскихъ священниковъ въ пастырскомъ посланіи въ „Прикарпатской Руси“ (№ 1492 отъ 6/19 дек. 1914 г.), чтобы они теперь опять присоединились обратно къ православной церкви и народъ нашъ къ этому соединенію привлекли. Кромѣ того въ той же „Прикарпатской Руси“ (№ 1498 отъ 12/25 Декабря 1914 г.) въ словѣ, произнесенномъ именно въ нашей Преображенской церкви 7. декабря 1914 г. обращается къ намъ Высокопреосвященный Архіепископъ, какъ уже къ православной церкви принадлежащимъ, представляя наше соединеніе съ Римомъ въ крайне печальномъ освѣщеніи.

Противъ этого мы принуждены возразить отвѣтомъ съ надеждой, что той же Высокопреосвященнѣйшій Архіепископъ въ будущемъ не будетъ такъ къ намъ и въ нашихъ церквахъ обращаться, — осмѣливаемся тоже нашъ отвѣтъ какъ дѣло, въ нашихъ религіозныхъ отношеніяхъ очень важное, къ милостивому свидѣнію Вашего Сїятельства въ приложение представить“.

До самого-ж Евлогія післано слїдуючу:

Відповідь архієп. Евлогію.

Его Высокопреосвященству

Евлогію Архієпископу Волинському и Житомирському.

„Ваше Высокопреосвященство!

Ваше Высокопреосвященство въ своемъ Архипастырскомъ посланіи въ „Прикарпатской Руси“ № 1492 отъ 6/19 декабря 1914 г. призываетъ священниковъ съ Римомъ соединенныхъ, чтобы они теперь возвратились къ православной церкви и съ собой присоединили къ ней и народъ нашъ. На это Ваше возваніе отъ имени тѣхъ-же нашихъ священниковъ высказываю два слѣдующія наши убѣжденія.

1. Первое наше убѣжденіе заключается въ томъ, что всѣ тѣ, которые были рождены въ православной церкви, могутъ быть, но мы предполагаемъ, что они дѣйствительно суть на истинномъ пути предъ Богомъ; поэтому они могутъ быть (мы должны предполагать, что дѣйствительно такъ есть) въ правильномъ убѣжденіи и они могутъ быть спасенными въ православной церкви, которая имѣетъ въ собѣ не только вѣру въ Бога, но также цѣлую христіанскую вѣру до 7-го включительно вселенскаго собора и получить вѣчное спасеніе.

2. Второе наше убѣжденіе заключается въ томъ, что мы, священники, рожденные уже въ соединеніи съ Римомъ, видимъ въ этомъ соединеніи единственный, въ самомъ дѣлѣ, истинный путь передъ Богомъ для насъ; мы совершили бы тяжелый грѣхъ, если бы мы отступили отъ упомянутаго соединенія съ Римомъ и если сами, безъ покаянія къ этому соединенію не возвратимся — потеряемъ наше вѣчное спасеніе. А такъ какъ самимъ намъ нельзя отступать отъ соединенія съ Римомъ, то и народъ нашъ отъ этого отступленія мы обязаны охранять. Къ этому добавляемъ:

3. Что доказательства упомянутые въ пастырскомъ посланіи Вашего Высокопреосвященства не могутъ повліять на перемѣну этого второго нашего убѣжденія, или примѣчаніе о томъ, что мы воспитаны въ традиціяхъ латинской уніи, очевидно не можетъ рѣшить этого вопроса, такъ какъ наоборотъ православные священники воспитываются въ традиціяхъ православной церкви. Дальше къ этому примѣчанію, о томъ, что мы двѣсти лѣтъ тому назадъ принадлежали къ православной церкви и поэтому къ этой первой степени мы должны возвратиться обратно, я долженъ замѣтить, что много раньше, тысячу лѣтъ тому назадъ, православная восточная церковь была соединена съ Римомъ — отъ самаго начала христіанской вѣры. Къ тому же, что мы будто бы отъ соединенія съ Римомъ много получили вреда въ обрядѣ и въ національности, то вредъ этотъ былъ не отъ соединенія, а отъ другихъ недоброжелательныхъ намъ людей; поэтому освобожденіе насъ отъ дальнѣйшихъ потерь и терпѣній послѣдуетъ совершенно лишь тогда, когда мы будемъ свободны отъ недоброжелательной намъ власти. Въ особенности же какъ дѣло вѣры, такъ и дѣло единой Христовой церкви, есть несравненно выше всего другаго, равно выше обряда и національности, такъ, что, ради обряда и національности не возможно отступать отъ соединенія съ Римомъ, которое мы передъ Богомъ, какъ необходимое узнаемъ и Господь Іисусъ Христосъ установилъ церковь свою для всѣхъ законныхъ обрядовъ Христіанскихъ и для всѣхъ безъ изъятія національностей.

Если же священники наши съ Римомъ соединенные и священники православные имѣютъ различныя убѣжденія,

намъ необходимо солидарно почитать взаимно эти различныя убѣжденія. Мы соединенные съ Римомъ должны почитать православныхъ, а православные должны уважать наши убѣжденія и намъ всѣмъ необходимо неустанно молиться Господу Единому Богу и Спасителю нашему о соединеніи всѣхъ церквей, какъ о томъ молится и православная церковь въ своихъ ектеніяхъ.

Едва было намъ возможно высказаться въ дѣлѣ нашихъ убѣжденій относительно нашего соединенія съ Римомъ, какъ въ наибольшему нашему удивленію и оскорбленію узнали мы изъ „Прикарпатской Руси“ № 1498 отъ 12/25 Декабря 1914 г., что Ваше Высокопреосвященство въ словѣ, произнесенномъ 7 дек. 1914 г. въ нашей Преображенской церкви, которая принадлежитъ къ соединенію съ Римомъ и къ Церкви православной не принадлежитъ — обращаетесь къ намъ во всеуслышаніе, какъ къ своимъ подданнымъ, представляя нашу принадлежность въ соединеніи съ Римомъ въ ужасномъ освѣщеніи. Вы говорили, что православная церковь есть всѣхъ насъ (и православныхъ и униатовъ) общей, единой, родной Русской, что именно сія Преображенская церковь есть свѣдѣтельницей единенія русской Галичины съ восточною православною церковью, что на народъ Галицкій, хотя и увлеченъ былъ въ унию два вѣка тому назадъ, но онъ всегда сознавалъ и сознаетъ себя православнымъ и что сохранилъ въ своемъ устройствѣ печать восточнаго православія, печать единства вѣры всего русскаго народа.

Но во всѣхъ этихъ утвержденіяхъ Ваше Высокопреосвященство Вы сильно и основательно ошибаетесь, такъ какъ смѣшиваете обрядъ и національность съ церковью или общеніемъ церковнымъ. Поэтому мы наиболѣе рѣшительно высказываемъ свое возраженіе противъ этого и заявляемъ, что мы держимся съ Римомъ и со всѣми съ нимъ соединенными церквями. Поэтому настоятельно просимъ и рѣшительно требуемъ, чтобы Ваше Высокопреосвященство никогда, а тѣмъ болѣе въ нашихъ соединенныхъ съ Римомъ церквяхъ не порицали насъ послѣ вышеприведеннаго нашего заявленія. Ибо какъ ужъ выше сказано, вѣра и церковь Христова есть безконечно выше всѣхъ обрядовъ и національностей.

Кромѣ этого Ваше Высокопреосвященство представляють въ крайне недоброжелательномъ и ошибочномъ освѣщеніи будто бы „печальное, вѣковое, насильственное разлученіе съ православною церковью и какъ такое, при которомъ мы вложили наши головы въ чужое ярмо“. Противъ этого мы наиболѣе рѣшительно возражаемъ и заявляемъ, что наше соединеніе съ Римомъ, есть для насъ не насиліе, но какъ мы ужъ выше заявили, почитается для насъ неуклоннымъ долгомъ нашей совѣсти передъ Богомъ и что

верховное Начальство Папы Римскаго въ церкви Христовой не есть „чужимъ ярмомъ“, но является властью отъ Бога Спасителя нашего Св. Петру и его пріемникамъ данной, тѣми несомнѣнными, ясными словами: „И тебѣ дамъ ключи царствія небеснаго и имже елика свяжеша на земли, будетъ связано на небесѣхъ и елика аще развяжеша на земли, будетъ развязано на небесѣхъ“.

Просимъ Ваше Высокопреосвященство не вмѣнять намъ во зло сію нашу, совѣстію приказанную, защиту въ случаѣ, когда православная церковь будетъ противъ насъ выступать и вновь просимъ и требуемъ, чтобы православная церковь относилась съ уваженіемъ къ нашимъ убѣжденіямъ, если желаетъ пользоваться нашимъ къ себѣ уваженіемъ“.

Андрей Бѣлецкій Офіціалъ и Викарій
Генеральный.

Такъ достойно і рішучо відзивала ся наша церковна власть до високопоставленого агента православя. — Сі урядові письма остануть цінними документами для історії.

(Далі буде).

О. Юліян Дзерович.

Справа національної релігії.

(Починок до дискусії в „Шляхах“).

Таке питанє: „Унія чи православє чи яка инша релігія?“ в часописи церковній, католицькій, видаєть ся зовсімъ злишнімъ. Адже тут для характернихъ людей, що зложили присягу при рукополаганю на вірність католицькій Церкві, не може бути двохъ гадок. Люди, виховані в католицькій Церкві, виплекані животворнимъ лучемъ католицької науки і моралі не стануть навіть розбирати сего питаня. Воно рішене сталимъ характеромъ нашого духовенства предметово а внутрішню красою католицької Церкви, льогічнимъ і історичнимъ устроємъ ерархії тоїж Церкви підметово.

Та не такъ могла би випасти відповідь, коли ми станемъ розбирати се питанє не *хатъ збоку*, об'єктивно, релігії як релігії а під призмою національності, з точки погляду інтересівъ нації. Примір се лучше покаже: Росія хоче всі свої народи

бачити у православній вірі, позаяк ся віра, з своїм цезаро-папським устроєм, найліпше відповідає її державним інтересам, її общеруским змаганням. Якуж релігію вибрати-б українському народови як свою питому? Минулого року під час російської інвазії давались чути голоси песимістів та опортуністів з поміж мірян, яких засадою „ubi panis ibi bene“, що в інтересі українського народу було б пожаданим релігійно злучитись з православною Україною і тим способом наше духовенство з великим національно розвиненим почуванням могло би бути добрим ферментом між православним духовенством і тимсамим прислужитись національно-українській справі. А так остаючись в унії в такій малій кількості, обмежені на одну лише закутину великої української землі, а то її галицьку частину, було-б духовенство обмежене лише до пасивної ролі, а в борбі з православем і латинством затрачувала-б всю енергію, вмiсто посвятити свої сили нації та народній роботі. Притім натиск на унію, її жорстоке переслідуване російським урядом відчахнуло-б від неї всякі боязливі і рівнодушні для релігії елементи і хоч якостево сильна, скількостево зійшла би до мнімум, яке ні до себе ні за собою не вспіла-б потягнути маси українського народу.

Квестії релігії для українського народу присвятив і звисний талановитий український публіцист Дмитро Донцов в „Шлях-ах“ *) незвичайно цікаву розвідку, якій годиться уважно приглянути, і оо. Собратям з її змістом запізнати ся. Справді з великим недовірем і страхом забирав ся я до читання сеї статі, знаючи Донцова як непримиримого ворога Церкви і релігії. Адже се референт протирелігійних резолюцій на вічах академічної молодіжи, адже се автор брошури незвичайно ворожої Церкві: „Школа а релігія“ **) яку розкидувано масами між нашою академічною і гімназіальною молодіжю та яка у слабодухів виривала з корінем зерно Христової науки і кидала їх у вир життя збаламучених, недочених, з руїною християнської моралі, на місце якої нічого не давала позитивного. Адже се Донцов, що виславляв під небо Геккеля, Дарвіна, Комба, що визволили свій „людський розум з кайданів, в які скувала його церковна догма“...

Вправді Донцов і в статі, яку обговорюємо, застеріг ся, що він не є клерикалом, та що дальше обстоює за роз-

*) „Шляхи“, ілюстрований півмісячник літератури й громадського життя. Виходить у Львові під редакцією Федя Федорців, Львів, Підвалє ч. 7. Річник II. Навсупереч всяким доси видаваним органам нашої молодіжю „Шляхи“ під зглядом релігійним займають зовсім коректне, об'єктивне становище, тому можемо лише тепло сей одинокий наш ілюстрований, літературний місячник Всч. Собратям поручити. Автор.

**) Дм. Донцов: Школа а релігія, Видане українського Студентського Союзу. У Львові, 1916.

ділом Церкви і держави, але вже тимсамим, що квестії релігійній присвячує свою увагу, ставляє тези, вишукує аргументації, вказує на те, що й найзавзятіший ворог Церкви не є в силі заперечити кольосального впливу, яка дана релігійна організація має на культуру і жите духове народа. Рівнож і Ростислав Заклинський, який свого часу в органах молодіжи жирував як великий противник Церкви, в тих же „Шляхах“ (ст. 172) в статі „Одна проблема“ називає церковну справу „незвичайно важною справою“ — дарма, що хоч сам уніят, заявляєть ся в справі поширення „уніятства“ в українських територіях доволі неприхильно, твердячи, що наш нарід на Україні до православя сильно привязаний, а до унії неприхильний зовсім.

Та власне Донцов розпочинає свою незвичайно цікаву статю запереченєм твердження Заклинського, що нарід в Росії є привязаний до православя і іронічно питає: „в чім те привязанє виявлюєть ся? — не знати“. Навпаки наводить д. Донцов факти, які свідчать про глибоке невдоволенє мужицтва на Україні з чужої йому в своїй зовнішній формі (російська мова) насильно накиненої його дідам релігії. Одним з тих фактів є безперечно сильне поширенє штундо-баптизму майже у всіх українських губерніях. Другим фактом є чимраз то більше зростаюча рівнодушність нашого селянства в Росії до релігії взагалі. Для прикладу наводить д. Донцов письмо катеринославського єпископа Агапіта, долучене до звідомлення обер-прокурора св. Синоду цареві за р. 1913, який так пише: „лиш меншість населеня моєї дієцезії остає вірною православної вірі, зате більшість відносить ся до справи і інтересів православної церкви зовсім рівнодушно“. Як причину сього сумного факту св. Синод наводить: „мимо великого числа церковних шкіл, стан научного образования православного духовенства не відповідає правдивим потребам православної церкви. Богатом священникам недостає всякої теологічної освіти, а навіть серед монахів процент образования священников є дуже незначний“.

До тих заміток о степені образования і культурности православного духовенства могли би ми по році російского наїзду „з неребутого і пережитого“ багато з власного досвіду додати, але може найкрасше схарактеризує їх власний їхній орган „Духовна Бесіда“, який в своїм ч. 1. з р. 1912 писав: „Въ Галичинѣ священникъ у своего народа persona grata, а у нас?“... Той знак питання і ті точки говорять дуже вимовно про православне духовенство. І з такими то обрачами брав ся Евлогій до навертання нашого народу на православє, такими то пастирями бажав наш народ ущасливити....

Опрокинувши твердженє Заклинського що до привязання Українців до православя, д. Донцов питає тепер, яка ж

отже релігія для них була б найліпша, найкористніша під зглядом політично-національним? В сам догматичний розгляд, яка релігія найліпша, д. Донцов — як ляк — не входить і тим самим стає его прибирає ще більше ціху об'єктивності, безпристрасності. Український народ мав би до вибору такі релігійні організації: 1) Російське православ'я; 2) Українську автокефальну церкву; 3) Протестантизм і 4) Католицизм (Унію).

Порівнюючи про і сонга всіх релігій у відношенні до народних інтересів, до народної культури і психіки, д. Донцов рішучо, недвозначно, широко стає по стороні унії.

Проти православ'я заявляє ся тому, позаяк ся релігія є побудована на ідеї цезаропапізму, який в одній особі пануючого лучить в собі *imperium et sacerdotium*, світську і духовну владу а се є система, котра є смертельною небезпекою для свободи духа і народа, і яка привязала б український народ не тільки до російської віри, але й до російської держави, — гіршого від чого годі собі представити.

Той сам закид можна віднести і до протестантизму, який крім того є релігією обдертою з всего божественного, з всего надприродного і через свої філософічні міркування, німецькому народови дав пару мислителів, філософів, та за те обдерши його з волі, веселости, радісности, дитинности зробив його народом скучним, смутним, неповоротним...

Автокефальна Церква, якої бажали б собі харківські Українці, а за якою заявляє ся: д. Заклинський в „Шляхах“, мала б великі свої хиби, які могли би і під зглядом національним українському народови зашкодити. Передовсім не вірить д. Донцов в цілковите зірване автокефальної церкви з російським православ'ям, бо в разі дальшого позістання України під Росією, Росія не допустила б до зірвання єдності в управі церкви, і автокефалію чи не рівно поборювала б завзято як унію. Крім того гасло автономії церковної для самого ж народа є, як діло політичне — мало зрозуміле і не згуртує біля себе масового руху. А впрочім як в політичній напрямі ми Українці — на разі — мусимо зрезигнувати з самостійницьких аспірацій а шукати опори в вже сконсолідованих і дозрілих політичних організаціях (Австрії і Німеччині) — так і в сфері релігійній мусимо шукати опори не в ад hoc створеній ідеї, а в сильній організаційній центрі — т. є. в Римі.

До тих всіх аргументів, що так сказати розумових, долучує д. Донцов ще один аргумент більш чуттєвого характеру. Тим аргументом є після нього факт, що католицький світогляд, більше чим кождий другий, є достроєний до психіки нашого народа, отже найлекший до прийняття. Католицизм є релігією аристократичною *per excellence*, яка базуєть ся на принципі, про слушність котрого не диску-

тується, а який має оперте на тисячлітній праці. І релігія побудована на тій принципі, оперта на аристократичній засаді непомилності скорше найде прихильників в краях, в котрих суспільний устрій є опертий або на тій самій засаді, або в таких, в яких психіка народа виказує такі характеристичні ціхи. Ті останні власне є і на Україні. Тою ціхою пересякнуті у нашого мужицтва деякі товариські форми, як відношене до жінок, високо розвинений естетичний смак, почуте власної гідності і т. п. що зрештою кидається в очи кождому посторонному обсерваторови і про що вже досить писано у звідомленнях німецьких кореспондентів. Той власне факт промовляє за тим, що пропаганда унії гайшла би на Україні податний для себе ґрунт. Не вільно і се тратити з уваги, що другою відвортною стороною католицького аристократизму, є його опозиційність, опозиційність зглядом держави, момент, котрим в Росії не можна помітувати і котрий зовсім не містить ся як в протестантстві, так і в православю. Власне сей момент католицизму викликав симпатії навіть у великих, свободних мислителів прим. Нейп ого, Smith-a і др.

Рекапітулюючи то все приходить д. Донцов до таких висловів: що унія (католицизм);

1) (як взагалі релігійна реформація) на Україні є можлива;

2) найменше виказує цезаропапських тенденцій;

3) створила би, в разі її прийняття на Україні — для тої останньої культурний осередок поза границями Росії;

4) посідає більше — як інші кличі (автокефалія!) — вербууючу і вибухающую силу;

5) своїм характером найбільше відповідала би психіці нашого народа, — отже яко така була би з національної точки погляду кориснішою від якої-небудь иншої релігії на Україні і лекшою до прийняття.

*

А тепер розходить ся лише о практичне застосоване, сказаного, се є о способи пропаганди унії на Україні. В разі завоювання України через похід союзних військ справа стала б легкою. Через проповідь, місії, брошури, устроєне церков по центрах, по городах стала б унія, без жадної пресії і терору (яких так боїть ся д. Ростислав Заклинський) ширшати і обіймати щораз ширші круги українського громадянства.

Тяжбе справа стоїть, наколи Україна останеть ся під Росією. Але і тут д. Донцов — який, як закордонний знає добре тамошні обставини — не називає пропаганду унії утопією. Що стрінеть ся з великими перепонами се зрозуміле, але що їх можна побороти, свідчить про се

хоч би історія штунди. Зрештою такою самою утопією є національний розвій Українців в Росії, а ще більшою здобує церковної авгономії, а навіть політичної. Тут все залежати буде від ідейности і такту борців і проповідників унії з одної сторони, а з другої сторони, чи зуміють зробити з унії охорону для мільонів українського селянства, жаждучих „нової правди“, а не находячих її в православю.

І тут то власне приходить ся нам самим зробити, себ то духовенству — зробити величезний докір, що ми власне тепер переспали найважнішу хвилю для пропаганди унії між полоненими Українцями. Великий наш Ідеаліст, Владика Андрей пропагував її мимо кордонів, наказів, і оводі її праці лякали Росію — ту велику Росію, так що та діставши Його цінну Особу в свої руки покарала викезенем і тюрмою в Курску, аби мовляв — нікому не забажалося більше сіяти зерна католицької науки між православним населенем. І сидить Митрополит Андрей в заточеню, заслано і тими своїми муками, як перше активно, так тепер пасивно робить пропаганду унії, бо Особа Його оточена авреолею мучеництва, зискує розголос, зискує симпатію нашій справі і за границею і в Росії. Далекосяглість Його заточеня для нашої справи ми тепер навіть не годні оцінити, вона викажеть ся по війні, коли перестануть кріси і штики своє діло, а начнеть ся і фізична і моральна відбудова держав. Але се Його праця, Його робота. А щож ми зробили для справи унії, які мали до того нагоду, тепер коли тисячі українських бранців розсіялось по союзних державах Австрії і Німеччині? Чи видали ми хоч одну агітаційну брошуру? Чи старались ми у нашого і німецького правительства о дозвіл нашим священикам устної, проповідничої пропаганди живим словом? Кули там! Робилось вправді тепер щось, але таке, що ту бідну унію і в наших уніятських дієцезіях, наколи-б не дай Боже вони осталися під Росією, готово скорше погребати, знищити!

Чи поширили хоть знамениту брошуру о. Т. Лежогубського: „Де найти правду?“ між бранцями? Чи хоть в часті наслідували ми православних у їх листовій пропаганді православя „Лістками для Галіції“, які розкидувано цілими мішками між нашим населенем? Хорони нас Боже, щоби ми уживали були в наших агітаційних брошурах, летучих листках того пашквільного тону, яким воювали почаївські монахи, які нас не називали в них инакше, як „брехунами“, „лгунами“ і т. п. Але спокійні, річеві, гідні своєї цілі і справи, яку заступати були повинні брошури, листки, книжочки повинні ми були видавати. В личних наших сходах і знакомствах з Українцями, ба навіть з Москалями духовенство наше безлережно зискало собі симпатію і виграло в порівнянню з нашими православними товаришами, але са-

мої плятонічної любови і подиву тут замало. Треба було рухливої діяльності, а той час вже мабуть і минув і не вернеться так скоро...

О. Стефан Ковалів.

Чи Служба Божа повинна відправляти ся по українськи?

Жертву св. Літургії (Службу Божу) установив Ісус Христос на послідній вечері, в четвер перед своїми муками, коли споживав зі своїми Апостолами пасхальне ягня. І тоді не згадав ані словечком, в якій мові та жертва має відбувати ся, тільки сказав: „Стє творіте кь моеєєєспоминаніє“. (Лук. 22, 19). Служба Божа отже відправляє ся у нас в старославянській мові не з Христової установи, але з інших причин.

Коли упритомнимо собі історичний розвій жертви св. Літургії, побачимо, що початкові церемонії уживані через священників при перетворюваню хліба і вина в Тіло і Кров Ісуса Христа відбували ся в мовах: єврейській, грецькій і латинській. Колиж Україні прийняли християнсько-католицьку віру від Греків за панованя київського великого князя св. Володимира Великого (рівноапостольного) р. 988., св. Літургія і св. Письмо були вже на старославянську мову переведені славянськими апостолами св. Кирилом і Меодієм (р. 862). Апостольська Столиця (папа Адріян II) потвердила се нове славянське Богослуженє р. 867. І так Служба Божа відправляє ся на мові старославянській вже поперх десять століть.

Але старославянська мова посідає за собою не тільки вікову традицію, але визначає ся незвичайним засобом слів і виразів. Таїнства св. віри трудно зрозуміти, але ще труднїйше їх виразити. Бо не є се річи звичайні, буденні, але взнеслі, надприродні. Жертва св. Літургії належить до сих таїнств, для людського розуму недоступних. Вирази в ній повинні бути означені ясно й недвозначно, а до сього як раз надає ся так поважна й прекрасна мова, якою є мова старославянська, яка стала основою славянського письменства й славянських літератур.

Головною же причиною, задля якої заховано в Службі Божій мову старославянську, є се, що мова ся належить до т. зв. язиків мертвих. Нині вже жаден нарід її в щоденній

бесіді не уживає; і саме тому старославянська мова не підлягає безнастанним змінам, які замічаємо в інших мовах. Возьмім пр. якусь нашу часопись з перед 50 р. р. і порівнаймо її з часописио теперішньою; яка кольосальна різниця! Скільки знайдемо в тій давній часописи ветхих слів і престарілих виразів, які вже нині не існують, а на місце котрих вступили інші! Скільки слів змінило від тоді своє значінє! Але по що так далеко сягати? Возьмім катехизм більший з р. 1906, виданий накладом ц. к. Видавництва книжок шкільних і порівнаймо його з катехизмом печатаним 6 літ пізнійше; скільки і тут слів змінених та скільки змін в самій складні! Супроти того щож сталося з жертвою св. Літургії, якби Церков була зневолена не кажу що кілька, але що кількадесять літ змінити зміст молитов уживаних підчас Служби Божої і то не тільки в одній мові, але в кількох, кільканайцягох, ба навіть в кількадесятох. Праця булаб се велика й мозільна, а в додатку позакрадалиб ся тут і там чималі похибки, хотяйби виконувано як найстислійшу контролю. Всему тому запобігла Церков, завівши раз на завсіді в нашій обряді мову старославянську, у Греків старогрецьку, у латинників латинську.

Нераз доводить ся нам чути, що нарід присутний на Богослуженю не розуміє як слід молитов священика. Якби Служба Божа правила ся в мові українській, всі присутні з більшою увагою й користю брали би живу участь в безкровній жертві. Але чи так було би справді? Взнеслі гадки, які містять ся в молитвах св. Літургії, трудно без відповідного приготування зрозуміти і в матерній мові. Ліпша є метода, яку поручають Отці на вселенськім соборі в Триденті, аби вірним в проповідях обяснювано приступно зміст і значінє молитов і обрядів літургічних. Такий спосіб є успішнійший, як виказали довголітні досвіди ревних душпастирів. Так поступає Церков ще й нині, коли радить священикам, аби в неділі й свята відбували т. зв. науки недільні; підчас них поясняють вірним таїнства св. Жертви та дають вказівки, як належить Служби Божої слухати, аби з неї хосен віднести. Якби ми допустили, щоби Служба Божа правила ся по українськи, то хосен з сього не бувби більший, противно, навіть зменшив ся б. Бо святі таїнства, хотяйби їх висказано і в рідній мові, нарід однаково не зрозумів би без пояснень, а підчас цілої Літургії ніхто пояснень давати не буде. Тільки повстали би з сього чималі шкоди.

Кождому звісно, що мова, якої добре не розуміємо, мимохіть будить в нас поважанє. Така вже людська вдача. Найбільше поважаємо се, чого добре не розуміємо, а чоловік все позістає чоловіком і найвисша наука не змінить його натури. „Служба Божа є сонцем всіх духових вправ, осередком християнської релігії, душею побожности, невисказаним таїнством, що містить в собі безодню Божої любови“. (св.

Франц Салійський). Служба Божа се жертва, в котрій повинні ми брати участь в найбільшій скупленню духа і з найбільшою покорою, бо підчас неї зступає до нас сам Господь та дає нам Своє найсвятіше Тіло й Свою найсвятішу Кров. Чи заховувалиб ми таке скуплене й таку почесть та чи булиб так сильно переконані про святість жертви, якби священик висказав слова перетворюючі хліб і вино в пресв. Тіло і Кров Господню в мові, якою ми послугуємося в життю буденнім, та якою так часто зневажаємо Боже ім'я? Дуже скоро стратилиб ми всяку почесть для жертви, котра на ви не ріжнилася б в нічім від наших щоденних ділань. Кінцевим вислідом цілого процесу була би апостазія. Історія дала вже нам на се докази. Всякі єреси свою незалежність від Риму маніфестують тим, що при справованю церковних обрядів літургічну мову заступили мовою рідною. Так поступили протестанти, Англікани і мн. ін.

Так отже на питанє „Чи Служба Божа повинна відправляти ся по українськи? — відповідаємо: що ні. Бо якби у нас Служба Божа відправляла ся по українськи, то з тою самою рацією Болгари жадалиб для свого Богослуження мови болгарської, Чехи чеської, Поляки польської і т. д. аж кінцевим вислідом було би замішанє в Церкві і в понятях св. віри. Заховати належить старославянську мову при наших обрядах церковних, бо мова ся посідає за собою вікову традицію, і надає ся найліпше до докладного означення понять ізза своєї ясности, ядерности, ляконічності й незмінности. причиняє ся до того, що заховала ся одноцільність і однообразність обрядів церковних у всіх народів, які на старославянській мові Богослуження правлять. Старославянська мова в Службі Божій будить в нас мимохіть високе почитанє для сеї святої жертви і успособлює нас до набожної в ній участі. Але найважнішою причиною, задля якої старославянська мова повинна позістати в Службі Божій, се воля і розпорядок Церкви, котрій Ісус Христос дав власть установляти приписи в особі св. Петра: „И еже љце скажеши на землі, вѣдетъ сказано на небесѣхъ: и еже љце разрѣшиши на землі, вѣдетъ разрѣшено на небесѣхъ“. (Мат. 16, 19). Розважаючи всі причини, Отці на вселенськім соборі Тридентійськім під проводом папи Пія IV., користуючись властю їм даною, вирекли: „*Наколи би хтонебудь смів твердити, що Служба Божа повинна відправляти ся в рідній мові, най буде анатема*“.

Церков відправляючи Службу Богу по старославянськи, зовсім не хоче виключати рідної мови. І для неї є і має бути досить місця в Церкві. Проповіди, катехизація, додаткові молитви (пр. послідна молитва о мир), безчисленні пісні, а навіть в св. тайнах ті уступи, в котрих священик звертає ся до вірних (питання при хрещенню і тайні супружества) відбувають ся і мають відбувати ся в рідній мові. Уживанє старославянської мови обмежила отже Церков тільки до річий

доконче потрібних, але там не хоче від неї ані на волос уступити, аби ми прецінь не забули, що ми членами *Церкви євоборної*.

Упослід годить ся піднести, що старославянська мова є о ціле небо більше зрозуміла для нашого народу, як пр. для Поляків або Німців мова латинська. Наш нарід через більше як дев'ять віків так зжив ся з старославянською Службою Божою, що сеї старославянської мови в Службі Божій не відчуває зовсім як щось чужого, але як щось питомого. А хто радить завести в Богослуженню українську мову, сей доказує, що не знає нашого Богослуження з життя і власної практики. Хто думає, що в Римі можна дістати згоду на повну заміну старославянської мови українською, сей сильно оминає ся. Бо що збудували віки, се вже не дасть ся змінити. І до заміни старославянської мови українською в Богослуженню ніколи не прийде!

Церква в національнм житю.

В липни с. р. відбув ся в „Академічній Громаді“ відчит п. Мик. Чубатого п. з. „Церква в нашім національнм житю“. Ось короткий зміст сього викладу:

Одною з признак національності є національна віра. Нема її в усіх народів. У котрого народу витворила ся на.ціональна віра, там є вона сильним забором національності, н. пр. у Ірляндців, Поляків. Прелєгент розглядав питання національної віри в історичнім освітленю. Брав він під увагу віру яко суспільний чинник в житю нації, не хочачи одначе усувати чинник догматично фільософічний на другий плян — в тім переконаню, що тільки одно з другим дає сильну підставу національній вірі. Під національною вірою розумів прелєгент віру, яка найкрасше причиняєть ся до удержаня розвитку нації. Наша інтелігентна верства до р. 1914 не доцінювала ролі релігії взагалі в житю народів, а навіть подекуди сю справу легковажила. Аж війна отворила очі на сю справу. Нам Українцям дала історія можливість утворити свою національну церкву. З одної сторони дістались ми в сферу впливів грецького обряду, з другої сторони все держались ми з резервою супроти цезаропапистичного візантійства наслідком вродженого нам нахилу до свободи (старо українське віче). Одно боронило нас проти польонізації, друге від російських впливів. Не дивно, що унія з Римом була у нас все актуальною від Ярослава Мудрого по

акт берестейський. І власне тоді, коли в справах церковних Москва переняла на себе ролю Візантії (утворенє патріархату московського 1585) приходить ся ідеально гарна і на всі fronti для нас корисна будова церковна — унія з Римом із задержанєм грецького обряду. Та на жаль і на сю справу панував до послідних днів в основі неоправданий історично-погляд — впрочім попираний мало не всіми українськими істориками, вихованими на російській історіографії — немовби то унія була формою віри, накиненою нам Поляками і Єзуїтами. Прелегент показував на історичних доказах, що унія в XVI. в. стала ся konieczністю для української церкви. Про її занепад свідчать цитовані прелегентом документи історичні. Рівнож неісторичний є погляд, немовби унію сотворили Поляки або Єзуїти. Бо крім польського короля Жигмонта (який сю справу попирав з ідеї), майже ніхто унії не попирав. Що до Єзуїтів, то їх участь в сій ділі незначна; зрештою Єзуїти в Польщі в сій часі були переважно чужинці, які сю справу рівнож тільки з ідеї підготовляли. Головним творцем унії були папи римські, які сю справу навіть дуже прихильно для нас трактували, що доказати можна численними листами папів, реляціями папських нунцій в Польщі. За те неприхильно віднесла ся до унії польська суспільність, не виключаючи єпископату з примасом на чолі. Та мимо непригожих обставин унія утвердила ся, а з знесенєм автономії української незєдненої церкви під кінець XVII. в. поширила ся на ціле майже Правобережє, Білу Русь і Галичину, обнимаючи $\frac{2}{3}$ усіх Українців. Унія стала національною релігією.

Прелегент торкнув ся і сеї справи, що козацтво заявилося за православієм, та показував, що козацтво в сій питанню вело політику нервів. За те визначні його провідники Хмельницький (під кінець життя), Виговський, Орлик, Мазепа були за унією. Та наші вороги зрозуміли вагу унії. Проти неї лучили ся все обі сторони, починаючи від нагінки Катерини II. 1789 р., а скінчивши на трагедії холмській. Акція мала майже незмінений напрям і підчас окупації Галичини ворогом 1914—1915.

Потім прелегент розглядав, як в нашій суспільности в сій часі наступила ревізія поглядів. Знаменним констатованєм сего факту є розвідка д-ра Томашівського, яка появилася в віденському „Ділі“ з 8. мая 1915 р. Потім переходить голоси так наших наукових авторитетів, публіцистів і громадян взагалі в сій справі. На першій місци наводить прелегент річ д-ра Томашівського п. з. „Церковно політичний бік українського питання“, з якою майже вповні годить ся. Прелегент стоїть на тім, що унія є нашою національною вірою і її пропаганда лежить в нашій життєвій інтересі. Ав-

токефальна українська церква не оперла ся би російським впливам, коли їй не можуть оперти ся при власній державности народні церкви в Сербії, Греції, на Атосі, монастирі палестинські, а навіть церква в Болгарії. де лиш через се в послднім часі унія з Римом стала актуальною. Для нас однак — говорив прелегент — є актуальнішою справою, що ми маємо робити, бо треба числити ся з всякою можливістю. Тепер час на сконсолідоване національної думки також в церковній справі.

О. Стефан Ковалів.

Церков національна чи соборна?

Від початку існування людського роду існували народні церкви, зарівно поміж жидами, як і поганами. Саме ізза привязаня до своєї релігії зберегли жиди доселі свою національну окремішність. Тисячі інших народів і племен потонуло в лоні других посвоячених народів, так що нині нема по них ані сліду; але жиди зберегли свою національну відрубність, бо зістали вірними своїй релігії. Найбільше народною зі всіх церков є схизматицька церков в Росії, котрої „найвисшим єпископом“ є сам цар і протестантська церков в Німеччині, котрої головою є німецький цісар. Обі ті церкви служать посередно інтересам держави.

Але католицька Церков має інші завдання. Є границя поміж релігією а політикою, поміж віренем а політичною програмою. Релігія стоїть понад всякими політичними справами; релігія є вільною донькою неба; не може отже служити до переведеня інтересів політичних, ані до осягнення цілий чисто земських.

Звісне є привязане Українців до католицької Церкви. Мартирольоґія української зєдиненої Церкви під панованем Польщі виказує, скільки то наших світочів понесло навіть мученичу смерть за справу католицької Церкви. І папи не шадили ніколи Українцям похвал задля їх вірности для Церкви й привязаня до Апостольської Столиці. Звісні загально слова папи Урбана VIII. висказані до єпископа холмського Методія Терлецького: „Per vos, mei Rutheni, spero Orientem convertendum“. В очах Намісників Христових ухилили Українці чи не за найвірнійших синів Церкви і сеї слави ми доселі не втратили.

Але коли ходить о наше добро національне, деякі крайні земляки готові є виповісти послух Церкві.

Тимчасом таке понятє о цілях і засадах Церкви є зовсім мильне. Як за часів римської републики засадою керманців держави було: „Добро поспільне повинно бути найвищим законом“, так завданем і послідною цілію католицької Церкви є добро душ. „Царство Боже не є з сего світа“, мовить Спаситель, але стоїть посеред світа, аби його здобути для Бога. Кождий жиючий нарід має сам в собі стільки животности й відпорности, що при добрій волі зуміє заховати свої народні скарби ненарушеними. Церков йому не тільки в тім не перешкаджає, але навпаки, навіть посередно до сього помагає.

Віра з своєї сути повинна лучити народи хотяй чужо-племенні. Католицизм не повинен бути з любови вітчизни, але патріотизм з любови Бога. Не длятого є ми католиками, що любимо вітчизну, котра немов зросла ся з католицькою вірою, але любимо вітчизну длятого, що ми католиками. Любов вітчизни добре понимана є тільки впливом Божої любови; хто не любить своєї вітчизни, той навіть грішить, бо вона є йому другою матерю, котрій по рідній матери завдячує всьо. Заповідь любови Бога се перша й найважніша заповідь. „Кто́ра же подѣли́ ей: возлюбивши́ искренно́го тѣвое́го́ яко́ самъ себѣ“. (Мат. 22, 37—39.)

Понад всіми царствами сего світа стоїть могуче царство збудоване на основах найсправедливішої конституції: католицька Церков. Тільки вона є в змозі злучити під своїми олікунками крилами всі народи, не накладаючи їм ярма неволі: тільки вона може дати своїм дітям правдиве щастє.

Католицька Церков з природи річи є соборна (вселенська, всесвітна), себто установлена для всіх народів цілої земської кулі, без ріжниць народности. Вона дбає з рівною печалівістю про всі народи, маючи на оці тільки їх вічне спасене.

1. Правдива Церков мусить бути всесвітна, соборна, призначена для всіх народів. Всяка національна церков не може бути правдивою через те, що не зуміє як слід заспокоїти духових потреб чоловіка. Бог не може вибрати собі одного особного народу, якого би лиш самого наділяв всякими добродійствами і ласками. Вправді в старім завіті усмотрив собі Бог жидівський нарід як вибраний нарід, котрому не щадив доказів особлившої своєї опіки, але рівночасно і у поган удержував через вдохновених мужів, пророків та філософів віру в прихід Месії. А вже сам Спаситель проповідав Євангеліє не тільки жидам, але і поганам. „Бо секо́й при́де, и секо́й єго́ не прѣима́“. (Іван. 1, 11).

2. Католицька Церков саме тому, що є соборною, попирає в найвисшій степені і тереси поодиноких народностей. Не зносячи властивости поодиноких народів, полишає їм всякі народні свободи, права й привилеї, позваляє свободно рости й процвітати одному біля другого в згоді і єдності. Релігія і народність се не є поняття суперечні, виключаючі або поборюючі себе взаємно. Кожда медаль має дві сторони: так релігія і народність є поняттями стисло зі собою злученими, є двома сторонами того самого ідеалу людського. Народність є немов узлом, який посередничить між людськістю а Богом, серцем чоловіка а серцем Божим. Як би католицька Церков тріумфувала понад всякими сторонництвами, понад расовою завзятістю й братньою ненавистю, якби кожда держава кермувала ся її засадами, не булоб нині і сеї всесвітної війни, у якій брат рідному братови післав убійчу кулю — а панувалаб на цілїм світі найбільша згода, єдність і любов. Всі члени сеї держави єднали ся б в серці Божім і не булоб ні кривди, ні гнету. Тоді панувало б на цілїм світі найбільше вдоволене, а ся долина плачу засіяна тернями та бодаками сталаб для нас наче справдішнім раєм.

3. Католицька Церков у всіх своїх постановах має на оці передівсім добро душ, одначе на верненим народам несе й інші премногоцінні дари.

Кому завдячують народи свою культуру й просвіту, як не Церкві? В середних віках тільки церкви й монастирі ширили всюди довкола просвіту й плекали поезію, музику, малярство, словом письменники, поети, художники і взагалі учені знаходили в них завсїгди великих покровителїв.

Гірчице зерно, яке засїв Ісус Христос в своїй Церкві, має в собі безнастанну силу кільчення й здібність видавати щораз то нові паростки. Й тому то католицька Церков намагаєть ся усіми силами розширитись, аби спровола могла огорнути всі народи. В тій цілі урядила на цілїм світі стації католицьких місій.

Головна „централа“ Пропаганда де Фіде в Римі висилає рік річно до диких племен, жиючих в тьмі поганства, своїх місіонарїв. Такий місіонар, заки розпічне діло навертання поган, вчить ся уперід мови сего племені. І в тій мові прсмовляє до диких народів, отже до Кафрїв по каферськи, до Монголів по монгльськи, до Хінців по хінськи і т. д. І тим їх собі зараз від першого почину єднає. Якби промовляв до них мовою чужинецькою, з певністю стрівув ся б з чималим опором. Найбільшим старанем місіонаря є виховати собі як найскорше з посеред народу здібних хлопців — котрі булиб відповідні до стану священничого — і по одвітнім підготованю вислати їх на студії до Пропаганди де Фіде в Римі. Коли відтак вже краєвий священник промовляє до

своїх земляків, річ йде далеко легше і поганський нарід на-вертає ся цілими масами.

Інакше поступають собі правительства європейських народів по здобутю краю чужоземного. Накидають відразу свою культуру й права, змушують до плачення данин і податків, спроваджують своїх учителів і професорів, закладають курси й школи, в яких вчать тубильців своєї мови, роблячи її державною. Стремлять отже всякими способами до винародовлення підчинених народів. Саме та політика винародовлення будить у поневоленних народів нечуваний опір, бо жаден чоловік не збуває ся доброохотно своїх найдорожших жемчугів та найбільших скарбів: мови, вітчизни й народних звичаїв. Якби католицька Церков так поступала, зненавиділи би її від першого разу всі поганські народи і воліли би радше й далі поклонятися своїм ідолам, ніж прийняти віру, котра, проповідуючи в теорії любов ближнього, в практиці його поневолює, поневіряє, понижає, силкуючись його винародовити. Бо не на се приймає католицька Церков на своє лоно навернених поган, аби мати які зиски матеріяльні або ідеальні, але на те, щоби Бог мав більшу славу, а люди більший пожиток. Церков отже наверненим народам нічого не відбирає навпаки, приносить їм цивілізаційні скарби, пособляє їм до всестороннього розвитку.

4. Католицька Церков є незалежна, інтернаціональна, всесвітня. Кождий чоловік без різниці народности може знайти в ній заспокоєне своїх духових потреб і правдиве щастє на землі.

В нашій обряді відправляють ся богослуження в мові старославянській. Вже сам факт, що Церков вибрала собі до відправи богослужень у всіх обрядах мови мертві (латинську, старогрецьку, старославянську, коптійську, сирійську, вірменську) — доказує її соборність. Наведених мов — на яких відправляють ся богослуження — не уживає нині в буденній бесіді жаден живучий нарід. І як раз ті мертві мови запевняють Церкві, що церемонії й обряди її не дізнають ніколи жадної зміни. Отже і таїнства віри в наслідок уживання мертвих мов не будуть наражені на ніякі втрати ні ушкодження.

Яко знак, що католицька Церков є соборна та що не має нічо спільного з національною церквою жидівською, оснувала свою столицю не в Єрусалимі, але в Римі, в столиці поганського цїсарства римського. Звідси виходили на цїлий світ через цілі віки і виходити муть до кінця світа спасенні ласки католицької віри, ушасливіляючи всі до неї приналежні народи.

5. Мимо всіх ворожих зусиль та змагань католицька Церков зростала постійно на цїлім світі. І нераз вже вела завзяту боротьбу з своїми противниками, але сповнили ся

на ній Христові слова: „И краті ѿдока не одолѣють ей“ (Мат. 16. 18.) Церков не може йти в зад, але мусить розвивати ся й пре з нестримною силою наперед, не зближає ся до свого кінця й розв'язання, як твердять злосливо її противники, але росте в що раз то більшу силу, а днесь бачимо її, тую вибрану Невісту Христову славною на весь світ. Вона подібна до сего дерева, щепленого Божою рукою, до дерева завсїгди зеленого, завсїгди відроджуючого ся і видаючого в своїм часі овочі.

Із сказаного слїдує, що цілі національної церкви є розбіжні з цілями Церкви соборної. Національна церков має на оці передівсїм добро дочасне, ідеальне й матеріяльне; соборна же Церков дбає передівсїм о вічне добро повіреного собі стада, але посередно плекає й добра ідеальні дочасні.

І даремні зусилля всїх тих, що намагають ся поступоване католицької Церкви ввести на інші шляхи, котрі хотять католицьку Церков вчинити національною.

о. Михайло Дороцький.

Науки про церкву

християнсько-католицьку і схизматичьку-православну.

НАУКА III.

1. Змагання до єдності. 2. Християнство між Слав'янами.

„Коли говорю язиками людськими і ангельськими, любовиж не маю, то став я мов мідь звеняча і тарабан гудячий“.

1. Кор. XIII. 1.

Мої Дорогі!

Минулої неділі чули ми, як то задля гордості царгородських патріархів відпав від єдності Христового стада цілий схід, наперед церква грецька, а за нею відтак другі східні церкви.

Цікаво вам однак буде знати, яка то була дальша судьба отсей відорваної східної галузі церковної; чи були які проби зєдинення між церквами східними а церквою західною, тай як вони доси удавались.

Щоби сю вашу цікавість заспокоїти, ми в нинішній науці перейдемо:

1. Історію змагань до злуки обох церков; а понадто ще 2. Історію поширення віри християнської між Слав'янами.

Св. славянські Апостоли, Кириле і Methodіє, молять ся за нами!

1. *)

Від часу східного роздору в церкві, довершеного в половині одинацятого століття, проявляли ся майже безпостановно змагання, щоби сполучити назад східну галузь з західною. Треба уже наперед зазначити, що ті змагання не тішились довгими, тревальшими успіхами з тої причини, що до святої справи церковної єдності домішувалося майже все справи світової політики. Тому то сей сумної пам'яті розділ церкви східної від західної, або т. зв. велика схизма, підтримувана стільки стоїть політичними інтересами дотичних правительств, народними антагонізмами, ріжницею західно-європейської і візантійської культури є гріхом, є проступком великої частини християнського св'ята, який має обов'язок стремити до єдності і любови в почитанню одного Бога, і в релігійнім життю, вірі і всім, що до віри належить. Очевидно, головна вина за сей розлам спадає на тих, що його в першій мірі спричинили і не старають ся його усунути.

Але старання такі, як я вже сказав, були і то не одні. І так в XIII. століттю, в часі четвертого хрестоносного походу хрестоносне військо західних володарів, замість іти здобувати св. землю від Музулманів, задержалось в Царгороді, і тут хотіло насильним способом зєдинити схід з заходом. Основано там не лише латинське цісарство 1204 р. але й заведено латинське богослуження. Таке насильне єдинення і то ще впроваджуванем латинського обряду між Греками, не то що до церковної єдності не довело, але ще збільшило ненависть Греків до латинян. Тож уже за 57 літ, 1261 р., упало там в Царгороді і се латинське цісарство і латинська церква.

Незабавом однак знов уже самі Греки простягли руки до єдності церковної, але знов і вони робили се з політичних зглядів, а то тому, бо хотіли дістати через Папу Римського поміч від західних володарів проти Турків, що загрожували грецькому цісарству. Тоді то грецький цісар, Михайло Палеолог вислав грецьких послів-єпископів на вселенський собор, який відбувався на заході в Ліоні 1274, і там Греки згодились на те, що Папа Р. є головою цілї Церкви Христової. Та ся злука тревала лише 8 літ, бо син цісаря Михайла, Андронік II., вже 1282 р. зірвав знов всяку зв'язь з Римом.

*) Гляди: Історія хр.-катол. Церкви о. Ал. Стефановича, стор. 111.

Ото ж коли знов в 1. половині 14. століття Турки загрожували Царгородови, грецький цісар Іван VII., бажаючи помочи від західних володарів проти Турків, навязав також переговори з Папою Римським, Євгенієм IV. в справі з'єднання церкви грецької з Римською. І дійсно на вселенському соборі в Фльоренції, 1439 р., на котрий прибув навіть сам грецький цісар, царгородський патріарх Йосиф і багато східних єпископів, а між ними і наш київський митрополит Ізидор, згодили ся Греки прийняти і узнати слідуєчі точки, яких доси вони не хотіли узнавати, і задля яких вони відпали від заходу, а то: 1. віру в походжене св. Духа і від Бога Сина, 2. першество Римського Папи в цілій Церкві, 3. істноване чистилища, і 4. згодили ся на те, що св. жертву можна приносити на кваснім або пріснім хлібі, і то після звичаю в кожній Церкві.

Но і та злука не вдержалась довго. Ото Турки, боячи ся злуки всіх христіян, витворили між східними христіанами за Юдин гріш велику партію, противну з'єдненню, так що повсталася велика борба проти церковної єдності, яка дійстне по кількох літах знов занепала.

Алеж і страшна кара постигла незабавом цілий схизматичький схід. Ото 1453 р., отже вже за 10 літ, Турки завойовали не лише всіх христіян в малій Азії, але здобули і сам Царгород від Греків, і в Царгороді оснували навіть свою столицю. Від того часу починає ся сумна доля-неволя східних схизматичько-православних христіян під музулманським ярмом. Не хотіли горді Греки підчинитись під послух Папі Римському, то дістались в неволю турецьку, попали в понижающую зависимість від турецьких султанів, яким лише і залежало на тім, щоби не прийшло до єдності царства Христового. І справді від того часу не було вже загальніших проявів до злуки між Церквою східною і західною.

Вправді недавно, бо 1902 р. царгородський патріарх поставив був до всіх східних автокефальних церков запити в справі церковної злуки з Римом, однак з відповідий, даних тими церквами видко, що хоч всі вони також заявляють ся за церковною єдністю, то однак, раз, не маючи вже між собою церковної єдності на Сході, а по друге зістаючи в невільничій майже залежності від своїх правительств, не можуть днесь виявити стільки сили і відваги, щоби зірвати з гріхом роздору, та зєдинитись з заходом в одно Христове стадо.

А однак колись таки сповняться ся пророчі слова Спасителя: „і буде одно стадо і оден пастир“, і тоді то явить ся в цілій повні та Божої сила Ісуса Христа і ідея вселенської Церкви тоді здійснить ся в з'єдненій Церкві Сходу і Заходу. До здійснення ж тої ідеї єдності мусимо вже тепер змагати всіми чесними способами, головнїю молитвою і ділами любови та апостольської ревности, якими

нам присвічують як раз св. слав. апостоли, Кирило і Методій, про котрих будемо сейчас чути обширнішу науку, бо хочу вам, мої дорогі, єще днесь вкоротці представити історію поширення віри християнської між Славянами.

Християнська віра ширила ся між поганськими народами з двох головних огнищ: з Риму, столиці Папи Римського, і з Царгороду, столиці грецько-візантійських цісарів і грецьких патріархів. З Риму ширила ся христ. віра в римським або латинським західнім обряді, а з Царгороду в обряді східнім, грецьким. Хоч ці обряди були відмінні, но віра була одна й та сама, християнсько-католицька, та обі Церкви, східна і західна признавали над собою одну верховну власть Папи Римського.

Між Славян понесли світло Християнської віри з Царгороду два братя, св. Кирило і Методій. Їх батько був Грек, а мати Славянка. Св. Кирило винайшов для Славян письменні знаки, азбуку, та спільно з Методієм переклав на славянську мову св. євангеліє і прочі св. книги. Се діло мало величезне значінє для будучого розвитку цілої майже Славянщини; воно причинило ся до надзвичайно скорого розширення християнства між усіма Славянами і положило основу до славянського письменства і будучих славянських літератур.

На просьбу велико-моравського князя Растича, після йому грецький цісар обох сих братів, Кирила і Методія, що прибули дійсно на Морави 863 р. і навернули весь моравський народ на християнську віру — після грецького обряду, дали їм книги богослужебні в славянським язичі. Се однак не подобало ся висшому німецькому духовенству, яке тоді хотіло не лише релігійно, але й політично панувати над славянським, моравським народом, тай внесло навіть на обох братів Апостолів зажаленє до Папи Римського.

Св. Кирило і Методій удали ся до Риму на оправданє, а Папа Римський не лише їх апостольську діяльність одобрих, але навіть поставив Методія єпископом над новонаверненими Славянами. За ті великі заслуги около навернення Славян прозвано обох братів „Апостолами Славян“.

Цікаво для нас, що ті святі славянські Апостоли, хоч їх діяльність припадає на часи Фотієвого роздору, не пішли за гордостю царгородського патріарха, а оказали ся слухняними для Папи Римського, яко для голови цілої Христової Церкви. Отже, як бачимо, Славяни на Моравах належали до Церкви католицької, мали віру католицьку, лише в грецьким обряді, а в славянським язичі. Той то греко-славянський обряд розширив ся відтак дальше між другими Славянами, а приняла його також пізнійше і наша Русь-Україна.

Так отже в нинішній науці чули ми, що від часу до часу заявляли ся люди доброї волі, які розуміючи вагу і значінє слів Спасителя: „Най буде одно стадо і оден пастир“, змагали до того, щоби східну галузь церковну назад злучити з одним нєм Христової Церкви. щоби всіх ісповідників Христової віри, всі Христові вівії згуртувати в одно велике стадо. Однак ті проби, на жаль, оставали лише пробами, не вдавали ся, а не вдавались тому, бо в них було за багато домішки політичної, а за мало Христової любови.

Бачили ми надто, що ріжнородність обрядів не противить ся єдності церковній і єдності віри, коли тільки кождий християнин єсть вирозумілий для другого обряду, коли тільки другого обряду не понижає ся, лише в ріжнородности обрядів добачує ся красу прославлювання Бога всякими дозволеними і красними способами. Таж виразно сказав сам Папа Римський Іван VIII. до моравського князя Святополка: „Той Бог, котрий сотворив язика: єврейський, грецький і римський, сотворив і всі прочі язика на свою славу і похвалу“.

Взагалі переконуємо ся, що як би на місце взаємної зависти заняла в христ. серцю взаємна любов, а тоїж так горячо домагаєть ся Спаситель від кождого свого ісповідника, тоді скорше прийшло би до спільного порозуміння і до вирівняня всього, що днес ділить всіх християн межи собою, що ділить Схід від Заходу. Правдиві є слова св. Апостола народів: „Коли людськими й ангельськими язиками говорю, любовиж не маю, то став я мов мідь звеняча і тарабан гудячи й.“

Тому просім Божественне Серце Ісуса, любовю до нас горіюче, щоби і всі християнські серця загорілись взаємною любовю, та в той спосіб щоби у любови зєдинились всі в одно св. велике, могуче стадо Христове. Амінь!

о. І. Г. з Дрогобича.

Наука до дітей

в день святого Константина і Олени.

Сл. Іс. Хр.!

Нині святкуємо, мої любі Українські діти, память опі-
кунів шкільних дітей, память св. Константина і Олени.

В день той ви вільні від шкільної науки на се, щоби відірвали ся від щоденної праці а свої очі спрямували там, де ціль ваша і глянули на своїх опікунів, котрим ти діворося віддана в опіку, а приглянувшись їм, застановили ся над своїм житєм і набрали на ново сил до праці. Сих двоє великих святих жили дуже давно тому і обоє визначались тим, що в їх житю хрест відіграв велику ролю і ми лучимо їх память з історією хреста. Св. Константин на вернув ся через хрест і побив через него ворогів. Св. Олена розширила его почитанє.

Не менше значіне має в нашім житю хрест — кожде несе на своїх раменах хрест а хрестом тим є обовязки і тягарі житя, які Бог на нас наложив. І нести сей хрест будемо ціле жите, аж поки не донесемо его там, де всі хрести зложені — перший Адама, дальше Христа, а дальше наші і тих, що по нас жити будуть; то є до гробу.

Ріжні люди ріжно его несуть, а найважнійше в житю є се, щоби ми, коли Бог дав нам нести хрест житя, несли его радо і без наріканя і о скілько можна улекшували собі по Божому сю хрестну дорогу житя.

І нині я хочу Вам, з нагоди нинішнього свята, кинути одно реченє, котре виповнене в житю, улекшить нам тягар хреста і певно отре перед часом не одну слезу. Слова сї суть: Виречи ся щастя а думати о обовязках, серце заступити совістю, се знаком правдивих людий, се знаком вибраних людий.

Мої любі Українські діти! З подивом дивимось, слушаємо оповідань з житя святих. Дрожимо на згадку терпінь, мук, які вони переносили, але нам навіть на думку не прийде, що ми тут зібрані сотворені на то, щоби колись були товаришами тих святих, ми прецінь призначені до неба!

Ми так привикли і полюбили наші гріхи, що думаємо, що ряд святих скінчив ся десь на дуже давнім віці по Христі і що прочі святі, то хіба десь якісь виїмки; а ми забули на се, що ми мусимо сповнити то жите як найкраще і тим самим доказати, перед самим собою, що ряд той тягне ся і дальше, лиш одно є відмінне, инакше стаємо ся, а властиво за инакші діла станемо ся святими, як наші опікуни.

Ми є учнями, ходимо до школи і через се, що учимо ся, сповняємо свої обовязки, котрі на нас Бог наложив. Наука в школі є на то щоби нам показати, як ми повинні жити, щоби стати чесними людьми, добрими членами суспільности а через се честію свого українського народу — своєї вітчизни.

Коли ми сповнили ті обовязки, сповнимо тим самим свою задачу на світі а за се, за таке жите станемо в рядах наших святих, в рядах св. Константина і Олени, св. Йосафата і ин.

Але вже нині бачите, що то не так легко сповняти ті обовязки, мимо того, що вони не тяжкі, світ вже нині тягне нас до себе і обіцяє нам все лиш на се, щоби ми не учились. Ми вже до тепер на шкільній лавці здоптали й раз свої обовязки і віддались обіцянкам щастя, котрого ми в додатку не найшли. Було і так, що ми подоптали наші постанови, що хоч на будуче будемо сповняти точно свої обовязки.

Таке нині, а шож буде пізнійше, де жите твоє буде тяжше, покуси більші?

Тому вже нині треба набрати сили до доброго життя, котре нам і тут на землі дасть одинокую осолоду, не говорячи вже о житю поза гробом.

Силу сю можете набрати зі слів сказаних перед хвилиною. Слова сі запишіть собі як памятку нинішнього свята і не забудьте їх ніколи, а слова сі я повторю і поясню Вам їх коротко.

„Ми в житю мусимо забути о щастю, виречи ся его, а думати єдино о сповнюваню обовязків, серце мусимо заступити совістю, а виповненє того є знаком великих людей, є знаком вибраних людей.“

Коротке се реченє, а в нїм містить ся причина нещасного життя тисячів людей і противно в нїм є і було щастє соток тисячів людей.

Того держали ся всі, що як люди були великими, держали ся его королі, не забували про него і бідаки, держали ся его і жили після него всі, що для людства зробили много.

Ми мої любі думаєм ложно, коли блеск королівський і пишноту дворів панів уважаємо за осідок щастя, за вершок досконалости людей.

Ні дорогі, се є блуд, а ми памятаймо о тім, що досконалим на світі є кождий, хто є чесний і характерний, є той, хто сповняє свої обовязки як католик і член суспільности, а таким є і той найбіднійший ученик, що в подертих черевиках, в голоді, учить ся в хаті при світлі лампи з улиці, а противно може тої черти не доставати людям, хоч би вони були королями. Як то бачимо на італійськїм теперішнім королю Вікторі Емануелю, котрий брудно подоптав свої обовязки як союзник і товариш супротив нашого цїсаря і підлою зрадою прилучив ся до его ворогів.

На нїм бачимо велич сих слів; ми мусимо виречи ся щастя а сповняти свої обовязки. Бачите єму усьміхалось щастє, здавалось стане великим, коли кине обовязки, мав всякі дані стати великим. Австрія, думав, слаба, окружена ворогами довго не видержить, він зрадивши свого друга, кинувши обовязки супротив него, стане великим. І він не вирік ся щастя, не сповнив своїх обовязків, виповів свому другови війну — і бачимо, пїмстилась на нїм доля.

І великим хоч би при своїй біді стане той, хто сповняє обов'язки задля того, щоби їх виповняти, мимо того, що щастєб не знати як манило єго до себе. Бачимо то і по вас; не той є досконалий ученик, що учить ся вправді найкрасше, але лиш на се, щоби нікого не було ліпшого від него, але велику надію треба покладати на того, хто учить ся на се, щоби сповняти совісно свої обов'язки. З такого буде певно потіха і для людей і для єго народу.

Ставити обов'язки висше як щастє се є клич, котрим повинні бути ви вже нині пересякнені і вже в дрібницях присвоювати єго собі, а присвоювати мусите вже нині, приміром, учитись мимо того, що в часі науки тягне тебе щастє до себе а тим щастєм є тоді: забави, товариші, прогульки, проходи.

І коли ми вже нині будемо що дня відмовляти собі щастя а вибирати обов'язки мимо того, що вони прикрі, то ся засада вйде в нашу кров поволи і ми певно в житю не попадемо в сїть гріхів, які світ на нас заставив яко „щастє“ — і тоді будемо ми при своїй біді навіть, дійсно великими. Але се мусить зачати ся вже нині, на шкільних лавках.

Друга часть слів згаданих є властиво розширенєм першої і доповненєм її. „Ми маємо серце заступити совістю“. І чому?

Слухай дитинко, що справляє родичам, учителям твоїм більшу гризоту, як не твої привички, як лїниство, непослух, траченє часу на забавах а се все сидить, що так скажу, у твоїм серци. Що робить бідні дїточки нещасливими, що кидає їх на нуждау, на жебручий хлїб, як не серце недоброго вїтця, котрий є до чого иншого привязаний?

На тих примірах бачите діти, що серце чоловіка є зіпсоте через гріх первородний і є воно повне злих привязань. А сї привязаня — норови є і у вашім серци. То бачать ваші родичі, учителі, то знаєте і ви самі. А памятайте о тїм, що як підростете, то привички зростуть рівнож. Одиноким виходом є заступити серце совістю, то значить робити то, що каже совість а не то, що каже натура, наше серце.

Не легко прийде то впоїти в себе, наломитись до того, але памятаймо, що то мусить статись, поки ми молодим деревцем, бо коли ні, то речене се, сї слова нагадаємо собі в пізнійшій житю, але хиба на се, щоби побачити шкоду, яку ми заподїяли собі і нашим близьким.

А противно, коли ті дві засади перейдуть у нашу натуру, тоді ми будемо великими і вибраними людьми, дамо щастє і собі самим і другим. А станувши на суді Божім, коли глянемо в округ себе і побачимо мільйони мучеників,

будемо могли сміло сказати: Боже, Ти казав мені жити і то жити тяжко після згаданих слів — і я жив до нинішнього дня, але жив я як справдешний мученик, як товариш тих всіх святих і тому то, Боже, влучи мене тепер до їх товариства. Аміни!

ПОМЕРЛИ:

Дня 26. червня с. р. помер в 50 р. життя **о Іван Созанський**, парох Черча, повіта рогатинського. Покійний був взором священика, батька родини та громадянина. В молодих літах похоронив свою подругу і в тім самім році троє дітей. Сі тяжкі удари умів перенести з правдивою християнською терпеливістю. Свій розум і своє знане віддав на службу своїй церкві і українського народу. Проповіди, які краснорічиво голосив в своїй парохії та на місіях — як в Бориничах, повіт Бібрка, в Добромирі, повіт Збараж — були глибоко обдумані, оригінальні, робили на слухачів велике вражіння. Сам безпретенціональний, ніколи не висував ся наперед, а до кожної роботи прикладав руку. В своїй парохії оснував всі національні інституції — Читальня, Каса райфаїзенка, молочарня, Сокіл, Відроджене. Його заходом громадяни купили обшар двірський Черче і розпарцелювали між себе. Все те робив безкористно. Селян учив так, щоби ті інституції самі провадили. Не лише в Черчу, а й у сусідніх селах займав ся роботою просвітною, економічною та політичною. Гарні були його виклади про народність і історію, які умів дуже зрозуміло і популярно виложити для слухачів. За його порадою селяни Черча вислали много учеників до гімназії в Рогатині, сам дав почин у себе до приготавляючого курсу. В політичнім житю був рішучий і безоглядний, проти наших противників одних і других. В часі інвазії російської був на три місяці усунений з парохії за „мазепинство“. Строго осуджував тих, що під плащем віри хотять провадити політику шкідливу для українського народу та накидують йому перед часом, для своїх особистих цілей т. зв. реформи. Для характеристики Покійного нехай служить от такий епізод: В часі баденівських виборів Покійний був завідателем Журова з Підмихайлівцями. Староста відніс ся до дідиця, щоби той вплинув на

Покійника, щоби не „мішав ся“ до виборів — то за се постараєть ся, що буде мати помешканє (помешканя для священика там зовсім не було, а мешкав в комірнім). Відповідь була: „Тим більше буду мішати ся до виборів і постараясь о певних наших виборців, щоби староста не посмів з чимсь подібним відносити ся до мене і уживати впливу колятора!“ Се оповідав мені сам дідич Поляк, зазначаючи при тім характер о. Созанського. Покійний полишив одного сина Богдана, котрого задля великого таланту образував в консерваторії музичній на скрипака. Падеревський на однім пописі gratулював молодому нашому скрипакови поданєм руки і віщував йому гарну будучність.

Вічная йому память!

о. А. Пеленський.

Дня 18. липня с. р. помер в 35 році житя, а 9 році священства **о. Володимир Рожанський**, парох Гряди коло Львова, наймолодший син бл. п. о. Гната Рожанського з Хотіня. Осиротив жінку і троє дрібних дітей. Покійний був ревним душпастирем та щирим робітником; заложив в своїм селі першу українську читальню, провадив касу райфайзенку і торфову спілку в селі до останніх часів і все живо займав ся народними справами. В. Й. П.!

Протягом всесвітньої війни померло в АЕпархії львівській до тепер 54 священиків! Вічна їм память.

ВСЯЧИНА.

Промова св. Отця до дітей. В неділю-призначену на св. Причастіє для дітей в цілі приспінєня мира, дня 30. липня, прийняв папа Венедикт XV. около 4.000 дітей зі всіх церков Риму. По промові кардинала Помпілі промовив з високости трону св. Отець слідуєчими словами:

Є се цілком природно і послідовно, що за нашим покликом, зверненням до всіх дітей Європи, щоби вони в річницю сумної події приступали громадно і побожно до Господньої трапези, пішли передовсім діти нашого міста. Ближше серця Христового намісника стануть їм більше ясними потреби і вони пізнають лекше его тугу і біль...

Часто ставили ми собі скромне питанє, чи житє, яким живе людська суспільність далеко від поля битви однак близько страховищ війни, відповідає також духови конечного обставинами часу витвореного християнського умертвєня. На жаль мусіли ми собі відповісти, що сум, який після слів св. Письма пустошить землю, не відбиває ся на

лицях, противно мимо всіх покликів до побожного настрою і покути видає ся неможливою для дорослих річю відорвати ся від світового житя. А що ми в наслідок сего побоювали ся о добро людського роду, однак ніколи не сумнівали ся в милосердіє того, що уздоровляє народи, виринула в нас одна думка і одно бажанє: іменно, що доброти і сердечности божественного Спасителя подобає ся більше очікувати від невинности малих, як від покути великих. І тому звернули ся ми до вас, о діти. Бо подібно, як ви лучите в собі любов ваших родичів до вас і усмирюєте через се терпіне та скріплюєте будучність, так дістала ся вам також в участі особливша любов Отця вірних, котрого гіркий смуток буде в той спосіб осолоджений і надії збуджені.

Але більша часть вас не розуміє сего страшного положеня. Ми однак, як Отець вірних, в котрого серци відзивають ся стони і терпіня всіх наших синів, ми терпимо від двох літ гірко і просимо даремно. Даремні були наші просьби до народів, щоби відложили зброю і наші візваня, щоби піти на дорогу розуму і справедливости, через що закінчили ся тотя понижаюча різня. Внаслідок сего рішили ся ми неначе той потопаючий, що хапає ся стебла, просити божої помочи за могучим посередництвом вашої невинности. Тому подайте, любі і могучі діти, вашу руку намісникови Христа і зміцніть его непохитну надію вашою солодкою молитвою. Ви знаєте чого ми бажаєм. Ми бажаємо, щоби людська суспільність заперестала ненавиди і знищеня і щоби вона ставши подібною Каїнови навернула ся і стала рівною Авлеви в ділах мира, праці і відпущеня. Яким способом? Що до того здержуємо ся від пропозицій з боязни, що наші пляни всім нашим однако любленим синам видавали би ся неоднако користними. Тому попереставо на поновнім висказаню наших бажань і поручаємо їх сповненє Всемогучому, в котрого імени справуємо справедливість, помилуване і прощенє. Він, що стоїть понад заміри людськості, обявить свою волю, щоби людськість в розумнім провидіннім порядку одержала найвисше і неминуче добро.

Спростованє. В ім'я правди прошу о ласкаве поміщенє в „Ниви“ отсего спростованя: В ч. 5. „Ниви“ в дописи з порохицького деканату згадав дописуватель о. А. П. також і про мене. З початку дописи прочитав я отсе: „за радою і з припорученя наших війскових властий виїхали з парохії з відворотом наших військ в осени тогож року (1914) з причини операцій близько кріпости Перемишля і Сяну Українці: о. Данило Бодревич, парох і містодекан Порохника і о. Сильвестер Коритко, завідатель Боратина.“ На сю інформацію Вс. о. дописувателя смію запримітити, що ані я ані о. Коритко ніякої ради, ані ніякого припорученя що до-

виїзду від військових властей не одержали, ані не були інтерновані. Я виїхав з родиною на Угорщину єдино з обави о власне жите і шикани від неприятельського війська, тому що брав я живійшу участь в українському національному рухові. *о. Данило Бодревич.*

Високі відзначення. Цісар надав в признаню дуже патріотичного поведеня супроти ворога золотий хрест заслуги з короною на стяжці медалі хоробрости о. Никифорови Клубокowi, гр. кат. парохори в Суходолі.

На випадок ворожої інвазії. Львівський Митрополитий Ординаріят приказав своєму парохіяльному духовенству на випадок ворожої інвазії не опускати своїх місць, а оставатись при своїх вірних. Гарне пояснене і узасаднене такого розпорядження подав якийсь „Священник“ в останних числах „Українського Слова“. Жалувати треба, що таке розпоряджене вийшло тільки в львівській епархії. Колиб воно було обовязуюче для цілої провінції, не осталаби тепер була Станиславівська епархія в так многих випадках без своїх душпастирів. Як мало у нас наслідників Преосвящених Митрополита Андрея і б. п. Епископа Константина! Як сильні ми нераз в словах, а слабі і хиткі в ділах!

Замикане церков. По інформаціям „Українського Слова“ (ч. 200) мав видати Станиславівський Преосвящений Ординаріят ось таке розпоряджене до свого духовенства: „Дійшло до відомости ординаріату, що в деяких парохіях являють ся збаламучені вірні в святочні дні, які були обходжені після давного календаря, в церквах і домагають ся відправи богослуженя. З сеї причини під загрозою суспензії ipso facto ab officio et beneficio забороняєсь всім священникам в дні святочні, які випадали би після давного календаря, відправляти торжественні богослуженя. Може священник лиш відчитати (але не співати) св. літургію раненько між 6 і 7 годиною після наміреня до вподоби, а відтак має бути церква замкнена через цілий день“.

В архієпархії львівській удержуєсь доси в силі розпоряджене Митр. Ординаріату, щоби в часі війни були церкви відчинені кожного дня від рана до вечера.

„Нива“ в р. 1916. Вп. оо. Предплатники нашої часописи звольть дарувати, що „Нива“ в сім році виходить і неточно і в зменшенім обемі. Причини сего звисні. Крім того в останних часах відпала нам через ворожу інвазію ціла Станиславівська епархія, де „Нива“ мала особливо сего року найбільше предплатників. Коли відносини не змінять ся, або коли Духовенство двох інших наших епархій не споможе „Ниви“ в сих скрутних часах своєю помочію, то й за появу вже найближшого числа часописи не можемо ручити.

Воєнна статистика гр. кат. військових куратів до кінця р. 1915. Померли оо: 1) Віктор Кізак († 4/1 1916 у Львові на віспу); 2) Модест Соболта († 5/4

1915 в Гомонні на черевний тиф) і 3) Шасний Щурко († 49 1914 в Nagymihaly на холеру). — Полонені oo: 1) Онуфрій Гадзевич (в Росії); 2) Володимир Котис; 3) Антін Ломницький (в Сиберії); 4) Володимир Садовський (в Росії); 5) Василь Телішевський (в Росії); 6) Михайло Зінкевич і 7) Юрій Ришта. — Відзначені oo: 1) Антін Цегельський, 2) Володислав Хмільовський, 3) Максиміліян Хома, 4) Юрій Дарабант, 5) Йосиф Добранський, 6) Андрій Гавришак, 7) Теофіль Гординський, 8) Стефан Гірняк, 9) Йосиф Ільницький, 10) Іван Ісаїв, 11) Николай Іжак, 12) Теодат Ярема, 13) Антін Калята, 14) Мирон Колтунюк, 15) Александер Ковальський, 16) Константин Козій, 17) Д-р Николай Нагорянський, 18) Григорій Островський, 19) Іван Озимкевич, 20) Дмитро Панасевич, 21) Василь Пелех, 22) Михайло Прокурат, 23) Стефан Проскурницький, 24) Николай Притуляк, 25) Йосиф Рачковський, 26) Юрій Рус, 27) Йосиф Шах, 28) Лев І. Сембратович, 29) Володимир Шебец, 30) Стефан Воробець і 31) Станислав Возняк. — Аванзували oo: 1) Шамбелян Касіан Куницький посунений до VII ранги; 2) Антін Ломницький і Йосиф Кішакевич іменовані старшими полевыми куратами.

На всіх військових австро-угорських католицьких куратів убитий до кінця 1915 р. — один; померло — 11 (в тім гр. кат. 3); ранених 10; полонених 41 (в тім гр. кат. 7); відзначених 530 (в тім гр. кат. всього 31!).

Нові книжки і видання.

Свщ. Олександр Коренець. Рим і наші церковні постанови, зокрема календар. Накладом Укр. Культурної Ради. Відень, 1916. Стор. 32. Ціна 1 К.

Автор доказує римськими конституціями, листами, енцикліками й синодальними текстами, що римська столиця була далека від наміру змінювати чи касувати давні українські обряди й церковні постанови, бо ходило їй тільки про догматичну унію; що навіть не вільно нічого змінити в обрядах і звичаях грецької церкви, що туг належить також уживане Українцями в церковнім житті давнього юліянського ка-

лендаря; що зміни у вичислених справах, отже і в уживанню давного календаря в церковнім життю, можуть зайти лише на виразне жадане українських владик по відбутих попереду провінціональних соборах.

Подібну розвідку видав автор також у латинській мові. В слідуючій числі подамо докладний зміст отсеї розвідки.

Бог перемога моя Молитвенник жовніра - Українця. Загреб 1916. Стор. 62. Ціна 30 сот.

Зміст: Прикмети доброго жовніра. — Молитви щоденні. — Служба Божа. — Молитва за Цісаря. — Молитви відпустові. — Сповідь і св. Причастє. — Молитви на всякі потреби жовніра. — Молитва св. Вітця о мир. — Молитва за український нарід. — Пісні. — Календар.

Ще не вмерла Україна. Співанник з великих днів. Впорядкував і рисунками прикрасив Богдан Лепкий. Відень 1916. Виданє Української Культурної Ради, апробоване пресовим бюрою ц. к. Міністерства війни Ціна 2 К. В полотняній оправі з золоченими витисками 3 кор.

Сей збірник обіймає 34 самі найкрасші пісні (тексти з мєльодіями) переважно історичного і патріотичного змісту, дібрані умілою рукою і достроєні до „великих днів“, які саме переживаємо. Вільшу половину співанника займають щиро-народні пісні, між якими є й пісні перейняті із мало розповсюджених у нас закордонних видань М. Лисенка, а також ніде ще не друковані пісні, записані в Галичині. Декотрі із звисних уже пісень книжного походження змінені відповідно до нових обставин, витворених світовою війною. Новою є також три послідні пісні: „Журавлі“ музика Льва Лепкого до слів Богдана — у фортепьяновім укладі Є. Форостини, „Січовий Гимн“, — муж. хор Модеста Левицького до слів П. Карманського „Сповнилась міра“ і утворений Ол. Колессою під мєльодію угро руської народної пісні повний сучасного змісту гимн „Грають труби над Дністром“, уложений на муж. хор з супр. фортепьяну Філ Колессою. Ті три пісні надають ся добре до всяких патріотичних обходів. Навіть штучні складання підложені по найбільшій части під народні мєльодії. Одним словом, — цілому збірникови надано щиро народній характер, що виявляє ся також в оригінальних мініятурових ілюстраціях і стильових ініціалах Б. Лепкого і Ол. Кульчицької, якими прикрашене се виданє.

Видає і за редакцію відповідає свящ. Ярослав Левицький.

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

Належитість при замовленнях.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Якова Стшеме 15.

З М І С Т:

Митрополит гр. А. Шептицький в тюрмі.	429
о. Іван Рудович: Наше духовенство на військовій еміграції	435
о. Юліян Дзерович: Матеріали до історії мучеництва нашої Церкви в часі всесвітньої війни	437
Зміна календаря	448
Свщ. Стефан Ковалів: Чи людська душа є безсмертна?	465
Осип Сліпий: Рудольф Айкен і його погляд на християнство.	471
о. Михайло Дороцький: Науки про церкву	478
Всячина	491

ЛЬВІВ 1916.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
чотирох до п'ятих аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодиноке число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Якова Стшеме, ч. 15.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 9—10. Львів, вересень і жовтень 1916. Рік XII.

Митрополит ґр. А. Шептицький в тюрмі.

Рука дрожить, серце з болю стискаєть ся, слюза ооко заливає, коли приходять ся писати, коли мусимо читати повисші слова: „Митрополит Шептицький в тюрмі!...“

Чи се правда, чи лише сон? сон страшний, болючий, по яким чоловік будить ся цілий подразнений, зденеровований, хорий! Ні, се не сон, не уява а суца, дійсна, сумна, страшна правда! Митрополит Шептицький дійсно в тюрмі!...

Чоловік не буденний, на якого появу треба чекати роками, століттями, чоловік, якого завидують нам багатші — в інтелігенцію, талани та генії, — народи. Муж великої віри, непорочного як слюза, як хрусталь характеру, муж, якого ціле жите сходило на молитві, праці, умертвленю, чинній любови до ближнього — в тюрмі!...

Чи се бандити его зловили, щоби жадати великого окупу від багатой родини, чи се може похибка що до особи, се якесь невияснене „qui pro quo?“ Ні! Митрополит Шептицький не в руках бандитів, а — в правительственній, державній тюрмі!... Ні! се не похибка! Росія знає добре, кого вязнить! Вона знає, що отсе: Уніятський митрополит граф Андрій Шептицький в її суздальській монастирській тюрмі!

До вікових кривд українського народа прибула нова кривда болюча, пекуча. Спосіб старий, випробований; вивезене, вязниця—лише нова жертва, нова офіра! Досить вказати на Полуботка, якого сам всеросійський імператор Петро у вязниці відвідує, досить нагадати на гетьмана Кальнишевського, якого вивозять з теплого підсоня України в далекий Соловецький монастир на Білім морю! А Шевченко, Костомарів, Кониський, Куліш!... і їхже імя легіон!...

найкрасші сини свого народу, всі вони тої долі зазнали, усі вони тюрмою свою любов до України переплачували.

Історія, той безсторонний судія століть, колись пороках видасть свій безсторонний, об'єктивний суд над симогидним актом російського правительства. Так, як нині читаємо про часи Неронів, Діоклеціанів, Іванів Грізних і їх прямо розуміти не можна, що могли бути такі потворилюди, які пили кров людську, в ній купались, по ній ступали, так колись не буде Росіянина, який не соромив би ся, не спалений з стида за акт страшної самоволі правительства ХХ ого століття, за увязненє, вивезенє і осадженє в тюрмі митрополита А. Шептицького.

Яке право до Него мають?

Хиба право грубої самоволі, право п'ястука! Нічого більше. Адже Шептицький чужий підданий, австрійський горожанин і як такий міг лиш австрійським законом і правом бути покараний. Коли Росіянам був на їх терені війсьним невідгідний, то могли його остаточно з всякою почесністю, яка такій достойній Особі належить ся, інтернувати, за словом чести оставити його в місцевості йому вказаній в цілковитій свободі, але не обставити його жандармськими в Курську або тепер увязнити в монастири для релігійних проступників в Суздалью!

Якаж могла бути його провинна?

А вжеж ніяка карна — лише хиба релігійна або політична.

Росія релігійних своїх новаторів на костир, на шафот посилала. І так юревецький протопоп Аввакум за свою науку, що треба хреститись не трема а двома перстами горить на кострі. Тома Тваритинов за пропаганду іконоборства та порубане косою ікони митроп. Алексія був спалений 1714 р. на Красній Площі в Москві. Містик Кульман, що мрів про єдину церкву на землі, свої ентузіастичні науки припечатав також смертю в огні 1689 року. Українця Сильвестра Медведьова, який своїми науками о епиклезі склонював ся до науки католицької Церкви обвиняє патріарх Йоахим о „хлѣболоклонную ересь“ і той строго-православний і глибоко-релігійний чоловік узнаний за еретика і папіста умирає на шафоті 1682 р.

Алеж — се були сумерки варварської єще тоді Росії, яка в релігійних новаторствах бачила небезпеку для держави і таким „коротким процесом“ хотіла позбутись клопоту з голови. В ХІХ ст. бачимо вже більшу толеранцію супроти релігійних новаторів, бо прим. гр. Льва Николаєвича Толстого мимо анатем Святійшого Синода правительство російське оставляє єще у згляднім спокою за его зовсім неправославне толкованє Христового Євангелія. Штунда, той недавний ще обяв сектанства російсько-православної церкви ширить ся, особливо в українських губерніях, в дуже широ-

ких розмірах. Одна лише унія не знаходить зрозуміння у рос. правительстві, одна лише унія терпить переслідування, а нарешті зносять її насильно в р. 1839 і 1875.

А Митрополит Шептицький — се символ унії церков. Митрополит Шептицький ціле своє життя мріяв о зєдненню християнства в одно стадо і єго пропаганда находила і в Росії сильний відгомін, багато приклонників і тому тепер, коли Росії удалось Митрополита захопити в свої руки, мусить він ділити судьбу релігійних новаторів, судьбу послидних уніятських єпископів.

Нехай же Росія тепер публично се визнасть, нехай перед цілим світом признасть ся, що закони її, правліне її своїми засадами сягають єще в померклі віки середновіччя, що вона перейшла всякі єспанські інквізиції. Але Росія мовчить і осаджує уніятського Митрополита в тюрмі а здивованій Європі дає поле до здогадів що до єго провини.

А може єго провиня політична?

А з невідгідними російській політиці особами російське правительство зовсім не церемонилось, хоч би се були і особи із царственного государственного дому. Суздаль, куда запроторено нашого Митрополита, сам один, міг би много цікавого сказати. Є в Суздали жіночий Покровський монастир. В нїм були замкнені аж дві цариці. В р. 1526 була доставлена в Покровський монастир інокія Софія, в мірі цариця Соломонія Юрієвна (Сабурова), жінка великого князя Василія Івановича. Красавиця-цариця, що прожила 21 літ зі своїм мужем, була насильно пострижена, яко „неплодная смоковница, иже постыкають и измещуть изъ винограда“. В монастири пережила Софія 16 літ і мирно померла 16. грудня 1542 року.

Другою затворицею Покровського монастиря була супруга Петра Великого, цариця Евдокія Теодоровна (Лопухина). В червню 1699 року, на виразне бажанє царя, висказанє окольничим Семеном Язиковим архимандритови Суздальського Спасо-Єфимєвого монастиря Варлаамови, Евдокія Теодоровна була пострижена єромонахом Іларіоном в келії стариці Мареміани під іменем інокії Олени. В Покровському монастирі інокія Олена прожила до 1718 року, звідки вона зістала переведена в Ладозський монастир. Після довгого волокитства і тяжких літ заточеня інокія Олена поселилась в Вознесенському дівичім монастирі в московській Кремлі, де в 1731 році, в 62-гім році життя померла....

Так поступали царі зі своїми супругами, і подібно поступало правительство зі своїми політичними противниками. Найкрасшим приміром на се: заточенє хвали і слави Росії, звісного письменника Т. М. Достоевського, який чотири літа

перебув у в'язниці в Сибірі, що єго опісля в своїх „Записках із „Мертвого Дому“ так майстерно описав.

Але ж і цариці і Достоевський се піддані російської держави, але звідки та яким правом приходить російське правительство в'язнити, казнити, кидати горожанина чужої держави, не переслухавши обвиненого, не оголошуючи навіть єго провини, не виправдуючись зовсім перед світом зі свого насильного, бруталного акту! Хиба-ж Митрополит міг вести яку політичну пропаганду, яка виходила-б Росії на шкоду? То-ж чейже сам, без спільників не міг її в Росії вести. Чому ж не чуємо о переслуханю, о в'язненю, о караню єго агентів, єго приклонників в Росії? Чому? за що? без розправи, без оправданя мучать чоловіка, а собі наносять сором по віки вічні.

Справа вияснить ся, коли скажемо, що Митрополит се син поневоленого, переслідуюаного Росією народа українського, син найліпший, син найгіднійший, який любов до Матери-України маніфестував словом і ділом через ціле своє жите. Національний музей кількамільіонової вартости, перша і одинока жіноча гімназія СС. Василянко, Народна Лічниця, Монастир Братів Студитів у Львові здвигнені майже виключно щедрою рукою Мецената-Владики. Успішна оборона прав українського народа при реформі виборчій як до парляменту, так і до сойму, незвичайне гармонійне співділане наших політичних організацій з Владикою Патріотом; Вакаційні оселі в Милованю і Коршові для убогої дітвори, „Дім здоровля“ для грудно-хорих академиків в Підлютім, численні стипендії для убогої молодіжі і пікловане ся артистичними таланами — се все завдяки щедрій руці і теплому серцю Олікуна Владики, — чейже вистарчаючим доказом, чим був Владика-Мученик для нашої безталанної України.

І як Росія ніколи не церемонилась з рабованем навіть угодами і трактатами признаних прав Україні, так тепер не церемонилась з арештованем і ув'язненем найліпшого Сина України.

Митрополит падає жертвою своєї діяльної любови до католицької Церкви і до України! Се єго одинока провиня! Се єго злочин.

Не тайні документи відкопані в митрополичій пивниці, не якісь компромітуючі (?) пи́сьма з заграниці — бо колиби такі були, то російське правительство по двох літах в'язнення Митрополита було-б мало час їх переглянути і їх оголосити — але любов до України і до католицької Церкви суть причиною в'язнення Митрополита....

Якже ми українське, греко-католицьке духовенство реагували на кривду нам заподіяну? Підчас наїзду російськиж

війск годі було що зробити, бо через тяжкий воєнний час та страшне ярмо наїздника були-б смільчаки свою відвагу тяжко відпокутували. Адже нам зборонювано навіть молитись на службі Божій за свого Митрополита і упоминати єго ім'я. Колиж прийшли австрійські війська і засіяло свободи сонце, ми з обави, щоби всякі, які небудь маніфестації злучені з Єго іменем не пошкодили Єму і не накликали на Него більших репресалій..... мовчали! Ми боялись оголошувати в часописях навіть складки на фундацію Єго Імени! Ми брали навіть за зле оголошуване Єго дорогих нам всім письм до Єго знакомих... А тимчасом російське правительство зовсім не числилось з нашою опортуністичною політикою, лише... замкнуло Митрополита до вязниці в Суздаль. Гіршого вже нічого мабуть не в силі навіть російське правительство придумати, хиба що скаже Єму за приміром Аввакума та Медведьова ступити на костир!

Отже духовенству годі мовчати. Забрали нам вороги: Батька, Добродія, Опікуна, Архієрея, тож голосім, кричім, що нам кривда сталась, що се злочин сповнений на багатоміліоннім, багатострадальнім українським народі, що се нечувана в ХХ століттю релігійна репресія на греко-католицькій Церкві та що брехнею є фраза Росії і антанту, що війна ведеться в обороні прав недержавних націй. Нехай соромиться, коли вже не Росія, то її вільнодумні, конституційні союзники Англія, Франція за се: з ким то вони збратались, з ким вони звязались до борби за культуру, поступ, свободу!...

Отсі стрічки в нашій церковній органі се перший болючий крик протесту духовенства, який запише історія на своїх скрижалях про сей сумний акт! Дальшу акцію нехай возьме наше заслужене тов. св. Апостола Павла в свої руки.

Нехай оголосить в часописях світової марки як „Neue Freie Presse“, „Berliner Tagblatt“, „Kölnische Zeitung“, „Vossische Zeitung“ голосний протест против вязнення і мучення нашого Архієрея!

Нехай в неутральних великих часописях: швайцарських, шведських, данських, голендерських постарається вивести справу на широке поле і зробити її голосною.

Нехай попросить пралата о. Шайхера о єго ядерну розумну вступну статтю в нашій органі „Korrespondenzblatt für kath. Klerus“, щоби весь австрійський клир знав про нашу кривду і нашу любов до Архієрея!...

Нехай удасться з покірною просьбою до австрійського Єпископату, щоби вступилось в дипломатичній дорозі за своїм визначним членом.

Нехай в найглибшій покорі просить Святійшого Отця, щоби поновив свої старання о випущенє нашого Владики з московської тюрми.

Нехай покличе визначних правників, знатоків міжнародного права цілого світа до анкети, нехай вони орекуть, чи в увязненню Владики можна найти хоч тінь узаasadнення, оправданя!

Нехай покличе нашу суспільність до здвигнення вікопомного памятника в формі фондації для сиріт в честь нашого Владики. Не біймось! Нашому Архієреєви вже більше пошкодити не можемо, а докажемо, що ми духовенство уміли оцінити заслуги Ёго, відчути муки і кривду Ёго і уміли доказати, що біль Ёго, болем нашим, кривда Ёго, кривдою нашою, болем і кривдою цілої соборної України!... Адже сміло сказати можемо, що в цілім світі не має, не було і не буде дисцеції, де духовенство з своїм єпископом було-б більше, ширійше, сильнійше звязане любовию, одною думкою, одними ідеалами як в Архідієцезії Львівській за часів митрополита гр. Андрія Шептицького!

Замітить хтось: такі протести і маніфестації мають тільки теоретичне значінє, бо в практиці вони ніякої полєкції Високопреосвященному Митрополитови не принесуть, то на се замітимо ось що: що коли недавно женевська часопись „Journal de Geneve“ в газетній статі, а французький учений психольог Густав ле-Бон в виданій недавно книжці п. з. „Renseignements psychologique sur la guerre europeenne“ (Психольогічні розважання над європейською війною) заговорили про психольогічні помилки Росії підчас теперішньої війни а то: про утиски українського населеня з боку російських властей, про конфіскату церков, про заборону уживаня української мови і т. д. то „Новое Время“ прямо не посідало себе зі злости, що отсе Росію так перед публичною опінією очорнюєсь, оклеветуєсь. Чи не слідувало б нам у окремії книжці написаній німецькою, французькою, англійською мовою видати обширну біографію митрополита А. Шептицького і пустити її в культурний світ для поясненя і зрозуміня страшного кроку насильства над уніятським, українським Владикою? А так то менше обізнані з цілою сею справою круги Німеччини, Франції, Швайцарії, Англії і Зєдинених Держав гадають, що акт месги російського правительства носить на собі ціхи оправданя сего кроку

Одним словом: ми не сміємо пасивно приглядатись мукам і стражданням Нашого Високопреосвященного Архієрея. А хоч і наші старання не розвалять мурів, за якими сидить Ёго достойна Особа, хоч не розкуємо кайданів, яким наложив відвічний ворог Церкви і України на Ёго рўки, то все таки акція наша докаже світови, що ми нашого Владику любимо, за Него молимося, за Ним тужимо, а Ёго біль як наш відчуваємо. Голову спустити, руки заломити се річи малодушних, а таким ніколи наше духовенство серед найскрутнійших хвиль нашого національного і релігійного жита не було!

о. Іван Рудович.

Наше духовенство на війсьній еміграції.

(Дальше.)

В українських родинах, що опинились у Відні, було багато шкільної молодіжи, яка в наслідок язикових труднощій і опізненого зголошення не могла вчитись в місцевих школах. Під проводом директора львівської академічної гімназії п. Іллі Кокорудза зорганізовано „Гімназійні наукові курси з українською викладовою мовою (Beschäftigungskurse), на які вписалось з кінцем вересня 1914 р. 60 учеників і учениць. Дня 15. жовтня т. р. отворено курси провізорично в льокалі ліцею пані Др. Шварцвальд в I. окрузі при Wallnerstrasse 2, а опісля перенесено їх до ц. к. висшої реальної школи в III. окрузі Radetzkystrasse 2. Протягом року було вписаних 321 учеників і учениць, при кінці шкільного року було клясифікованих 253.

З священиків вчили на курсах оо.: Софрон Хлібовицький, ексортатор курсів, др. Осип Застирець, Геодозій Лежогубський, Василь Лициняк, Омелян Мартинович, Петро Патрило і Іван Туркевич, як катихит і професор співу та діригент хору.

На Богослуження ходила молодіж до церкви св. Варвари.

В падолисті 1914 р. отворено „Курси навчання для народної школи і учительської семінарії у Відні“ себ то учительську семінарію, а при ній мішану школу вправ. Ті школи приміщено в будинку державної реальної школи в VIII. окрузі при Albertgasse 20. Директором семінарії був п. Андрій Алиськевич, директор перемиської української гімназії, а нагляд в народній школі обняв п. Іван Чабан. До семінарії вписалось 64 кандидатів і кандидаток, а в народній школі було 62 хлопців і дівчаток. Зі священиків працювали в семінарії оо.: Кормош Омелян, Лежогубський і Патрило, а про матеріальні потреби для незасібних учеників подбав о. Лициняк В. і п. Ціпановська.

Крім уділювання науки релігії і відправи Богослужень оо. катехити займались молодіжию, та старались, щоби діти не відчували діймаючо поневільного побуту серед чужих на еміграції. На наші рокові свята (як Різдво) уладжували для них спільне шкільне свято, а з окрема гарне і зворушуюче було перше св. Причастіє дітей, уладжене 11. червня в церкві св. Варвари. По Службі Божій і св. Причастію, перед яким виголосив о. Патрило сердечну промову до маленьких збігців і віденських земляків, зібрались діти на спільне сніданє в льокалі при Sonnenfelsgasse, а опісля всі відфотографовались на площі перед церквою. Се свято

зробило як найкрасше вражінє на дітий і їх родичів, а особливо на віденських Українців, які перший раз зобачили більший гурт молодіжи зібраної в церкві на таке свято.

Від початку лютого 1915 відбувались в народній школі катехитичні практики для наших богословів III. і IV. року, які ходили в першім півроці на університетські виклади у Відни. Ті практики вів крилошанин і пралат о. Евген Гузар, який з рамени деканату віденського богословського факультету викладав катехитику і методику нашим богословам.

Щоби пізнати метод виховання і навчання та розвій німецьких шкіл, ходили многі наші отці, а особливо катехити, на госпітації до середних і народних шкіл у Відни і в підмійських громадах. Тут мали можливість переконатись, який хосен має нарід зі своєї — національної — школи, веденої в щиро католицькім дусі, наглядно бачили, як богато ділають для виховання і освіти народу, як видатно працюють для молодіжи в школі і поза школою — у нас недоцінювані черці і черниці, які гарні успіхи досягнули ті культурні народи, що вміють вихиснувати плянову працю католицької Церкви над вихованєм шкільної молодіжи.

Кілька разів звиджували наші священники Катехитичний музей у Відни, де могли виробити собі погляд на вислід катехитичної праці німецького духовенства та познакомитись з помічними середниками науковими, які ту працю улекшують і роблять успішнійшою.

На запросини репрезентації мав Єзуїт о. Heutger незвичайно інтересний і актуальний виклад про душпастирську працю і організацію молодіжи в містах, що скінчивши виділову школу їде відтак на науку ремесла, до торговлі, та приспособлюєсь до всяких свободних заводів. О. Heutger, чоловік старший і досвідний, поєдинчий і симпатичний, назвав свій виклад „Moderne Jugendpflege“, чим хотів зазначити, що священник-душпастир мусить „искупувати время“, точно пізнати обставини часу, осередовища і місця, числитись з ними, та відповідно добирати середники помічні і konieczні, щоби єго праця дала тривкий вислід.

Виклад зачав він многозначними словами: *Die Faulheit des Priesters ist der grösste Feind der Jugendorganisation*. Опісля представив свою 20-літну діяльність серед молодіжи у Відни, зобразив пороблені досвіди і середники, яких уживав, щоби ввести тривку організацію католицької молодіжи. У Відни є більше як 100.000 молодіжи, яка або зовсім полишена без нагляду і оміки, або не має в родині відповідного проводу і виховання. За 20 літ праці духовенства і загалу Віденців-католиків вдалось зорганізувати та захистити перед моральним занепадом і зледащінєм лише третину молодіжи, а $\frac{2}{3}$ приманюють соціялісти до себе, які видають грубі суми на агітацію між молодіжию, хоча відказують ся

від всяких датків на шпиталі, приюти для сиріт, убогих, німечних старців-робітників і інші філантропійні інституції. Досі вдалось зорганізувати молодіж у всіх округах Відня, заложити для неї товариства і приюти (Lehrlingsheime). Ціль тої організації хоронити молодіж перед неморальністю і духовим одичінем, плекати у неї духа релігійности і по-божности, беречи її перед нуждою, навчити солідарної праці і ошадности, дати можливість заробити собі в житю на прожиток, та в загалі виховати кожного на свідомого католика — громадянина Німця.

Конечним усілем розвою організації є відповідний льокаль, де молодіж сходилабись, а евентуально і мешкала. Віденські організації надбали гарні приміщення; майже в кожній реальности є салі на театральні представлення, відчити, виклади та окрема комната на бібліотку. Сама молодіж грає на сцені відповідно дібрані штуки, держить відчити і виклади, а через те образуєсь, осміляєсь і уздібнюєсь до громадянського житя. Велику вагу кладєсь на релігійне вихованє і провід членів; що неділі і свята відправляєсь для них окреме Богослужєне з відповідною проповідію, часто приступають вони до сповіди і св. Причастия, вчать ся церковних пісень, ін-сорего виступають при всяких церковних святах, а через те привикають прилюдно заявляти свої католицькі почування.

Між католиками Австрії і Німеччини виробилась досі трояка форма організації молодіжи. Марійські конгрегації з виключно релігійно моральними цілями, мішані організації, які попри духову опіку над молодіжию дбають про її матеріяльне добро і обезпеченє, а з окрема дбають про матеріяльні потреби зорганізованих членів, але старають ся вщиплювати їм горожанські чесноти, а особливо повздержність і ошадність в імя цїцеронського вислову: Так в родині, як і в державі ошадність є основою і жерелом богатства. Всі католицькі товариства держать молодіж далеко від політики, а сам о. Heutger висловив ся: „Ein garstig' Lied, ein politisch' Lied“.

Далі буде.

о. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирольогії нашої Церкви в часі всесвітної війни.

Листки для Галиції.

В устній пропаганді православя між нашим уніятським населєнем Евлогієви і батюшкам мали помагати летучі лист-

жи о двох картах (чотирох сторонах), видавані монахами Свято-Троїцкой Сергієвой Лаври і тамже в їх друкарні печатані. Листки ті названі „Листками для Галиції“ цілими мішками розкидували батюшки, чиновники і салдати між нашим простонародом при кожній нагоді безплатно. Писані вони були таки нашою мовою, етимологічною правописию і тимсамим опрокидували Евлогій та батюшки своє тверджене о „одномъ литературномъ языкѣ“, коли навіть трудні богословські вислови уміли передавати „хахлацким нарічієм“. Тільки що до зверхної їх форми. Що до їх змісту, то зміст їх лише сором міг нанести їх авторам і способи їх полеміки. Можна бути інших переконань релігійних і остаточно були в праві тіж пропагувати, розширювати, однак спосіб пропаганди і тактики повинні заховати певні межі приличности і безпристрасности. Се особливо відноситься до полеміки релігійної, полеміки між християнськими релігіями. Христос був учителем любови а не ненависти!...

Поддаємо тут пару зразків, як то православні християни полемізують і я уявляю собі, як то Христос радуватися (?) мусить, що Єго (?) віра таким способом пропагується, а Єго найкрасший заповіт любови ногами допчеться..

В Листку „Що така унія?“ читаємо: „Унія старається, щоби для русского православного народа запровадити вмѣсто Церкви Христовой римській костель (!!) съ катеринкою органами, съ ксендзами-блазнями и т. д.“.

„Священники повинни поминати теперъ патріярха константинопольского, ибо константинопольскій патріярхъ — православный человекъ, а не такій єретикъ якъ римскій іезуитъ папа“...

В Листку: „Якъ учить Православная русская Церковь о Пресвятой Дѣвѣ Маріи, а що говорятъ о Божіей Матери католицкіи и уніятскіи ксендзы и польскій костель“ читаємо такі цвіги духовної полеміки: Ксендзы разъ начали лгати, брехати и брешутъ до конца. А то происходитъ совсѣмъ просто. У ксендзовъ и у папы римскаго нема правды. А у кого нема правды, той мусить брехати. Ксендзы головою въ Церкви вмѣсто Христа здѣлали папу римскаго, потомъ дали ксендзы тому папѣ право брехати (!!) або ворожити, то есть дали папѣ даръ непогрѣшимости. Ну, разъ дали ксендзы папѣ право брехати, то папа, щоби ему не було нудьги и щоби не скучати, ставъ ворожити, ставъ выдумувати догмати, правила церковной веры и нови ученія... Отсюда появилось и ученіе о непорочномъ зачатіи Пресв. Дѣвы“...

Треба бути дуже наївним, щоби думати, що такі глибокоумні (?) корчемні аргументації могли кого переконати та до православя повернути, але сего не відчували зовсім гру-

бошкірі автори сих богословських сочиненій (!) Ба! що більше в своїх листках завзивали вони наш народ до денунціяцій, доносництва на наших священиків: „Коли учете, що вашъ священникъ зрадникъ, (! хто зрадникъ?) поминає папу римскаго, то идѣть до него и просѣть его, чтобы поминавъ православнаго патріарха и русскаго царя, а коли не хоче, то тогда вы идѣть до русскихъ людей, до львовскаго губернатора, просѣть и вамъ дадутъ русскаго священника, такого, котрый буде васъ слухавъ и буде добре для васъ робивъ“. (Листки для Галиції № 5.)

А нехай би котрий наш священик, бачучи, як до єго пастви втискають ся вовки, забажав ту паству перестерегти перед апостазією, в найменше дражнячій спосіб пояснював ріжницю віри католицької від православної, тоді називалось се „агітацією против православія“ а „Прикарпатская Русь“ і „Голось Народа“ уділювали радо місця на своїх сторінках для таких доносів і денунціяцій. А нехай би так позволив собі наш священик стилем „Листків для Галиції“ сказати: „Синод і Евлогій брехуни, зрадники, блазні!“ то мабуть на другий день вже був би в дорозі в „неісходїмую Сибір“.

Відбиранє церков уніятим.

Кривдою, вопіююю о пімсту до неба було безправне і немилосердне відбиранє церков греко-католикам і віддаванє їх в ужиток православним. Тут треба розрізнити подвійне поступованє російських властей і Евлогія. Або відбирано церкви в своє повне посіданє і не допускано до найменших функцій наших священиків, як се було прим. в Бродах, Лешневі, Жовтанцях і інших місцевостях, о яких буде пініше бесіда, або призволювано, щоби побіч православного богослуженя відправляювано і богослуженє греко-католицьке, як прим. в церкві в Станиславові, Стрию, Преображенській у Львові і других.

Факти таких насильних рабунків церков мусять бути точно і правдиво зареєстровані і списані, бо вони опрокинуть не одну ворожу нам легенду, що наш нарід біг на осліп Москалям і православию на зустріч.

В засаді поставили Москалі доволі як на них справедливе правило, що в наші галицькі парохії мали посилати ся православні священики „только въ тѣхъ случаяхъ, если три четверти изъ являютъ желаніе имѣть именѣно православнаго священника. Если въ селеніи есть уніятскій священникъ, но три чверти жителей все же захотятъ православнаго священника, то уніятскій остается и церковь остается въ его распораженіи, а для богослуженія православнаго отводится другое помѣщеніе“.

Правило се доволі, як на російські відносини, корисне для уніятської церкви, бо навіть при переході трьох четвертих парохіян на православ'я наш священник з одною четвертою своєї пастви оставав ся в посіданню церкви, зістало лише мертвою буквою на папери, бо в практиці Москалі ті церкви, о які їм розходило ся забирали безцеремонно, не зважаючи на протести, сльози та кривду властивих господарів церкви, які своїми лептами здвинули святиню Господню. Особливо безцеремонно забирали православні ті церкви, яких парохі налякані грозою війни, або боячи ся вивезеня в Сибір і інших благодатий російського правительства, як конвоїв, тюрм, побоїв покидали часово свої парохії. Там вже посилались православні навіть без голосованя, „безъ баллотировки“...

Відобране трьох церков в Бродях.

Після хронологічного порядку і після ступеня насильства належить ся першенство Бродам в реєстрованню фактів насильного відбираня церков. Броди, жидівське приграничне місто, було передше твердиною москвофільської партії. Сеж виборчий округ Володимира Теофиловича Дудкевича і Димитрія Андреевича Маркова, се осідок таких голосних агітаторів, як д-ра Маріяна Теофиловича Глушкевича і Стефана Івановича Носевича. Близкість границі, торговельні зносини Бродчан з заграницею, близькість Почаєва, москвофільська бурса о. Теодозія Еффиновича і різні москвофільські общества дуже мали уємний вплив на релігійні почування Бродчан.

Всетаки усиљна праця бувшого покійного пароха Бродів крилошанина о. Михаїла Лотоцького і теперішнього приходника о. Анатолія Долинського враз з іншими священниками-сотрудниками і катехитами змінила сильно релігійну фізіономію Бродів і слідно було сильне привязане до католицької Церкви, а також оказав ся сильний зворот до народних ідеалів, до любови рідної мови і рідного українського народу. Ширими заходами катехитів о. Ів. Туркевича і Софрона Глібовицького, проф. д-ра Вас. Щурата, судії Ів. Гарасимовича і Ів. Бережанського засновано тут українську повітову бурсу ім. Маркіяна Шашкевича, отворено казинове українське товариство „Основу“; заложено, головню заходами крил. Долинського і поштового контролєра Северина Левицького повітову касу „Самопоміч“; отворено філію „Просвіти“ і філію „Українського Товариства Педагогічного“. Одним словом: жите українське зачало бити сильнішим живчиком і давні ізоли зачали падати а міщанство бродське і доохресне селянство почало горнутись під національний український прапор.

Та настав страшний час війни. На нещастє як парох о. Анатоль Долинський, так і сотрудник о. Ілярій Фенчин-

ський виїхали з Бродів і лишили паству без опіки. А що се був час вакаційний, то також і катехитів: гімназіального о. Софр. Глібовицького і виділових о. Адр. Зафійовського і о. Семена Біленького не було під той час в Бродах. До того два найблизші сусіди Бродів о. Іван Мриглодович з Дитковець і Іван Сухаровський з Конюшкова (бувний довголітний сотрудник бродський) самі нахилялись в сторону схизми, на яку справді небавом перейшли, то зрозуміємо, що ситуація для католицької Церкви випала як найскрутнійша. Наближався празник „великої“ мійської Церкви в Бродах на Різдество Пресвятої Богородиці, який все дуже торжественно в Бродах при великім здвигу народа з доохресних сіл обходився, а тут дзвони мали мовчати, двері церковні мали бути замкнені... Сю ситуацію використали москвофільські міщани, що почули ґрунт під ногами і попросили близьких почаївських монахів, та перебуваючого у них архієпископа Евлогія о. прислане їм православного священника. Як такий прийшов до Бродів батюшка Ніколай Клубок, галицький уроженець, ученик брідської гімназії, який з тяжким трудом довів свої студія до... четвертої гімназіальної, щоби опісля віддатись студіям... православного богослов'я.

Вість про откамендіровку о. Клубка дійшла і до Львова і наповнила смутком всіх вірних синів Церкви, найпачеж о. офіціяла А. Білецького, який по вивезенню Іх Ексцеленції обняв управу дієцезії. О. офіціал покликав мене до себе і поручив мені поїхати до Бродів і обняти зараз парохію. Вибір той впав на мене тому, що в мене настало безробітє, бо Москалі всі школи казали позамикати, а з другої сторони, я як десять літ перебувши в Бродах, знав ліпше як хто другий місцеві обставини і тамошних людей, які за час мого побуту в Бродах відносились все прихильно до мене.

Моя перша їзда до Бродів.

Заосмотрений грамотою на завідателя Бродів та пропуском від львівського градоначальника виїхав я в суботу дня 26. вересня поїздом до Бродів. До Заболотець (последньої стації перед Бродами) заїхалось доволі скоро і аж тут прийшлося мені повних п'ять годин ждати на відїзд до Бродів, позаяк тут до Заболотець довели Москалі свої ширші шини (ширші від наших австрійських) і тут треба було пересідати ся на їх поїзд. Підчас того довшого примусового побуту в Заболотцях приступив до мене Дам'ян Дребич, мій бувший ученик брідської гімназії, син брідського дяка і ми почали розмовляти. Він розповів мені брідські новости, що „гаспадин Іван Кушпета є „гародскім галавой“ а „атец Нікалай Клубок є православним приходніком“. На се я — не знаючи, що Дребич є охрانیком — сказав: „Ну, але мені

чейже отць Клубок позволить відправити Службу Божу завтра в церкві?" Дребич, бажаючи може щось більше витягнути від мене, сказав: „Е, певно! А щож би він міг мати против сего!“ На щастє моя розмова на тім урвалася, але і тих пару слів дали для Дребича, як охранника, цінний матеріял в руки, щоби похвалитись перед властю своїм спритом, а російським властям дала нагоду пописатись своєю віротерпимостию (?) проголошеною і Николаєм Николаєвичем і губернатором графом Бобрінским.

Приїхавши до Бродів о год. 9. вечером, я заїхав до знакомого дому старенької вдовиці по священнику, нині вже покійної пані Єлени Авдикович і там заночував. Рано, коли я вийшов з хати, щоби піти до церкви на Службу Божу, стрів мене брідський поліцай, який за Австрії ходив в роґативці, а тепер натятнув вже московську округлу шапку „городового“ і сказав мені, що „господин городський голова бажають отця бачити!“

Я в першій хвилі навіть не міг здогадати ся, звідки Кушпета міг знати так рано о моім приїзді, коли я вечером приїхав і майже пустими улицями зайшов до приватного дому на нічліг. „Се лише може бути штука Дребича“ прийшло мені на гадку і я не помилив ся, бо прийшовши до канцелярії Кушпета я почув від него такі слова:

„Ми чули, що Ви тут приїхали і хочете відправляти. В а ш е уніятське богослуженє, тож знайте, що Вам се запрещено, бо всі три церкви ми отдали отцу Клубку, православному священнику, бо ми всі є тут православні, і нам вже досить того Вашого уніятства“...

Я представляв Кушпеті різні аргументи, які моглиб змінити его тверду постанову, але нічого не помагало. Я говорив о віротерпимости проголошеній головнокомандуючим, я вказав на се, що в Бродах є еще велике число людей, які не перейшли на православє, я впевняв его, що еще ані Росія не пропаде, ані православю се не зашкодить, коли я відправлю Службу Божу, бо чейже він не схоче сего взяти на свою совість, щоби я як священник за цілих 21 літ моєї священничої служби нині вперве через его заказ опустил Службу Божу — нічого не помагало! Всі мої аргументи розбивались о тверду постанову сего ограниченого чоловіка, що з торгівця горшками став великим чоловіком в Росії і тепер хотів дати відчутти свою власть.

Наконець спитав мене Кушпета, чому я не мельдував мого приїзду до Бродів, бо „вже вчєра в ночі ми шукали Вас по всіх готелях і не могли Вас найти!“ Я відповів, що я ночував в приватнім домі, і еще не минуло 12 годин приїзду і отсе я его тепер лично завіdomляю о моім приїзді. „Се не вистарчить, Ви мусите еще іти за мною до начальника уїзда“. Я покійрно пішов за ним до передпокою, а тимчасом до самої канцелярії вбігли крім него

і інші брідські чорносотенники: Стефан Носевич, та пенс. австр. жандарм Темех і там зачали відповідно заступника начальника уїзда гаспадїна Проценка „тоже — малоросса“, бувшого актора львівського польського театру проти мене юдити і настроювати. „Пренїя“ були такі горячі, що я за дверми майже кожде слово мимоволї чув, а виявили вони таку гидь, запроданої, янічарської душі, що мені аж самому соромно було за тих людей, хоч як вони ворожо виступали против мене. Щораз говорилось „мазепинец“, „українець“ і т. д. Коли вже доволї накрутили нашого „тоже-малоросса“ проти мене, вийшла ціла чорна рада з его канцелярії, а я удостоїв ся лицезріння гаспадїна Проценка.

Ступайка приняв мене строго ось сими словами, які наведу точно і правдиво:

„Ваша фамілія?“

Я сказав своє ім'я і назвиско.

„Зачем прїїхалї?“

Я сказав про ціль мого прїїзду, на се Проценко мені заявив: Ви не будете служити абедні, ні как частное ліцо, ні как священник приходській, потому што все церкві атдани православним і вот што я вам багюшка пасаветую; „перехадїте на православїе“ — его будет всево лучше; догматїческія разніци не велїкія, а вашего уніятства і папєжства здєсь ми нікагда не допустїм“.

Я відповів на се отсими словами: „Дякую Вам за Вашу добру раду, але я чоловік себе шануючий, а бажаючий і вас і ваше православїе шанувати, не можу без внутрішнього переконання покинути лише задля самого вашого заказу чи вашої ради се, що мені через сорок чотири роки було дорогим і змінити на приказ своєї віри як сорочку, або рукавичку“.

Проценко не сподївав ся мабуть такої рішучої відпавїди, наступило прикре мовчанє і я серед него вклонив ся і вийшов з канцелярії.

Між тим вже і прихильники нашої церкви довідались о моїм прїїзді до Бродів, почали витатись зі мною, і розпитуватись, чи я на стало прїїхав, а коли я їм розповів, що Кушпета і Проценко мені заказали відправляти, то у одних появились горячі слези в очах, а другі нарікали та проклинали огидне поступованє чорносотенців!

Не буду описувати моєї поворотної подорожи до Львова, про мої візити у начальника стації та полковника жандармерії, моїх хабарів удїлених на право та на ліво, нїм я з моїм легально виставленим важним пашпортом міг наконець всїсти до вагону. Се до нашої справи не належить.

Прибувши до Львова розповів я цілу справу на сесії консисторській і о. офіціял поручили мені зрєбити осо-

бисте представлене справи львівському губернаторови Мельнікову.

Моя авдієнція у губернаторів Мельнікова і Бобрінського.

Мельніков замешкав в гарній палаті графа Толуховського при вул. Міцкевича напротив єзуїтського огороду. На долинні палати були канцелярії а на горі приймав сам Мельніков. До ждальні на долину війшов єго адютант і ви питав кожного з присутних о ціли єго авдієнції. Я сказав, що я прийшов „па церковним делам“ і перший війшов на авдієнцію.

Мельніков сидів за величезним округлим столом на середині комнати, а коли я єму представив ся, вказав на кріселце біля себе і сказав: „Садіться!“ Я сказав, що приходжу з порученя о. офіціала Білецького, представив незаконне поступованє Кушпети, незгідне з обітницями і постановами і в моїй наївности думав, що Мельніков справу, коли не сейчас в користь уніятської церкви по справедливости рішить, то бодай обіцяє її розглянути, переслухати Кушпету і Проценка і тимсамим бодай для ока окаже охоту віротерпимости і вмiсто того всего почув я слова:

„І Кушпета харашо зделал“.... „Ми хочемо — тягнув Мельніков дальше — тепер во время войны „іметь спокойствіє“, а не релігійну „распрю!“ (борбу).

Я позволив собі замітити Єго Превосходітельству, що власне через недопущенє мене до обслуги уніятів дієть ся народови наша велика кривда, бо єму забрано всі три церкви, а до православної церкви майже ніхто з Бріджан не приступив, отже не буде спокою, бо нарід свою кривду болюче відчує і стане відказувати і нарікати....

Але Мельніков заодно повторював: „Не магу разрешіть!“

Тоді я попросив єго о позволенє відправляти наші богослуженя в латинськiм костелі, і на се почув я також: „Нет! не магу разрешіть! Кагда хатіте жіть частним ліцом (в приватнім характері) в Бродах, таво я вам не запрещаю і пожалуйте даже напішу разрешеніє“.

Добре би мати хоч таку бумажку на добру память по наших „освободителях“ — подумав я — і попросив о неї. Мельніков взяв чвертку паперу і написав слідуючі слова:

Бродському Уъздному Начальнику.

Ксендзу Юліяну Дзеровичу предоставляется право свободного жительства въ Бродахъ въ качествѣ частнаго лица и тоже не возбраняется посѣщеніе костела въ качествѣ богомольца, но не лица отправляющаго требы или Богослуженія.

20. IX.

Губернаторъ Мельниковъ.

Документ сей, такий клясичний доказ російської віротерпимости заховав я у себе на всякий случай, аби мене не напастовано, коли приїду до Бродів „частним лицом“, бож сам зміст его вказував на се, що і на перебуванє в якімсь місци треба мати „разрѣшеніє“.

Я осмілив ся наконєць нагадати єще і промову гр. Бобринського, в якій він обіщовав свободу совісти і свободу всім віроісповіданням а на се мені Мельніков сказав: „Так ідіте к генералгубернатору!“

І я знов пішов до генералгубернатора... Але тут навіть не бачив его сіятельства, бо коли я сказав адютантови штабскапітанови Гусарському про ціль мого приходу, він відповів: се належить до губернатора Мельнікова а не до генерал-губернатора“, і авдієнція була скінчена.

Так то Росія поступала з нашою католицькою вірою і ніде було тої справедливости ні правди добитись. На ті авдієнції ішлось як на муки і виходилось з страшним пригнобленєм духа.

Я однак в Бродах протягом року підчас наїзду був пару день і відправляв службу Божу в приватнім домі, при замкнених дверях, при спущених заслонах і гірко підчас відправи плакав.... Гонене церкви як за Нерона або Декія... катакомби... так і нагадались мені підчас моєї молитви. Я думав собі: Коли ви православні називаєте себе Христіянами, дітьми Христа і ісповідниками Его релігії любови, як ви собі се представляєте, що собі Христос думає о тих актах вашого террору, насильства супротив нас: також дітий Его, дітий Христових? „Суєслови ви! та лицеміри!“ подумав я словами Тараса, а нашому Спасителеви для земських ваших політичних цілій, для великості Росії робите ви отсими заборонами найбільшу прикрість.

Не допустивши в такий брутальний спосіб нашого уніятського священика до Бродів, Мельніков придумав єще більшу прикрість брідським уніятам, він як найострійше, устами начальника уїзда Кульбицького, наказав латинському пробощови кс. Кравсови і сотrudникам заспокоювати релі-

гійні потреби уніятів, так що навіть сповідати ся в костелі не дозволив. А коли многі бродські міщани ходили до поблизького Смільна на Службу Божу і там приступали до святих Тайн, то тамошний священик о. сов. Николай Демчинський дістав страшно арогантське письмо від наслідника о. Клубка батюшки Аркадія Остоловського, щоби не важив ся мішатись до его прихода, коли не бажає прикрих наслідків для себе.

О. Франц Бонне завідателем Бродів.

Мимо відмови, все таки годі було уважати Броди за страчені для нас, бо родина моя, яка цілий час перебувала в Бродах доносила, що Броди мимо двох посіщень Евлогія, мимо его агітаційних промов, мимо шалених уніожерних, папофобських проповідей Клубка і Остоловського тримають ся осторонь православя.

І як раз найшов ся охотник єще раз попробувати щастя. Ним був о. Франц Бонне, Чина Спасителя, Бельгієць родом, який принявши наш обряд враз з другими Редемптористами, в монастири в Уневі приготавляв ся до місій між нашими переселенцями в Канаді. Війна їх захопила, Редемптористи до Канади не відплили і о. Бонне рішив ся заходити робити на тій основі, що він Бельгієць а Бельгія тримала з антантом. Довго то якось не йшло, але нарешті через вставлене ся генерала їх чина у главнокомандуючого Николая Николаєвича дістав о. Бонне розрішення від генерал-губернатора.

Утішений поїхав о. Бонне до Бродів, міщани також зраділи, що дістануть свого священика, але коротка була їх радість. Бо отсе, коли о. Бонне пішов до батюшки Остоловського, щоби з ним умовитись що до часу богослужень в церквах, сердитий батюшка заявив, що він ніякої власти губернаторської не узнає над собою, бо ему церкви віддав Евлогій і він церкви ні одної не відступить!... О. Бонне переконував, договорював до совісти, до амбіції, до християнської любови, до віротерпимости, але батюшка Аркадій був незрушним. Тоді о. Бонне попросив его, щоби ему дав на письмі сю відмову церкви. Сердитий монах сів, написав та єще і приходську печать прибавив, що він церкви не відступить.

О. Бонне приїхав з тим новим актом російської віротерпимости до Львова і пішов з ним і до Мельнікова і до Бобринського. Оба однак заявили, що вони супроти Евлогія безсильні. Разрешення є вправді на душпастирство в Бродах від них, але вони оба до церкви нічого не мають, а ось що гірше: „На вас батюшка вже донос єсть з Бродів, що ви проти православя виступаєте і Австрійцями страшите. Ми

би не радили вам туди більше їхати мимо нашого письма і розрішення, а то буде зле...”

О. Бонне вже до Бродів не поїхав, та за то прийшли Австрійці, якими о. Бонне мав лякати в Бродах, які вибавили брідщан від наїздників і гнобителів совісті і віри. До Бродів на адміністратора по приході наших військ прийшов зразу о. Іван Жигаль парох Козлова, буського деканату а опісля приїхав парох Бродів о. Долинський.

Так о. Жигалья, як і свого пароха о. Долинського прийняли Брідщани з отвертими раменами, а проти послідного навіть вийшли з торжественною процесією напроти. До Росії з Брідщан втікли з військами російськими лише немогі блюдолизи, які при городській управі, при різних комітетах добре обловлювались, порожні кишені випихали і тому Москалеви служили. Найліпший се доказ на се, який се був акт грубого терору і насильства се відобране церков Уніятам і осаджене тамже православних батюшок.

Годить ся піднести тут з особлившою похвалою діяльність найблизшого сусіда Бродів о. сов. Николая Демчинського, пароха Смільна. Він покріпляв на духу всіх Брідщан, сповідав, причащав, спішив до больних мимо заказів і перепон, які ему робили батюшки і чиновники. За те достав від нашого Митрополитального Ординарјату грамоту похвальну і крилошанські відличя. І тепер, підчас другого наїзду на Броди, послухний приказу Митр. Ординарјату, остав ся зі своєю паствою, хоч під Бродами шаліла перекольна битва. Честь доброму пастиреві.

Броди тепер знов часово заняті російськими військами і що там діється, — не знати, лише з російських звідомлень знаємо, що там австрійський гранат убив военного священника о. Петра Успенського. Видно з того, що бродську Церков знов окупували православні.... Та мабуть знов не на довго! Дай того Боже.

Далі буде..

Зміна календара.

IV. О. Олександр Коренець: Рим, а наші церковні постанови, з окрема календар*).

Читаючи з нагоди намірених тепер у нас реформ календарних Конституції Апостольські, Листи, Енцикліки і Синодальні тексти, — виджу наглядно, що:

I.

Св. Апостольська Столиця далека була від якогонебудь наміру змінювати, чи то зносити наші давні обрядові і церковні постанови, ніколи сього не вимагала, а противно цілість і ненарушимість тих же завжди торжественно нам застерігала і затверджувала, бо розходилося їй лиш о науку віри і сполучення зі Св. Римським престолом, т. є. о унії догматичну.

Се видно з буллі Св. О. Климентія VIII. *Magnus Dominus*, д. 23. Dec. 1595, котрою той Папа приймає нас до єдності Церковної (*FF. Michaellem Archiepiscopum Metropolitam et ceteros Episcopos Ruthenos una cum omni eorum clero et populo intra gremium Ecclesiae Catholicae. et unitatem S. R. E., uti membra nostra in Chr., recipimus, unimus...*) — *Ex bulla unionis Ruthenorum Clementis VIII., Magnus Dominus, d. 23. Dec. 1595*.

„Всі святі обряди і церемонії, котрих руські Єпископи і клер після постанов СС. ОО. Грецьких уживають в церковній відправі, при Службі Б. і уділюваню св. Тайн та при всіх иньших святих функціях, коли лиш не супротивляються науці віри католицької і єдності з Римською церквою не виключають, тимже руським Єпископам допускаємо, позволяємо і признаємо“.

З того ясно, що Апостольському Престолови ходить лиш о догмати віри і сполучення з Церквою Римською; все иньше, як не противне науці віри і сполученню з Римською Церквою — отже і давний нами уживаний Календар — нам позволяє, лишає й затверджує.

Відтак Павло П. V. в своїм бреве dd. 20. Dec. 1615 за являє, що Св. Престол Римський ніколи не думав зносити церковні постанови Русинів (*Collectio Lacensis* T. II. p. 602 c.).

Так само висказує ся що до обрядів Грецьких Св. Конгреґація Собора Тридентского в своїм декреті зд. 5/XII 1722, і Св. О. Венедикт XIII. *Apostolatus Officium*, д. 19/III 1724, потверджуючи рішення Собора Замосцького; відтак Венедикт ПП. XIV., *Etsi pastoralis*, 26/V 1742 і *Etsi dubitare*, 27/XI 1742. А як далеко готов був піти Рим в льояльності своїй для звичаїв церковних, які застає у народів, щоби їх для єдности церковної здобути, видно з того пр., що СС. ОО. Собора Фльоренцького не вимагали від Греків виразного проголошування „і Сина“, *dummodo credatur* — вдовольняючись, що в се вірують приступаючи до єдности.

Тому Венедикт ПП. XIV. в згаданій висше буллі „*Etsi pastoralis*“, каже між иньшим: *Etsi autem Graeci teneantur credere, etiam a Filio Spiritum Sanctum procedere, non tamen tenentur in symbolo pronuntiare* — а хоть Греки обов'язані є вірити, що Дух св. походить також від Сина, однак не обов'язані в символі виголошувати. Ні від нас, в часі заключення Унії 1595 р., не вимагав Св. Апостольський Престол, щоби ми „і Сина“ прийняли до нашого символу віри, вдовольняючись обітницею зі сторони Єпископів наших, що они про походжене св. Духа від Отця і Сина, хочуть учити нарід — отже настав би хто на календар! (Пелеш. *Geschichte der Union*. T. I. стр. 541).

В пізнійшій своїй буллі *Allatae sunt*, д. 26/VII. 1755. каже Венедикт ПП. XIV., *in reditu Graecorum schismaticorumque Orientalium ad catholicam religionem* — викорінювати блуди Арія, Македонія, Несторія... і иньші, в котрих люди зростають, а не старі обряди й порядки, що ніколи не було на міром Апостольської Столиці, а противно, було і є від її намірів далеким.

Навіть потверджуючи постанови Синодальні, не наміряють Папи щонебудь в справі наших обрядів змінити з того, що їх попередники постановили, — як се висказує декрет Св. Конгреґації Собора Тридентского з д. 5/12. 1722, в справі рішень Собора Замосцького.

Тими самими словами висказує ся П. Венедикт XIII. у висше згаданій енциклії своїй *Apostolatus officium*, затверджуючи рішення Собора Замосцького, д. 29/VII. 1724. додаючи, що ті Єго постанови мають мати силу обов'язуючу всіх разом як і поодинокі, ненарушимо мають бути бережені, а всі противні заходи через якунебудь повагу починані, будуть неважними.

Так само запоручує нам се декрет Св. Конгреґації *de Propaganda Fide*, з д. 4/III., 1724.

І нічо дивного — скоро зважити, що руський Епископат заким приступив до Унії писав в своїм листі збірнім до Папи Климента, д. 12/6. 1595 виразно:

„Если іменно Святість Ваша спосіб уділюваня св. Тайн, обряди і торжественні обходи Церкви Східної ціло, ненарушимо, і в той спосіб, як ми їх в часі сполученя уживали, нам заховати, потвердити за себе і за своїх наслідників, що нічого в тім згляді ніколи не змінять — зволить“.

Quae omnia petita a nobis, si obtinuerimus Sanctitati vestrae cum omnibus successoribus suis, nos et successores nostri dicto audientes, subque regimine Sanctitatis vestrae semper esse volumus — коли то все, о що просим, отримаєм, Святости Вашої враз з всіми її наслідниками, ми і наші наслідники слова слухати, і під зверхністю Святости Вашої завсїгди бути хочемо. (Пелеш Ю. *Geschichte der Union*, 1876. Т. I. стр. 537). А лист сей опирав ся на тім деліберацийнім декреті, списанім руським Епископатом д. 2/XII. 1594, котрий становив підставу до дальших офіційальних переговорів о Унію — *sicuti et leguntur in decreto deliberationis et conclusionis reverendissimorum dominorum Archiepiscopi et Episcoporum Ruthenorum de recipienda et suscipienda communione sanctae Romanae Ecclesiae, facto die secunda mensis Decembris anno Domini milesimo quinquagesimo nonagesimo quarto... salvis tamen et in integrum observatis caeremoniis et ritibus cultus divini peragendi et sanctorum sacramentorum iuxta consuetudinem ecclesiae orientalis, correctis tantummodo iis articulis, qui iusam unionem impedirent, ut more antiquo fierent omnia, sicut olim, unione durante, fuerunt*: (Pelesz J. *Geschichte der Union*. Т. I. p. 522—526; *Annales Eccl. Ruthenae*, Harasiewicz, p. 172—5) при збереженю однак в цілості і ненарушених обрядах наших і торжествах після звичаїв церкви Східної, справивши лиш ті місця, котрі би саму унію нарушували — щоби після давного звичаю було все так, як тоді, коли ще єдність тревала.

Вкінці в буллі П. Пія VI. *In universalis*, д. 22/II. 1807 читаємо:

„Хочемо також, щоби все разом і з особна, що було постановлене на Хвальнім Синоді в Замосці, Столицею Апостольською затверджене, тепер і на пізнійше через Епископів, Холмського і Перемиського і через весь нарід руський було заховуване, при сильних і в своїй силі завсїгди маючих позістати постановах Апостольських і декретах Соборів вселенських, виданих що до обрядів грецьких як також Пр. Б. Б. Н. С. Римської Церкви Кардиналів так для справ около розширення Віри преложених, як також толкователів Собора Тридентського, не нарушуючи поваги дотичних Конгрегацій“.

II.

Не вільно нічо в обрядах нї звичаях Церкви Грецької змінити, хиба з дуже важних причин і то лише

за виразною згодою і апробатою Св. Апостольської Столиці — навіть хотьби сеся новість була сама собою свята, і в інших обрядах було оно заховуване (*Collectio Lacensis*. Т. II. р. 674). Св. Апостольська Столиця наказує се виразно і рішучо у передтим наведеним ту затвердженю Собора Замосцького з дн. 29/VII. 1724, і то так в спосіб позитивний, як і негативний: *semper in suo robore debeant permanere sicque iudicari et definiti debere* — завісїди мають остати в своїй силі і так належить сю річ судити і називати: *irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate contigerit attentari* — инакше, якaneбудь повага се вчинилаб, узнає Св. Отець за неважне й пусте.

Так само говорить „*Etsi pastoralis*“ Венедикта XIV. дня 26/V. 1742, *super ritibus Graecorum*, про обряди Греків — що нікому не вільно сего, що у них є постановлено, нарушувати, додаючи: а хто би на се відважив ся, стягне на себе гнів Всемогучого Бога і СС. Апостолів Петра і Павла „*nulli ergo hominum liceat, hanc paginam nostri decreti, constitutionis, declarationis inhibitionis, prohibitionis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum*“.

В енциклїї „*Demandatam*“ Венедикта XIV. з д. 24/XII. 1743 читаємо в § 43: *De ritibus et moribus Ecclesiae Graecae illud in primis generalim statuendum decrevimus, nemini licuisse aut licere quovis titulo et colore, et quacumque auctoritate aut dignitate, etiamsi patriarchali aut episcopali praefulgeat, quidquam innovare aut aliquid introducere, quod integram exactamque eorumdem observationem imminuat. Hinc est, quod Euthymii, olim Archiepiscopi Tyri et Sydonis, viri alioquin catholici rei que christianae propagandae studiosissimi, factum, cogimur reprobare, inductamque ab eo, auctoritate propria, inconsultoque Romano Pontifice nonnullarum Ecclesiae Graecae consuetudinum immutationem revocamus atque irritam fuisse et esse decernimus, omnesque in posterum et singulos Ecclesiae Graecae ritus et mores a Patribus traditos omnino servari mandamus* — отже навіть так високому достойникови, як Патріярха або Епископ не вільно нічого нового заводити ані щонебудь вводити, і наводить ся конкретний случай, де того рода постанову архієпископа, впрочім дуже ревного, мусїв Рим знести: як заведену власною єго повагою і без позволеня Римського Престола; рівночасно наказує згадана енциклїка всі на будуче і поодинокі Церкви Грецької обряди і звичаї від СС. Отців передані взагалі заховувати й зберігати.

В енциклїї „*Allatae sunt*“, 26/VII 1755 говорить П. Венедикт XIV., „*partem etiam aliquam demere ex aliquo ritu, salvis reliquis eiusdem ritus partibus, non est privati viri, sed*

auctoritas publica intercedat necesse est, videlicet Supremi Capituli universalis Ecclesiae, qualis plane est Romanus Pontifex — навіть в найменшій частині не вільно нікому, щонебудь змінювати, бо від того є лиш Папа Римський.

Подібно в енцикліці „Ex quo primum“ д. 1/III 1756. De nova Euchologii Graeci editione, Венедикт XIV ad clerum ritus Graeci каже: nihil esse innovandum. § 40.

Дальше Св. О. Григорій XVI „Inter gravissimas“ д. 3/II. 1832 каже: ea regula omnino servanda est, qua statuitur, inconsulta sede Apostol. nihil esse innovandum, etiam nomine instaurandi caerimonias, quae liturgiis ab aedem Sede probatis magis conformes esse videantur, nisi ex gravissimis causis et accedente Sedis Apostolicae auctoritate — Св. Отець ставляє ту за за-саду: абсолютну незмінність, ані під позором обнови обряду та хочби щось в других літургіях було апробоване — хіба з дуже важних причин, і то лиш за згодою і повагою Апостольської Столиці.

На тім самім становиску стоїть П. Пій IX. в листі до Арх. Львівського... ad Archiep. Eccl. Leopoliensis Hal. et Cam. Ruthenorum aliosque Epp. eiusdem Ritus, dd. 13/V 1874 Omnem sollicitudinem adhibuimus ad spirituale Orientalium Ecclesiarum bonum, declarantes inter cetera sanctas et tectas religiose servandas et custodiendas peculiare catholicas liturgias (litterae Apost. ad Orient. In suprema d. 6/I 1848), quas pariter praedecessores Nostri maximo in pretio semper habuerunt: Папа завжди старався о добро Східних Церквей, стоячи на сторожі їх обрядів, які також Его попередники мали у високім почитанню... nemini prorsus, hac S. Sede inconsulta, fas esse in re liturgica vel leviores innovationes peragere, quemadmodum satis abunde commonstrant Apostolicae constitutiones: нікому отже не вільно без Апост. Столиці в справах обрядових ні найменших новостей вводити, як се виказують достаточні Апостольські Конституції.

Nec ullius momenti est, quod ad fucum faciendum adicitur, nimirum huiusmodi innovationes proponi, ut Orientalis ritus expurgetur et ad nativam integritatem restituatur. І не поможе ту говорити, що того рода зміни вводиться для очищення східного обряду і повернення йому первісної чистоти, бо прецінь обряди Русинів не є инші, як лиш постановлені св. Церквою. св. Апост. Столицею апробовані — quandoquidem Ruthenorum ritus nulli esse possunt, nisi, qui a SS. Ecclesiae Patribus fuerunt instituti vel Synodorum canonibus sancti vel legitimo usu inducti, Apost. Sede sive expresse sive tacite semper adprobante

Надмінити ту треба, що тойже П. Пій IX, згадуючи в тімже листі про засади правні постановлені для цілої Церкви східної в справах обряду, каже, що вони відносять ся також до Русинів — hisce porro

iuris principii, quae pro universis Orientalis ritus Ecclesiis sancita fuerunt, regitur quoque... liturgica disciplina Ruthenorum.

III.

Доси мали ми доволі свідоств доказуючих, як, що найбільші Папи задивляють ся на наші справи обрядові. Та пригляньмо ся тепер, як задивляється ся тота ж Курія Римська на справу Календаря?

Оже передовсім памятати треба, що коли Греко-Католики доси свого календаря давного уживають, то оно діє ся якраз завдяки тим Конституціям і енциклікам Папським та на основі тих декретів СС. Конгрегацій Римських, котрі ми ту з признанєм навели!

Заразом є се то, що ми з добромніня Апостольського отримали та о що ми приступаючи до єдності з Римом зовсім недвозначно просили — як се говорить ся у висше ту наведеним листі нашого Епископату до П. Климента VIII. з д. 12/VI 1595. Бо справа прийняття нового календаря (заведеного в Церкві Західній П. Григорієм XIII. в р. 1582) через Русинів була порушена також в часі унії Берестейської.

Та по причині трудностей, не даючих ся усунути без нарушеня цілости обряду (а іменно Пасхалії, Празників подвижних і неподвижних) тому, що у нас календар належить до організму нашого обряду, який на нім олирає ся і до календаря зістав приноровлений, в наслідок чого календар і обряд зі собою взаємно споені есенціонально лучать ся: новий календар не був введений, лиш давний, як було попередно, полишений і між иньшими тим самим зістав затверджений. І коли знов, вже по прийнятю унії церковної, була в Польщі і Литві бесіда о зміні календарній, тоді єпископ Володимирський Іпатій Потій — зрештою один з найголовніших діячів около заключеня церковної унії — на домаганя і заходи зі сторони найвисших кругів правительственных тодішньої Річипосполитої в тій мірі виразно відповів, що найшов сам дуже великі трудности в переведеню того діла і тому радить се залишити. (Рускій Сьонъ, 1876, стр. 294. Огвѣтъ Д-ра Ісидора Шараневича...).

Тому також Синод Замосцький, що має для нас вагу й значіне Тридентского Собора, вчисляє під Титул. XVI-им Празники наші неподвижні після давного календаря:

В місяци січню:

Дня 1. Празник Обрізанія Господнього і С. Василія Великого.

Дня 6. Богоявленіє Господне.

Дня 30. СС: Василя В., Григорія Назіанзєнського і Йоана Золотоустого.

В місяці лютім :

Дня 2. Стрітеніє Господне, і т. д.

Подібно також Синод Львівський, в р. 1891, в трактаті про церемонії, має празники неподвижні після давного календаря та ще починаючи від місяця вересня; отже, дня 14 о вересня: Воздвиженіє Ч. Креста Господнього, і т. д.

Тут покористую ся тим, що в тій справі пише — на основі жерельній відомий історик-дослідник А. Петрушевич в своїй розправі: Холмская Епархія и Святители Ея, по 1866 годъ. Львовъ 1867, стр. 186 і сл. :

При возникшемъ вопросѣ введенія нового мѣсяцослова такъ въ Польшѣ яко и въ Австріи для послѣдователей греческого обряда, якога нововведенія Премышельскій епископъ М. Рыло былъ ревнѣйшимъ пособителемъ П. Важинскій опасаясь вредныхъ послѣдствій скорого осуществленія тогоже, усомнѣвался такоже о возможности принятія нового мѣсяцослова безъ предварительного исправленія церковного устава и пасхалии. По той причинѣ писалъ онъ въ 1790 году къ номинату коадьютору Владимірскому Гловневскому: *Gdy wiadomo jest żądanie stanów sejmujących względem przyjęcia od Rusi kalendarza nowego, życzyłbym abyś Illma et Renma Dominatio Vestra wybranym w diecezji Włodzimirskiej osobom zalecił podać reflexyę, czyli przy takiej odmianie może być utrzymana albo przynajmniej łatwo reformowana reguła, według której rządząmy się w wynalezieniu świąt ruchomych i dociekaniu nieruchomych, w który dzień tygodnia przypadną, obracająca się przez lat 532, tak iż gdy Grecy rachują od stworzenia świata lat 7298, ewolucya biegu lat wyrażonych 532 teraz rachuje się 14, trwać jeszcze 150 lat mająca, i po tych upłynieniu też ewolucia piętnasty raz zacznie się, zawsze skazująca tak ruchome święta, którego dnia w miesiącu, jako nieruchome święta, którego dnia w tygodniu niezawodnie przypadną. — W Galicyi równie zaproponowano Rusi przyjęcie kalendarza nowego i Illmus Peremysliensis (M. Ryło) pedibus manibusque poszedł pro parte affirmativa, a zaś Illmus Leopoliensis (P. Bielański) restitit i zawieszona została rzecz Dworu Wiedeńskiego rezolucją. Mam ja pisma w takiej materii obydwóch wspomnianych biskupów, ale jeżeli mam zeznać, jak sądzę, obydwie strony mniej przystojnie zachowały się i dzikiemi a do rzeczy nie stosownemi argumentami walczą, Triumfuje niejako Peremysliensis zbijając racyę JW. JX biskupa Lwowskiego, gdzie ten błądzi przeciwko wiadomości kościelnej historyi i kiedy pretenduje, aby dla porównania kalen-*

darza był synod, ale nie zbija ani ułatwia trudności napomkniętej odemnie wyżej opisanej, tylko uchyla się i zaślania powagą Grzegorza XIII i tylu narodów, które jego poprawę kalendarza przyjęły (Dzien. I. 95).

Зрештою різні заходи около насильного заведення у нас нового календара — доси завжди безуспішні, лиш непотрібні колотнечі і заворушення спричинюючі — вже не нішні!

Справа тота була порушена також в перших літах по прилученю Галичини до Австрії і тоді Єпископ Львівський, Лев Шептицький писав п. д. 30/XII. 1773 до гр. Pergea, цісарського намістника в Галичині, що навіть королі і правительство польске лишили Русинам свята і їх календар, що старий календар і давні свята є дозволені через Св. Столицю Апостольську, та що він не може нічо в тім згляді нового заводити тому, що також дейнде в Австрії, Польщі і Росії є Унії і Православні; отже Православні мали би з того приводу, нову нагоду виговорювати на Уніятів і занепокоювати Церков католицьку; та що тота зміна могла би перешкодити Восточним в сполученю з Римською Церквою.

Відтак п. д. 31/VIII 1798 ч. 25445 віднесло ся Галицьке Намістництво до руських Консистерій з запитанєм, яка була би їх гадка що до злуки календара Юліянського з Григоріянським. На се дав відповідь Антоній Ангеллович, тодішній єпископ Перемиський в своїй знаменитій апології гр. кат. обряду, в котрій — між иньшим — зазначає, що передовсім нема так багато свят властивих лиш Русинам; відтак декотрі свята припадають разом з латинськими і тому нема такої великої перешкоди в роботі, як декотрі кажуть, бо вірні обр. латинського, працюють в дні святочні обряду грецького, а вірні обр. гр. працюють в дні святочні обряду латинського, в виду чого нема ту ніякої шкоди економічної.

Святитель сей каже дальше так:

Я далекий є від того, щоби входити в критику поправленого календара. Скажу однак, що вводити его до мого обряду відраджує:

I. Згідність.

а) З загальними постановами Церковними.

Бо ціла Церков опирає ся на постанові Собора Нікейського, котрий каже, що Пасха, від котрої залежать всі Празники подвижні, має святкувати ся:

- 1-е в місяці Nisan,
- 2-ге після его повні,
- 3-е в неділю,
- 4-е не разом з Жидами.

Випадає отже, щоби в якімсь католицьким обряді лишив ся ненарушений, сей — зі згляду на свою старинність,

пошани гідний закон, котрого і сама Церков Римска тримала ся точно аж до р. 1582, тим більше, що хоть старий календар не є точний в рахунку, то однак без закиду є він, що до історії Євангельської, практики і постанов вселенської Церкви.

З правами

а) церковними, бо

1-е Ніколи Папи Римські, відколи заключена зістала Унія Русинів з Церквою Римською не жадали від Русинів прийняття нового календаря.

2-е Заяву піддання ся наших Єпископів Апостольській Столиці, котра зачинає ся від слів: „Ми зібрані в Бозі на Соборі, в Берестю, 1596 р., 8 го жовтня після старого календаря, в особі Климента VIII., Папи, як найкрасше прийняли.

3-е На запитанє: „Чи можна дозволити, щоби Абисинці обходили Пасху иньшої неділі, не тої, в котру святкує її Римска Церков? — декретом Найвисшої Інквізиції з д. 27/VII 1631. постановили: „нічо нового не вільно вводити що до святкування Пасхи“, хотіли отже, щоби до обрядів всхідних не вводити поправленого календаря.

б) Горожанськими, коли

1-е Король польський Стефан Баторий декретом своїм з д. 20/II. 1585., грозить карою 10.000 зл п. тим, котрі важили би ся Русинів змушувати до заховування поправленого календаря і нарушували святкуючих Празники після давного календаря.

2-е Наймилостивіший, бл. п. Цісар Йосиф II., за безпечив, які празники мають вірні обряду грецького святкувати однаково у всіх диєцезіях Їго держави, а тим самим і старий календар: декретом своїм з д. 19/VI 1787

3-е Наймилостивіший бл. п. Цісар Леопольд II., коли в цілости і під кожним зглядом зрівнав з лат. обрядом — в посіданю давного календаря зістаючий обряд грецький, та рівночасно потвердив дипломом своїм з д. 26/VI- 1790 всі привілеї і декрети своїх попередників видані на користь того обряду: тим самим також хотів, щоби і старий календар лишив ся в цілости ненарушений, і що до того видані декрети Попередників.

II. Відраджує Згода Єпископів.

а) Бо під панованєм наймилостивішої Австрійської Династії, є грецькі Єпископи уніятські і православні, котрі доси всі однаково заховують старий календар;

б) заведене в декотрих диєцезіях нового календаря було би нарушенєм тої згоди між уніятськими Єпископами;

в) в очах православних знаком поневолення, і що відси слідує, збільшеної зглядом Католиків, так Греків як Латинників, ненависти й погорди;

г) бо з того виходило би, що красшими привілеями й гарнійшими правами можуть тішити ся в сій Державі Православні, в посіданю свого старого календаря ненарушені, чим Уніяти до прийнятя нового змушені.

III. Відраджує за мала надія на сподіване зрівнанс постів і свят, бо

1-е Злука календарна, що до постів,

а) Анї Латинників не доведе до посту в середу, анї Русинів, до посту в суботу.

б) Ніколи Латинники не схочуть постити вчаснійше, т. є від неділі Сиропустної так, як Русини постять.

в) Так само і що до иньших постів лишеть ся вся, яка була ріжниця, з тої простої причини, що ті пости зовсім инакше рахують ся у Латинників, а инакше у Русинів.

2-е По зрівнанню календаря, таки не припадуть свята на той сам день, бо

а) пр. у Латинників є днем святочним, день Всіх Святих, коли у Русинів нема того свята на буднім дни — лиш в першу неділю по Сошествію Св. Духа; у Латинників Боже Тіло є на тижни, а Русини обходять єго в неділю.

б) У Русинів є днем святочним: третій день Воскресеня Христового, Рождество Св. Йоана Хрестителя, Преображеніє Господне, Воздвиженіє Ч. Хреста Господнього, Вмч. Димитрія, Введеніє в храм Пр. Діви Марії, Св. Ніколая, і трех Святителів: Василія В., Григорія Богослова і Йоана Золотоустого, — у Латинників — се будні дні.

в) Св. Стефана є у Русинів третого дня Різдва, у Латинників — другого; Св. Михаїла — не лиш иньшого дня, але й місяця.

IV. Відраджує неविгода.

1-е Душевна, бо

При зростаючій з кожним днем недостатчі священників:

а) Не могли би священники обох обрядів помагати собі взаємно в слуханю св. Сповіді, проповіданю слова Божого і т. п.

б) Стало би труднійше вірним користати зі Св. Таїн: Сповіді і св. Причастія, бо кождий священик був би вязаний з права обовязками в своїй власній церкві.

2-е Дочасна,

а) труднійше було би в дорозі, чи то колесо направити; чи коня підкувати — о що лекше є при ріжності календаря, бо можна найти ремісника другого обряду.

б) Треба би наперед переробити устав церковний, уложити і пристосувати до нового календаря, т. зв. ритуал і канти, і то не лиш для священиків, але і для дяків; бо дотеперішній типик — котрий показував: що, як і коли має ся правити, як належить погодити пісні, служби і взагалі обряди приналежні приписані ріжним Святим і Празникам, котрі нераз сходять ся зі собою, а в кождім разі взаємно вяжуть ся — і в поправленім календарі також мусів би бути відповідно узгляденний. Крім того мусіла би бути уложена стала та обовязуюча норма і регула, після якої можна обчислити на кождий рік всі празники так подвижні, як і неподвижні, подібно як такі табелі сталі всіх празників аж до кінця світа, коли они припадають, має після азбуки кирильської старий календарі то так точні а при тім так ясні, що навіть простий чоловік, котрий лиш трохи вміє читати потрафить на основі їх обчислити 100 чи 1000 літ наперед, коли яке свято буде, або так само взад, коли оно було — підчас коли те саме в поправленім календарі з ріжних зглядів навіть духовним не приходить легко.

У. І шкода публична.

Зі згляду 1 е На загальну економію,

В котрій, хоть, як здає ся для одиниці — один день не много значить, то однак зі згляду на загал людей — се не мала річ, отже:

а) Кілько то поля засіють в тім дни ті, що працюють, підчас, коли другі відпочивають зі згляду на свято —

б) Кілько то робітників збере ся в подібний спосіб, так що при ріжнім календарі, винявши неділі безпереривно йде господарка, в котрій один день будь много пошкодити, будь много пожитку може принести?

2-е Зі згляду на гандель,

Бо так вже оно у нас є, що публичні, що найбільші річні торги нормують ся після свят, а іменно, в одних містах після латинських, в других після руських: переважно так, що протягом часу між одним а другим святом відбуває ся в одній місцевості ярмарок, а відтак починає ся в другій місцевості. Пр. в Мостисках зачинають ся славні ярмарки від Рождества св. Йоана Хрестителя і тривають через дві неділі після календаря нового, а від того самого свята після календаря старого зачинає ся знов в Перемишлі такий самий ярмарок двотижневий — в разі злуки календарної,

а) Нарід при звичаєний від найдавніших часів, так близький, як і дальший, був би через те що до терміну тих ярмарків в найвисшій степені збаламучений і наражений на шкоду.

б) Численність тих, що з нагоди Празника приходять до дотичної місцевости, щоби вже лишити ся на другий день на ярмарок, зменшила би ся.

в) Ярмарки розірвані в двох сусідних місценостях підупали би і через те:

г) Зменьшив би ся зиск пливучий для міста й держави з ярмарки.

г) Міста й держава понесли би через те шкоди, особливо, що всяка зміна родить замішане.

З тими виводами нашого Святителя згодилося і Високе ц. к. Правительство.

В р. 1812 дд. 24. III. ч. 965 писала Президія Намісництва до руської Львівської Консисторії так:

„В околицях нашого краю положених. ближе російської границі розширює ся дуже скоро і загально поголоска, що в Найвисших Кругах є вже порішена злука гр. уніятського обряду з латинським, та що сеся злука в найближшій часі має бути з цілою строгостию переведена в діло. Скорє розширенє ся сеї вістки позволяє припускати, що оно діє ся умисно в тій цілі, щоби ширити заворушенє в умах гр. кат. вірних. Впрочім Митрополичий Консистер обвістить тому як найскорше посредством куренди, що сеся поголоска зовсім безпідставна і звичайною є лиш видумкою, та в слід за тим парохіяльне духовенство має народови вибити з голови се непотрібне занепокоєнє“.

На се відповіла Консисторія під д. 25. III. 1812 ч. 497 слідує:

„Переконавши ся, що сеся поголоска особливо зі згляду на злуку календарну також і ту ширить ся... та заразом, що она дійсно могла би викликати несупокій в умах вірних, Митрополича Консисторія видає рівночасно парохіяльному духовенству відповідне поученє...“ Дотична куренда вийшла д. 25. III. 1812 д. ч. 497.

Справа злуки календаря була знов відновлена через Намісника Галичини гр. Голуховського, та ц. к. Міністерство Віроісповідань і Просвіти не uznавало за відповідне викликувати нову бучу, бо звісно, що на рід руський після празників старого календаря уладив всі свої справи економічні та господарські — тому справа тота не могла би не викликати великого заворушеня (Harasiewicz M., Annales Eccl. Ruth. p. 966.)

Вернувши до наших Bullarів, читаємо в Allatae, 26, VII. 1755 Венедикта XIV. § 44. ось таке:

„Тому, що в Конституції Григорія XIII. Inter gravissimas, котра порядкує справу календарну, нема ніякої згадки про Орієнтальних, повстає квестія, чи сеся зміна їх дотичить. Отже тота справа була предметом дискусії на зкликанім ad hoc зібраню що найславніших людей д. 4/VII 1631 в палаті кард. Pamphili-я, що став

відтак Папою її прибрав ім'я Іннокентія X. Тоді ухвалена зістала ось така резолюція: Орієнтальні не є зв'язані новими постановами папськими, крім тих трех случаїв: перше, в матерії догматів віри; друге коли Папа виразно про них говорить в своїх постановах; третє, коли бодай загально в тих постановах ними диспонує — як в случаях апеляцій до будучого Собора“.

В нотатії Collectiō Lacenis, стр. 537 висказане вправді в тій мірі за D. J. Papp-Schilágyi (*Enchiridium juris Eccl. Orient. cath.*) певного рода — недвозначне бажане! Там каже ся: позяк і Церков Латинська за згодою С. Апост. Столиці неоднораз прийняла від своєї посестри Східної Церкви, та „*Corpus iuris canonici*“ і *Concilium Tridentinum* мають для Греко-Католиків значіне жерела помічного (*fontis subsidiarii*), отже (*consequens est*) і до загального ладу в обох Церквах (*ad communem utriusque Ecclesiae disciplinam**) *haec quoque spectare, quae non ex Eccl. Graecae fontibus, sed ex Eccl. Latinae codice et legislatione innotescunt*) належить після того також і се, що не із жерел Церкви Грецької, але з кодексу Латинської Церкви і її законів є знане — особливо в річах, де не вистарчає кодекс східної Церкви а розходить ся о річі відповідні також обрядови східному, *in quibus codex Eccl. Orientalis non sufficit et ritui etiam Orientali congrua***) *sunt*. Кінчить однак згадана *Collectio* тим, що читаємо в *libr. 11. Basilicalium*, tit. 1. c. 11.: *De quibus causis nulla scripta lex est, custodiri oportet mores et consuetudinem. Quodsi haec defecerint, proxima propositae quaestioni similia sunt sequenda*; в тих справах, що до котрих нема жадного права писаного, належить беречи прийняти звичай. Коли-ж би і того не доставало, треба йти за найближчими, подібними справі, о котру ходить (треба йти за звичаєм прийнятим в найближчих подібних справах). *V. Ench. p. 45 i 120.*

Так само висказує ся також і рішає згаданий в горі Папа Венедикт XIV. в тій квестії, чи нова норма календарна дотичить Східних, бо читаємо дальше *Allatae § 45: satis enim Nobis erit indicare..., quandoquidem ipsa praecedentia facta evincunt, consultissimum esse responsum quaesito redditum, nimirum: nihil esse innovandum* — на підставі попередних фактів в таких случаях, наймудрійше буде відповісти питаючому ся: не треба нічо зміняти...

Відтак довідуємо ся з тої енцикліки Папської, що, коли у Вірмен лібурнийських, декретом Конгрегації *S. Officii d. 20/I. 1674, De Calendario Gregoriano*, зістав заведений календар Григоріянський, а они тому супротивились — *obtemperare Armeni praedicti renuerent, huius rei cognitio delegata fuit particulari Congregationi Cardinalium doctrina praestantium, quos*

*) Ходить о календар — отже се є: „disciplina“.

**) У нас того случаю нема.

inter fuere Cardin. Joannes Fr. Albanus, qui summum deinde pontificatum obtinuit..., делегована зістала ad hoc комісія, зложена з людей славних наукою, між котрими був також Кардинал J. Fr. Albanus, пізнійший Пана Інокентий XII. Результат був такий, що згадана вгорі Конгрегація S. Officii dd. 23/X 1699 видала рішене, затверджене ще того самого дня тимже Інокентієм XII, де каже ся так: *Re mature tractata, et perpensis omnibus facti circumstantiis, censuerunt secundum ea, quae proponuntur, conniveri posse cum Armenis catholicis Liburni commorantibus, circa usum Calendarii veteris, donec ipsi ad omnimodam Calendarii Greg. observantiam disponantur, et interim ad Sedis Ap. beneplacitum; hac conditione adiecta, quod diebus festis de praecepto iuxta Calendarium Gregorianum occurrentibus ab operibus servilibus abstinere et sacrum omnino audire teneantur.* — Після зрілого розваження справи і всіх обставин її, узнаєм, що можна (sich zusammenneigen, через пальці дивити ся) згодити ся з Вірменами лібернийськими, щоби они тримали ся давного календаря, поки самі не стануть розположені до прийняття нового календаря Григоріянського і поки що — аж до узнаня Апостольської Столиці; з тим додатком, щоби в свята припадаючі після календаря Григоріянського здержували ся від тяжких робіт і були на Богослуженю.

Allatae § 46... Quoties Orientales minime consenserunt, iustusque adfuit timor, ne tumultus dissensionesque excitarentur, si novi Calendarii ipsis iniungeretur usus, tulit. Apost. Sedes, ut Orientales et Graeci in remotis regionibus degentes veterem suam disciplinam retinerent, videlicet antiquum servarent Calendarium, occasionem opportuniorē expectans inducendi usum novi emendatique Calendarii. І кілька разів Східні не годили ся, та можна було бояти ся, що повстане негодоване, коли накинє ся їм новий календар, Св. Апостольська Столиця постановила, щоби Східні і Греки затримали собі стару свою дисципліну, т. зн. дальше заховували давний свій календар. Однозвучним є в тій справі також decreta Congregationum de Prop. Fide et S. Inquisitionis dd. 18/VII. 1613, 14/XII. 1616, 22/VIII. 1625, 30/IV. 1631. А навіть Міссіонарам, котрі перебувають в сторонах, де обов'язує старий календар, вільно є придержувати ся старого календаря, як се видко з декретів Congr. de Prop. Fide, d. 16/IV. 1703 і 16/XII. 1704. Та в інструкції, що її видала Конгрегація de Propaganda Fide в р. 1669 для Міссіонарів, котрі працюють около поширення Унії, каже ся в § 2, що хоч пожеланою була би одностайність календаря, то однак не належить її вимагати, так як нарід міг би думати, що не зберігає ся йому його обряду в цілости, скоро йому накидає ся новий календар — не

populus ritum*). suum sibi in tota sua integritate servari putaret, si ipsi correctio Calendarii obtruderetur**). (Nilles, N. S. J. Symbolae illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis. Vol. I. p. 114).

В виду всіх ту наведених Конституцій і Декретів Св. Апостольської Столиці та Св. Конгрегацій — Українці, Греко-Католики повинні би зовсім супокійні бути, що до повної ненарушимості сеї, так далеко у них йдучої, обрядової та в їх відносинах заразом церковно-народної справи, як нею є уживане ними в церковнім житю давнього Юліянського календара, котрий яко давня їх звич 1000-літня враз з Греко-Католицькою вірою прийнята і торжественно їм запоручена церковно-народна постанова, проти їх волі, не може бути усунений, а новим, з порушенням їх обряду, при рівночаснім загроженню других зазначених в горі національних моментів, одним почерком пера введеним — ні слушно, ні справедливо заступлений!

Вкінці не бракує також свідоцтв, де Св. Апостольська Столиця говорить як найкрасше про високу вартість і особливу красоту Східних обрядів та що она справді їх високо цінить. Вистарчить, що наведу ту свідоцтво великого Папи Пія IX., котрий в енцикліці своїй ad Orientales, in Summa dd. 6/I. 1848, De ritum Orientalium praestantia, се висказує: *Ommino sertas tectas habebimus peculiare vestras catholicas liturgias, quas plurimi sane facimus, licet illae nonnullis in rebus a liturgia Ecclesiarum Latinarum diversae sint. Enimvero liturgiae ipsae vestrae in praetio pariter habitae fuerunt a praedecessoribus Nostreis, utpote quae et commendantur venerabili antiquitate suae originis... et ritus continent splendido quodam ac magnifico apparatu celebrandos, quibus fidelium erga divina mysteria pietas et reverentia foveatur.*

Подібно висказує ся тойже Св. Отець в згаданім вище вже листі своїм до наших єпископів з д. 13/IV. 1874.

Так само П. Лев XIII., de dignitate Ecclesiarum orientalium. Allocut. dd. 28. Febr. 1879, Allocut dd. 13. Dec. 1880, Const. Benign. dd. 1. Martii 1883 (Nilles. V. I.), Sedes Apostolica de sanctitate et custodia rituum orientalium (Nilles. IV. II.).

IV.

Зміни, що їх в обрядах наших ввела Св. Апостольська Столиця, мали місце лиш на виразне жадане і горяче прошене наших Владик, після відбувших ся попередно Соборів провінцій-
нальних, „supplicationibus super hoc humiliter porrectis, prae-

*) Отже знов Calendarium — то ritus, обряд — і так скрізь.

**) так дійсно думає весь наш нарід, та не дав би собі того ніколи инакше витолкувати!

euntibus semper Synodis provincialibus — tantummodo ad vota et instantissima petita ex parte Episcoporum a S. Sede Apostolica instituta fuisse, як читаємо в енцикліці П. Венедикта XIII., Ad futuram rei memoriam, dd. 19. Julii 1724, ad repellendos abusus, ad conformandos mores, ac praesertim ad collabentes nonnullos reparandos ritus, caeremonias, disciplinas — для усунення надужитъ, поправи обичаїв а передовсім для направи деяких упадаючих обрядів, церемоній, порядків: ne rivulus a fonte divisus putrescat, neve ramor ab arbore recisus arescat — щоби поточок від жерела відділений не висох, щоби галужка від дерева відтята не усохла. Scabellum pedum et exorator indefessus, Léo, Archiepiscopus Metropolitane totius Russiae, m. pp. (з листу Митрополита Льва Кишки до Св. Отця Венедикта XIII., перед Собором Замосцьким 1720 р.).

Св. Апостольська Столиця однак звичайно в таких случаях не спішить ся — наражена нераз на закид консерватизму супроти позірно поступового, пр. протестантського поспіху. Колиж вже відтак: praevio maturo examine, щось рішить, так виразно жадає, щоби її письма, як належить увіродостойнені, по всій формі, як найлегальнійше виставлені, були всім, кому треба проголошені і так само всіми, як вповні достовірні прийняті — Volumus autem, ut praesentium litterarum transumptis seu exemplis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides in iudicio et extra exhibeatur, quae ipsis praesentibus adhibeatur, si forent exhibitae et ostensae... ac irritum et inane, si secus super his, a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari — вкінці Св. Ап. Столиця забороняє комунебудь свідомо чи несвідомо нарушувати рішення Нею в той спосіб затверджені і проголошені — так як і сама Она не хоче тим усувати ніяких постанов Апостольських і якихнебудь противних постанов, загальних будь частных Соборів: non obstantibus Apostolicis ac in universalibus provincialibusque et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus ceterisque contrariis quibuscumque. (Benedictus XIII. Ad futuram rei memoriam, d. 19/VII 1724).

Свят. О. Пієви IX., на нічім так дуже не залежить, як на тім, щоби дисципліна (лад і порядок, що обов'язують) східна в цілій своїй чистоті обов'язувала і була бережена: Sanctitati Suae nihil esse potius, quam ut disciplina orientalis in sua puritate vigeat ac servetur. (Ex litteris S. Congr. de Prop. Fide, d. d. 28/VI. 1858).

Єслиж коли обряди східні за чиєюнебудь справою зістали змінені, то сего не належить ніколи приписувати Св. Апостольській Столиці: Quodsi orientales ritus alicuius arbitrio aliquando immutati fuerint, id nunquam Apostolico huic Sedi est tribuendum — застєпірає ся Свят. О. Пій IX., Конституцією Апостольською, з д. 6/I. 1862.

Бо завсїгди найпершим старанєм Св. Апостольської Столиці було зберігати всю красу властиву ріжним обрядам і зі згляду на їх старинність гідним найбільшої пошаннєм і апробованим в Церкві католицькій, котрої они самою хотьби своєю гармонійною ріжнородністю становлять найгарнійшу і першорядну прикрасу.

Fuit hoc semper praeceptum Apostolicae Sedis studium, ut integer servaretur splendor diversis ritibus et ob eorum antiquitatem summa veneratione colendis et approbatis in Ecclesia catholica, cuius cum ipsa concordia eorum varietate pulcherrimum et elegantissimum ornamentum efficiunt. (Litt. S. C. de Prop. Fide ad Nuntium Apst. Vien. d. d. 2. Apr. 1803).

Те саме сказав П. Лев XIII. в Allocut. d. 28/II. 1879; d. 13/XII. 1880.

Praesertim in terris Augustissimae Domus Austriacae diversi ritus, ut lege ecclesiastica sunt in sua integritate conservandi, ita et plurimis Decretis Caesareis in iuribus suis tuti omnino praestantur. (Nilles N., Kalendarium Manuale... 1896, T. I. p. XXXII).

Особливо в Краях Наймилостивішого Дому Австрійського ріжні обряди, як законом церковним мають бути ненарушимо зберігані, так і дуже многими декретами цісарськими в правах своїх являють ся вповні забезпеченими — також декретами ц. к. Міністерства Віроісповідань і Провсвіти, Міністерства Війни, Міністерства Spraw внутрішних, Справедливости, Скарбу, Президії Висшого Суду Краєвого у Львові — о чім треба би писати знов осібну книжку!

„Коли в тій державі складає ся єдиноспасительна релігія католицька з трьох обрядів, латинського, грецького, і вірменського... треба буде стеречи, щоби виконуванє тих трьох обрядів пануючої релігії не було в якийнебудь спосіб перешкоджене або перерване“ — каже цісар Йосиф II. в Найвисшій Інструкції для урядів королівства Галичини, виданій в р. 1782.

Тут надмінити треба, що в кождім разі, що иньшого є: додати щось до вже існуючого, а що иньшого: зносити й усувати пр. якусь відвічну постанову, а на її місце заводити иньшу і чужу, без згляду на можливість і спосіб її примінення!

А яка велика повага й достоїнство та з другої сторони, як найбільший лад і точність в цілім урядовім діловодстві і солідне трактуванє справ видні на кождім кроці з тих старих пожовклих фоліялів — з тих всіх найбільшої уваги й пошани гідних Папских постанов і рішень С. Р. Курії! Дійсно, не кажучи вже про ніщо більше — правдиве щастє і честь для чоловіка бути членом так поважної і солідної, тої Божої інституції, котрою є наша єдина, свята католицька і Апостольська Церква Христова!

Ось тільки вповіли мені ті Буллі, Конституції і Листи Апостольської Столиці зібрані в ріжних Bullaria-x і Collectia-x.

над котрими пересиджував я в останніх часах цілі дні й ночі.

Свщ. Стефан Ковалів.

Чи людська душа є безсмертна?

Наколи з сим житєм має для нас все скінчити ся, наколи нашим призначенєм має бути ся щоденна суєта о насушний, ся пуста погоня за недостижимим щастєм, той вічний голод правди й світла, в такім випадку всі наші зусилля, стремління, боротьби та бажання, всі наші висші полети та ідеали можнаб назвати божевільєм.

Коли натомість маю безсмертну душу, котра у вічності має одержати нагороду за жите чесне, а кару за жите проступне, коли від теперішнього життя ціла моя вічність зависить, тоді дочасне жите представляєть ся мені тільки як перелетний час проби, приготування, словом безсмертність стає бусолею цілого мого життя.

I.

Людський загаль мав, має і з певністю завжди буде мати непохитне переконанє, що людська душа не вмирає. Але поруч сеї всесвітної віри чимало є противників сеї правди.

Найголовнішими противниками сеї правди є пантеїзм, матеріалізм та позитивізм.

Після пантеїстів людська душа є переминаючою проявою абсолюту й по смерті тіла розпливаєть ся у „всім“, як крапля води в безмежнім океані. Не теряє вправді ціліського свого буття, але існує вже тільки яко все, не яко означене його явище, тим менше яко лична одиниця.

Матеріалісти вважають чоловіка яко висше розвинене звіря, з котрим ділить так початок як кінець. О безсмертності душі й бесіди не може бути, бо душа не є чимсь особним від устрою тілесного, а тільки функцією мозку або центрального систему нервового. „Дух без тіла — повідає Біхнер, а за ним Тиндаль, Гаррізон, Гекель, Штраус і мн. і. його прихильники — се річ рівно непонятна, як електричність без металю. Природник повинен отже протестувати проти поняття якоїсь індивідуальної безсмертності. Не можемо пристати на те, аби душа особника вмерлого далі існувала... Вмерла й більше не верне“.

Матеріялісти кажуть, що піддали найскрупультнійшим дослідам цілий організм людський, кожду кісточку, кождий нерв, але надармо гладали того, що ми називаємо душею. Шукають отже душі в мертвім тілі, з котрого вже улетіла й удержують, що її не віднайшли. Але хотяйби її шукали і в живім організмі, то її не найдуть, бо вона є субстанцією духовою, незложеною, неподільною.

Але повідають: Коли то, що називаєте душею, є чимсь особним від тіла, єством особовим, то длячого при кождім потрясеню мозку, при кождій його недугі настає те саме з душею? З того всього слідує, що душа се тільки функція мозку або систему нервового. — На се відповідаємо: Доки інструмент, цілий, артист-музика захоплює та чарує нас своєю грою. Пукне одна або кілька струн, гра артисти щораз менче припадає нам до вподоби, щораз менче нас вдовольє; коли пукнуть усі струни, й гра зовсім устане. Чи однак в особі артиста щонебудь змінило ся через те, що інструмент попсувався? Чи артист перестав існувати? Ціле тіло людське, а спеціально мозок і систем нервовий се немов інструмент людської душі. Доки сей інструмент в ладі — порядку, грає на нім душа-артист без закиду. Скоро тільки стане інструмент псувати ся, відбиваєть ся се на діланю душі: на розбитім, інструменті мозку й душа вже грати не може, але зовсім не перестає тим самим існувати.

Позитивісти позірно не перечать безсмертності душі, але виключають сю квестію з царини знання як незрозумілу, як виходячу поза круг змислової обсервації, — в дійсности є поруч матеріялістів найбільшими її противниками.

II.

Але звідки знаємо, що наша душа є безсмертна?

1. Всесвітнє бажанє щастя домагає ся безсмертності. Коли розглянемо ся по широкім світі, по всіх усядах, коли заглянемо до глибини власної душі, всюди слідна велика, нестримна погоня за марним обманчивим щастєм. Тут глибокий мислитель задуманий над своїми мозільними дослідами, аби увінчане славою ім'я переказати потомности, — там політик роздумує над далекосяглыми плянами й віщує собі голосну славу, — там сніливий підприємець нафтарський своїми рахубами силкуєть ся усталити змінність судьби — там геніяльний вожд своїми світлими побідами здобуває собі безсмертну славу. Одним словом всі — і дитя в ранній весні житя і стоячий над берегом гробу старець, — і найбіднійший бориславський зарібник і найбільший американський міліярдер, — і неграмотний і учений, — всі вганяють за блудним огником щастя. Всьо, щонебудь роблять, має на ціли власне ущасливленє; навіть і се, що позірно то щастє нищить.

Строгий аскет покидаючий світ і пробуваючий в затишнім місці шукає там на самоті, в відірванню від світового клекоту так само щастя, як сей шукач золота, що бореться витривало з голодом і холодом та ріжнородними небезпеками в Каліфорнії, або сей легкодушний молодець, що кидається в трухцям у каламутний вир життя руйнуючи все, — і здоров'я, і майно і честь. Навіть сей самоубійник, що самовільно перетинає нитку свого життя — до чого він тим своїм злочином змиряє? Хоче ухилити ся від грозячого йому дійсного чи уроєного нещастя, не почуває себе так сильним, аби взяти на свої рамена бремя одвічальності, кари, неслави, переситу життєвого, не хоче бути нещасним; а що смерть видає ся йому менчим злом від дальшого життя, перетинає нитку його.

А як одиниці, подібно й цілі народи, горячкою щастя тровлені, висилують ся в науці, штуці, промислі і т. д., щоби здобути добро, котре як фата-моргана, як туман пустині перед ними зникає. Все горить, кипить, точить ся в погоні за славою, почестями та авансами, за розкошию, щастем та мамоною, а на кождім кроці — тільки руїни заведених надій.

Крім сего все, що являєть ся на земськім видовищу, відгриває тільки перелетну ролю. Як одиниці, так і покоління западають у незнаний якийсь океан. Щож позістало з тих численних предревних племен і народів, котрі через довгий протяг кількох тисячів літ пересунули ся крізь се видовище земське? Нічо тільки жмінка пороку й трішечки костий, але й по них вже ані полики, ані зазороки!...

А бажанє правди, бажанє зглублення тайн сего світа, яке відзиваєть ся в душі думаючого чоловіка!

Хтонебудь гляне з затишного місця на світ сей та на людей, на той непрезримий вир гадок і понять, на той щирокий шлях, утопаний горем і гараздом — хто, з так ріжнородних в душі його переглядаючих ся образів одну черту, одну гадку, одно загальне понятє вииняти схоче, — скількиж то разів прийдець ся йому змірити оком сю невеличку просторонь між коліскою а гробом, скількиж то разів закортить його в душі продерти хотяйби гадкою заслону замогильної будучности, щоби там самого Бога спитати о се, чого він тут на землі розумом своїм поняти не в силі!

Дух людський перебігає минулість і теперішність, але тайни будучности перед ним закриті. Невжеж усі змагання та труди людського духа в ріжних царинах знання й штуки; зміни суспільні, політичні і т. д., неvilleж все то, що будучі віки принесуть, має для нього на завсїгди позістати тайною?!

Коли нема вічности, коли душа враз із тілом перестає існувати, то чоловік ніколи тих бажань ума й серця не заспокоїть. Отже мусить бути безсмертність, інакше

людська природа булаб переверотною, бо принципіальні її стремління були би нездійсненими.

2. А справедливість, порядок моральний на світі?

І вони домагають ся безсмертності. Справедливість жадає, щоби чеснота одержала нагороду, а злочин кару. А чи завсїгда так на тім світі дієть ся? Скількиж то людий злих та проступних „благоденствує“ в тім житю, а скільки людий чесних, благородних, ідейних терпить нещастя, журби, неудачі, словом несе хрест Господній через ціле життя! Во їй ніколи не збувало на страшних Неронах і невинних жертвах. І всі вони, як тирани і гнобителі, так гноблені, як потвори, так ангели в людськїм тілі мають бути учасниками однакової судьби, себго нічого? По стільки безкарних несправедливостях та жорстокостях, по стільки стлумлених зітхненнях, сльозах, жертвах, має наступити мовчанє смерті, мовчанє вічне?! Чи ціла наша природа, і розум і воля і чутє не обурюють ся та не протестують проти такого припущєня? — Недовірок Максим Дукамп повідає: „Не належу до тих, котрих віра переконала. Ті, котрі вірять, є щасливими і я завижую їм сього щастя... Думаю, що для народів зарівно як для поодиноких людий спїритуалїзм — то житє, а матерїалїзм — се смерть. Хто признає душі бутє перемінаючє, хто її цілу замикає в боротьбах житя туземного, хто її засаджує на загладу разом з тою матерїєю, що приодїває, а котру вона освїчує, хто їй відбирає надїю на нагороду і заборонює бояти ся кари, хто її сгавить низше частин видимого світа, котрі переміняють ся, а ніколи не гинуть, сей іншими словами викидає з чоловіка духа Божого і ділає людину худобою“. — „Без тих правд (віри в Бога і безсмертності душі) — мовить Жорж Санд — є народи тільки чередами, які борять ся о бутє, пожирають ся між собою, їдячи пючи, вживаючи й не умираючи, але здохаячи“.

До чого веде невірство в безсмертність душі, переконує нас історія людськості, котра є для нас поучаючою пересторогою й вказує наглядно чого людськість може надїятись, як що невірство, масонерія та соціалїзм віру в безсмертність і одвічальність душі вирвуть із серць народу. Вкажу на один лиш відстрашаючий примір, на француську революцію. Скасовано віру в Бога й безсмертність та стали почитати „богиню розуму“. Зараз поруч з безстыдністю пішла найдикша жорстокість. Гільотина стада роскошию роззвіреної товпи. По двіста тисячів жертв гинуло нераз денно, людська кров плила струями. Отсе страшні наслідки невірства в безсмертність.

3. Всесвітна віра людськості в безсмертність душі.

Про сю всесвітню віру говорить краснорічивий римський беїдник та великий мудрець Цицерон в розправі тускулянській: „Найдавнійша старинність, котра чим ближшою була початку, тим ліпше і частійше пізнавала правду... поділяла се переконане (о загробовім житю). В старинних умах глибоко була вкорінена віра, що в світі є чуте, що з смертю не пропадає чоловік так, аби перестав цілковито існувати; о тім переконує нас чимало річий, особливо архиєрейські закони, похоронні обряди, до котрих і найбільші учені не відносили ся-б з такою почесною релігійною та пошаною, якби в їх умі не було непохитного переконання, що смерть не є знищення всього, але переходом душі й заміною життя... Думаємо згідно з всіми народами, що душі тривають вічно“.

В своїм творі „Свідокство людського роду о безсмертності душі“ наводить учений Кнабенбавер свідокства Єгиптян, Халдейців, Асирійців, Греків та Римлян, Хінців, Індіан, ісповідників Будаїзму, народів іранських, далі Кельтів, Славян, народів германських, скандинавських, ісповідників Ісламу, народів африканських, південної й північної Америки, Океанії, вкінці жидів і християн, — і виказує, що в поняттях тих різних народів о загробовім житю містило ся нераз чимало міту та недорічності, одначе на дні починала завсігди ся основна, корінна, незмінна правда, що чоловік цілий не вмирає, що по теперішнім житю починаєть ся інше жите, що се друге жите не є однаковим для сих, що добре, й для тих, що зле жили.

Та згідність віри в безсмертність душі є тим чуднішим явищем, що народи ті не знали ся, що їх ділила ріжниця переконань, обичаїв, характеру, релігії, що нераз взаїмно себе ненавиділи та поборювали, а мимо сего під тим зглядом усі були одної думки, виражаючи свою віру будьто в памятниках, гробівцях і почеси релігійній віддаваній помершим, — будьто в науці о загробовім житю.

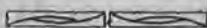
У всіх народів бачимо пошану для померших. Видимо то кладовища муром обведені, то дольмени й менгіри, то могили з хрестами, то саркофаги величаві, то піраміди єгипетські укриваючі забальсамовані мумії, то урни славянські містячі тлінні останки небіжиків. В тім пошанівку для тіл померших, замічає слушно Шатобріян „природа людська показує ся висшою над прочими сотворіннями й обявляєть ся в своїх взнеслих прочуваннях. Невжеж звіря знає домовину й журить ся о свої моці? Шож його обходять кости батька? Або радше, чи воно знає, хто є його родителем, скоро устали потреби дитинства? З поміж єств сотворених тільки чоловік збирає моці єств собі подібних і має для них пошановок релігійний. Невжеж жмінка пороху заслуговалаб на так велику нашу шану? Справді ні! Для того шануємо моці наших предків, бо тихий голос нам каже,

що не щезли цілком — і се як раз освячує честь похоронну у всіх народів на землі. Всі зарівно є об тім переконані, що сон в гробі не є вічнотривалий, а смерть стаєть ся лиш похвальною переміною“.

Поруч сеї всесвітної віри народів бачимо також, що й найславніші мудрці старинні, іменно великі мислителі Греції та поганського Риму, недвозначно вчили, що людська душа є безсмертна. Наведу лиш деякі назвиска: Талес, Пітагор, Анаксатор, Антістен, Сократ, Плятон, Арістотель, — у Римлян Ціцеро, Като, Сенека і мн. ін. Послухаймо бодай одного з них, Плятона. Сливе чотириста літ перед Христом так малює сей великий філософ долю людий добрих і злих по смерті: „По смерті душа, котра жила непорочно, йде до подібного собі єства, до єства Божого, безсмертного, повного мудрости, у котрого вживає чудесної щасливости, свободна від всякого зла, привязаного до людської природи. І як говоримо тим, котрі знають святі тайнощі, душа в дійсности пробуває з богами цілу вічність“. (Федон). „Ті, котрі не є ані зовсім проступними, ані цілком невинними, поносять кари розмірно одвітні до своїх провин, доки очищені з гріхів, не одержать нагороди за свої добрі вчинки... Злочинці, винні найтяжших проступків і длятого невилічими, служать як відстрашаючий примір; їх муки їм самим бесхосенні є переражаючим приміром для тих, що розважають їх вічні, страшні торттури“... (Горгій).

Так отже мудрість грецька й римська, доки не zdeгенерувала ся в епікуреїзмі та скептицизмі, потвердила своєю повагою всесвітну віру в безсмертність душі. А супроти сего всесвітнього свідощтва щож може значити заперечуванє одного або другого противника, яку стійність може мати негация одного або другого систему псевдо філософічного, що часто-густо не з розуму, але з зіпсутого серця силкуєть ся видобути докази для відкинення гадки о вічності, котра мусить його переражати?

Кінчу словами поета: „Я почув далекі голоси, чарівні, гармонійні звуки, які неслись до мене наче з будучої вітчини, й задрожав на всьому тілі з радости надії. Чому се тіло з глини держить мене прикованого до землі вигнання? Хай воно в порох розсиплеть ся, хай мені позволить полинити-взлетіти свободно в гору! Людські сини сліпі, немудренні завидують природі, яка кожної весни на ново вкриваєть ся свіжою зеленію та красуєть ся на їх заедно замкненім гробі. Я почуваю себе більше жиючим, ніж уся природа. Знаю, що прийде час, коли фіга вже не зацвте й винна лоза не випустить уже своїх гонів. Прийде час, коли не буде вже овочів на оливковім дереві, ані жнив на рілі, ані черед на пасовищах, — а я тоді повен житя буду мешкати в радісних хорах вічності“.

Осип Сліпий.

Рудольф Айкен і його погляд на християнство *)

(З нагоди ювілею.)

I.

Добігає до кінця рік 70-літнього ювілею уродин одного з перших представників філософичної думки не лиш в Німеччині, але в сучаснім світі взагалі. І можна вже днесь сказати, він випавгідно і симпатично. Обійшло ся сим разом без тих звичайних, банальних пеанів і поклонів, яких майже з правила не бракує при кождім того рода святі. Правда також і то, що ювілей Айкена переминає відносно спокійно і то не лиш поза, але і в самій Німеччині. Єго гомін приглушив лопіт крсів та ревіт гармат, які нині своєю шаленою мельодією прикували до себе увагу цілого вченого і невченого світа.

Імя ювілята знане тепер ген поза Європою. Признана єму в 1908 році нагорода Нобля з'єднала для него єще більшу славу. З далеких сторін з'їздило ся до Єни много студентів, щоб послухати відчитів Айкена. В єго викладовій сали можна було стрінати побіч Французів та Американців — також Турків і Хінців. Про єго популярність свідчить єще хотьби і то, що пр. в Японії існує товариство в ціли поглиблення студий над айкенівською філософією. З рівною прихильністю відносив ся ювілят все до всіх народностей та виступав в обороні поневолених і гнетених, бо на кождім — мовляв він — народі лежить обовязок сповнити призначену просвітну місію та внести в святиню вселюдської культури, плід свого духа. Попри се ціхує Айкена велика толерантність, яку в нинішнім розгоряченім світі не так легко подибує ся.

Те велике значінє і поважанє, яке здобув собі сей німецький філософ в науковім світі, зневолило многих в тім ювілейнім році присвятити свою увагу єго поглядам і ознакомити з ними і ширші круги — без згляду на се, чи

*) З єго творів визначнійші є слідуючі:

Geistige Strömungen der Gegenwart.

Der Wahrheitsgehalt der Religion.

Die Lebensanschauungen der grossen Denker.

Der Sinn und Wert des Lebens.

Können wir noch Christen sein?

Grundlinien einer neuen Lebensanschauung.

Erkennen und Leben.

Майже кождий з тих творів появил ся в кількох а навіть в кільканайцятьох виданях.

критик або референт займав особисто супроти них вороже чи прихильне становище.

Радо, хочай може без захоплення витав ювілейне свято кождей католик, бо Айкен в многих поняттях і поглядах сходиться з його переконаннями — хоч з другої сторони свідомий тих великих різниць, які між ними заходять.

Чим отже здобув собі Айкен таку широку популярність?

II.

В велику заслугу вміняє днесь кождей німецькому мислителеви се, що він наглядно виказав невідрадніе положенє модерної філософії — положенє, яке другий філософ назвав досадно — патологічним станом філософичної анархії.

Нинішня філософія — каже Айкен — оставила під деяким зглядом далеко позаду давнійшу. Вона ліпше орієнтує ся в історії а її погляди на неї відповідають вже більше дійсности. Для приміру вистарчить згадати — як мізерним був погляд такого Канта на старинчу філософію! Обєм знання зріс, але сему зростови товаришив все невідлучно розбрат і брак звязи. Хаос запанував на кождім полі і в літературі і шгуїї, в педагогіці і етиці. Те що один уважав за добре, красне і велике, те другий сейчас плюгавив і обезцінював. Автори поручали найріжнорідніші напрямки, з ріжних становищ задивлялися на світ, але мимо — нераз подиву гідної бистроумности — були се еляборати, що не могли удержати ся перед аргументами слідуочого дня. Правда, модерна культура може почванити ся многими геніальними технічними здобутками — та з другої сторони вона замкнула чоловікові лоступ до его душевного нутра. Серед перегонової праці над здобутєм і опанованєм земських дібр — не стало часу для плекання внутрішного житя. Чоловік здобув світ а за се стратив свою душу. І тут прийшов Айкен до переконання: *Kann es polkaa chelekkes linc mirt kess priokrasstetk, dšins že svoi ŗišetitk?* (Mt. 16, 26)

Причина розбитя новочасної думки лежить в тім, що жите наше надто розпливає ся на зовні. Земська культура взяла верх над чоловіком і поставивши собі за задачу дати людству легке і вигідне жите — зродила рівночасно безмежну внутрішню пустку — та наплодила безхарактерних креатур, позбавлених всякої внутрішньої індивідуальної освіти. Тому зовсім слушно твердить Айкен — днесь більше як нових ідей потреба нових людей — і то одиниць свіжих і щирих, що бажають справдішної культури і її поширення між широкими масами народа.

Як середник проти тої недуги подає Айкен потребу плекання і поглиблення внутрішного житя, житя духа, праці над его увільненєм з кріпких узів зміслового світа. До сеї

Боротьби повинно нас запалювати сильне пересвідчене, що існує над нами „самостійне жите духа“, яке супроти матерії становить висший ступень дійсности. Лиш піднесені на вижину духа зможемо обняти весь вир туземного існування та зарадити его розсіяню і роздробленю а рівночасно перевести синтезу модерної науки і зосередоченя модерного житя. Очевидно сего не треба брати в тім змислі, начеби Айкен хотів поряdkувати зверхний обєм людського знання. Їго завданням є: розбудити в чоловіці нове жите, яке опанувало би всі галузи людської творчости. В тій цілі намагаєсь він віднайти в історії животні течії людського культурного дорібку, злучити їх разом в одну сильну струю та вказати новий напрям. Через се хоче Айкен надати людському житю глибокий зміст і поставити чоловікові гідну єму ціль. Тому то уходить він нині за найвищий значнійшого заступника нового ідеалізму, що в боротьбі з матеріялістичною культурою хоче повернути людському духови назад давню самостійність і давні питомі єму права — а з тим і зачеркнути чоловікові ширший виднокруг.

Без сумніву — се дуже милий обяв, який стрічаємо в Айкена, що він важив ся рішучо зірвати з дотеперішньою філософією пересяклого наскрізь монїзмом та вступити сміло на запущене поле метафізики і піднесеним чолом глянути в красшу будучність духа. І дивна річ, що судьба призначила як терен кампанії Єну — звідки єще до недавна з таким великим успіхом проповідував Гекель свою ославлену науку.

Суть і ціль світа не бачить Айкен в матерії чи енергії. Їго принципом уважає він духа. Звідси пливе і задача Айкенового ідеалізму — пробудити світ з оспалости, байдужности і пригнетеня. Тим буденним і матеріяльним конечностям, під яких тягарем упав днесь чоловік, хоче він відобрати їх силу і могучість через се, що протиставить їм сильнішє і міцнішє царство духа. Жите духа то не витвір матерії ані збір поодиноких духових ділань — бо з їх зложеня не моглоб повстати одноцільне єство. Не є воно також лиш додатком до фізичного житя або обявом процесів в природі. Жите духа має свій самостійний бит. Чоловік повинен тому старатись вийти поза ті узкоглядні земські цілі і буденні журби — а взнести ся на вижину універсального духового житя. Там доперва може він відчутти своє самостійне „я“.

Світ представляєть ся новому ідеалістови не якимсь викінченим системом, але здібним єще до розвитку, до дальшого поступу, до осягнення щораз то красших цілій — Він стоїть перед світлішшим завтра! Для кожного є велике поле до праці а до невикінченої дійсности може кождий єще прикладати свою творчу руку. Етичну черту Айкено-

вого ідеалізму видно тут зовсім ясно. Коли пр. інтелектуалістичний ідеалізм Гартмана поставив собі за задачу — відтворити в понятях світ — дати його образ, то про- тивно Айкен хоче его перетворити. З тої причини зве єнайський філософ свій ідеалізм також активізмом.

Перв-стремління до ідеалів старається новий ідеаліст всюди відкрити в історії — унагляднити его і тим підбадьорити сучасність. Тверезий оптимізм віє з его творів і кріпить упавшого на душі. Треба лиш каже один критик, заглянути Айкенови в очі, щоб самому стати оптимістом. Сє друга ціха, нового ідеалізму — его оптимістична, за- краска.

Дотеперішний погляд на філософію Айкена вказує, що маємо тут до діла не з якимсь науковим еляборатом, але з філософією життя. Всю свою умову силу з'ужив він не на се, щоби збільшити людське знанє, лиш щоб житю людському надати новий вид і переобразити его. А щоб осягнути раз зачеркнену мету, він рушив всі можливі пружини, які моглиб для него стати корисними середниками. Тут як раз лежить причина третої ціхи в філософічній творчості Айкена — а се її релігійний характер.

Релігійним справам присвячував німецький філософ не- менш пильну увагу, як і чисто філософічним квестіям, „Ре- лігійні проблеми“ — каже він сам в однім з послідних своїх творів — занимали вже мене, правда ізза впливу уємних житєвих вражінь, від ранної молодости... Пізнійше, коли наукова праця стала моїм житєвим званєм — я старав ся релігійний інтерес взагалі усунути на бік, бо основна праця над Аристотелем і філософічною термінологією, була і так вже утяжливою. А однак той інтерес не хотів зника- ти, іно раз враз висував ся наперед серед моєї філософіч- ної праці.

Суть і завданє релігії бачить Айкен в тім, що вона є в силі піднести чоловіка понад той низкий уровень в цар- ство божого життя та убоготворити его людську природу. З сеї часової, змінливої струї, підносить вона чоловіка в царство вічності, серед сего світа. Отвирав єму доступ в царство понадтуземне — край духа. Для плекання душово- го життя — се найдогіднійший ґрунт. На її крилах воно мо- же свобідно буяти в небесній країні.

А вжеж мимо того, що релігія виривала чоловіка з обій- мів туземних клопотів, була вона все і наймогутійшим чин- ником в світі. Ніщо так тісно не лучило людей — а рівно- часно ніщо їх так сильно не відчужувало — як саме релі- гія. Вона була тою понукою, що побуджувала, ба й нераз примушувала кожду одиницю з'осібна вглянути в своє ду- шевнє нутро, стати понад своїм окруженєм. Тому, коли лиш жите створило щось героїчного, то жерело того ле- жить найчастійше в релігії. З тої причини мала і буде:

мати релігія великий вплив на зреорганізоване людського життя і буде найсильнішим чинником, що зможе вдунути в него нову силу і пхнути його на нові торі.

Той момент животворний спільний всім релігіям і тому всі згідно мають працювати над духовим відродженем людства. Зі всіх них однак має тільки християнство найчистішу і найсовершеннішу форму, тому чекає його і найсвітліша будучність.

III.

Свій погляд на християнство висказав Айкен докладніше в однім зі своїх послідних творів: „Können wir noch Christen sein?“ Можна сказати, що діло се — то певного рода звіт процесу, який відбув ся над християнізмом перед трибуналом представителя модерної філософічної думки. І що до зверхньої форми того процесу — щоби остати при тім самім порівнанню — можна сконстатувати сей вражаючий факт, що він ведений в досить об'єктивнім тоні та не носить на собі звичайного п'ятна заїлості і засліпелня та узкоглядного фанатизму, які майже з правила супроводжають того рода розправи.

Тому сорок літ взад поставив був Давид Штраус до своїх сучасників, що стояли під сильним впливом раціоналізму, знане питане: Чи є ми еще християнами? За сей час обставини під тим зглядом здаєть ся погіршились. Точка тяжоти модерного життя — спочиває вже поза обсягом релігійного інтересу. Не диво тому, що вімени осумнілого людства питає ся вже Айкен: Чи можем ми еще остати християнами? Такий сумнів насунули ему самі обставини. „Сильна разпря — пише він в згаданім творі — роздвоєє нині християнський світ та позбавляє его сили і питомої ему животности — разпря між пошаною і поругою, між зверхною непохитностию а внутрішнім захитанем переданої релігії. На зовні займає християнство еще в многих краях своє традиційне становище а церковній власти стає на услуги держава; а навіть крім сего є християнство для безчисленних душ прибіжищим і потїхою серед бур і житєвих злиднів, воно еще є обильним жерелом жертволюбности і вірного сповнюзаня обовязку, все еще є много готових для него жити і за него умерти. Та серед того поважання і впливу підносить ся, росте і побідоносно ступає вперед сильний, пристрастний опір проти християнства; се не той смирний і боязливий сумнів, що тягнеть ся крізь всі віки — сумнів тих, що позістали позаду геройського думання релігії. Те що днесь виступає напротив, добираєть ся щораз глибоше до него і грозить великою небезпекою“.

Байдужність супроти християнства, ба навіть ненависть починає огортати щораз то ширші маси. Передовсім по ве-

ликих містах в Європі викликає поборюване і зневажане християнської релігії радісне вдоволене. До того вороги християнства не обмежують ся до заперечування поодиноких правд віри, але своє вістре звертають вони проти цілого християнського світогляду — як такого. З дефензиви починають вони переходити до офензиви. В виду такого стану річи питається ся Айкен і то зовсім слушно: Чи сей могучий на зовні все еще зростаючий рух дає вже знати, що для християнства бв остання година, що его час вже минув, та що наше духове жите мусить оглянути ся за новою станицею, — або може се сильне заворушене доказує потребу відновлення християнізму? Чи та метушня — то бій на жите і смерть старої всечесної могучости світа — чи може то подув нового відродження?"

Щоби дати відповідь на таке питане, подає Айкен наперед характеристику християнства та вказує, в чім лежить — на его думку — его суть і могучість. І тут годить ся вже піднести, що з справдішим теплом представляє він благодатний вплив Христової віри в протягу віків як на цілі народи, так і на поодиноких їх членів.

1. Християнство в першій мірі дає релігії силу опанувати ціле людське ество і жите і то в сей спосіб, що отвирає чоловікови новий світ, який стає для него найпершим бажанем і послідною цілію его стремління. З того становища доперва має він змогу оцінити властиву вартість туземного жита.

2. Новий світ, який отвирає людству християнство, належить до надзміслового царства. Ціла природа то твір Бога, найчистішого духа. Вона проповідує лиш его силу і є ему підпорядкована. Ізза того моменту є християнство дійсно релігією духа *ка-з-з-зо-х-і-р*.

3. Християнство є релігією відкуплення. Осягнене нового жита в духовім царстві є залежне передовсім не від напруження сили людської волі, але від ласки Божої, яка лиш підпомагає людське змагане — але й кладе для него перші основи. Чоловік надто ослаб, щоби сам своїми силами міг видвигнутись з упадку. Він вказаний на поміч руки Божої.

4. Відкуплене в християнськім понятю не є інтелектуальної, але етичної натури. Коли індійські релігії уважають своїм завданням вивести чоловіка зі світа злуди і обману до правдивого биту, устеречи его перед розсіянем і заховати перед унічтоженем, то християнство висуває на перше місце — моральну боротьбу добра проти зла. Бог сотворив світ добрим — однак він з своєї вини став ся злим. Щоби виратувати его від сеї погуби — Бог простяг свою руку і отворив ему знов дім синівства Божого. В сій праці не може чоловік остати безділним, він му-

силь також напружити свої сили через поборюване морального зла. Ціла вага спочила отже на чині — на діланю.

5. Розріз між Богом і чоловіком, який викликав сам чоловік — могла усунути лиш Божа любов і ласка. Се справді стало ся через воплочене Сина Божого. Дюгма о воплоченю другої особи Божої є центральною правдою в цілій християнській науці. Тут лежить кульмінаційний пункт в історії цілого людства і єго змагань. Прочі догми о рождестві, воскресеню, вознесеню і т. д. се лиш дальші конвенції.

Перед очима кожного християнина світить ясна особа Христа — ідеал до наслідування в єго стремліннях і змаганях. Ніхто з людей перед ані по Христі не зміг так гармонійно злучити в собі дитинячу поєдинність і геройську величину, зовнішнє пониженє і внутрішній маєстат, найщирішу ніжність і мужеську силу, молодечу радісність і вражаючу повагу. Ся постать повна життя і юнацької чарівности дуже відмінна від образу східноазійських мудрих з їх тихою добродушністю і зимною вдумчивістю. Вони позбавлені того принадного потягу, який віє з особи Христа.

6. Як послідну характеристичну ціху християнства подає Айкен єще єго церковний устрій. В руках Церкви спочиває задача поширення і оборони Христової віри — загалом провід усього релігійного життя.

Ціла вага християнства концентруєть ся в сїм — на думку Айкена, що воно поширює дійсність. Через творенє духового світа перевисшає воно всяку культурну роботу. Те що виповняло цілу уяву чоловіка — те в християнстві лиш часть усеї дійсности. А до того яку сильну печать витиснуло християнство на душі цілого людства. „Що християнство змінило основно стан людства, те наглядно показує історія. Воно дало умученому і посумнілому людству сильну опору і вдунуло в него нову животворну силу. Християнство дало духове виобразованє новим народам і привернуло в середніх віках житєву звязь на всіх полях. В нових віках обстоювало воно супроти куди инде зверненої культури за духовим зміслом і високими етичними цілями...

Взнеслі святині і проймаючі душу образи, релігійна поезія і музика — те все разом доказує безперечно, що християнство діткнуло ся людства не лиш з верха і наче би зовні тільки було єму наложене — але що воно зискало єго душу і спонукало єго станути єму на услуги з повним і добровільним пересвідченєм. Так остало воно мимо тіний і опоганень, які не дадуть ся серед людських обставин оминути — перемагаючою житєвою силою, підоймою нового світа, володарем душ, а звідси і всіх людських справ.

(Конець буде.)

о. Михайло Дороцький.

Науки про церкву.

християнсько-католицьку і схизматичько-православну.

НАУКА IV.

Церковна історія на Русі-Україні.

„Пізнайте правду, а правда
свободить вас“.

— Пізнай себе, буде з тебе! —

Мої дорогі!

Велика се мудрість, самого себе, свою історію, бувальщину пізнати, зрозуміти. Бож і блудний син доти блукав по манівцях, доки не ввійшов у себе самого, доки не поглянув у своє серце, доки себе самого не пізнав.

Стараймож ся і ми пізнати свою власну бувальщину-історію своєї власної Церкви, а тоді і нам не одно прояснить ся, тоді і ми підемо скорше за правдою, а покинемо всякі блудні дороги.

Тому днесь бодай вкортці розглянемо історію нашої греко-католицької Церкви від її перших починів аж по нинішній день.

Св. Володиміре, св. Антоніє і Теодозіє печерські, св. свщмуч. Йосафате, спомагайте нас в часі нинішньої науки.

1.

Давно, бо майже перед тисячу роками були наші предки поганями, т. є. не мали, як ми днесь, віри християнської, лише віру в багато божків.

Після давного переказу перше зерно Христової віри на нашій Русі-Україні мав засіяти сам св. Ап. Андрій Первозваний. Мав він зайти горі Дніпром аж до київських гір, мав їх благословити і мав тут поставити хрест і предсказати, що в тій країні засіє колись Божа благодать.

Пізнійше діставалось християнство на наші землі через торговельні зносини з Греками, та через воєнні походи наших військових дружин на грецькі землі. Так прийняли христ. віру київські князі Аскольд і Дир і їх дружини. За князя Ігоря з початком X століття була в Києві церква св. Іллі, а жінка Ігоря, Ольга, охрестилась також в Царгороді і відзначалась яко християнка великою святістю.

Приходили до наших предків в тих часах також ученики св. славянських Апостолів Кирила і Методія і голосили Христову науку.

Але загального навернення цілого нашого народу до-
вершив аж 988 р. київський князь Володимир Великий. Він
то, розвідавшись наперед докладно і сам і через окремих
послів про всякі віри і обряди, сподобав собі віру своєї
бабки Ольги, віру християнську і то в прекраснім і величавім
грецьким обряді. І щастє хотіло, що як-раз в тім часі грецька
церква була в єдності з Римським Престолом. Був то час
по-усуненню схизми Фотія, а перед схизмою Керулярія. Тому
то наша первісна Церква була і правовірною і православною,
значить, католицькою. Не даром же сліває ся в цер-
ковнім нашім богослуженю про св. Володимира: „Вітцїв-
ське нечестіє прогнав єси, і правовірну віру
воздвиг єси...“, а на іншій містци: „Оден Ти, наче
друге сонце, в землі руській засіяв, перемі-
нив єси, преславне, зиму безбожя, і переста-
вив на воздух правовірія“. Отже не лише зверх-
ний блєск православя, але й повноту христ.-католицького
правовіря придбав св. Володимир Вел. для наших предків.
І такою правовірною, католицькою, в єдності з Римським
Престолом, оставала наша Церква довший час, навіть дов-
ше ніж Греки, які вже в половині XI. віку відлучились від
Риму; а наша Церква оставала в церк. єдності з Римом аж
по кінець XI. віку, бо в нас не було ще тої політичної
і плеємної ненависти до заходу, що у Греків. Сю візантій-
ську нехить а то й ворогованє проти заходу, проти західної
Церкви християнсько католицької, перещіплєно в нас доперва
згодом пізнійше. Доказом дальшої єдності нашої Церкви
з Римом є приязне приймє папських послів через київського
митрополита Іляріона, коли ті вже по виклятію з Церкви
Керулярія, царгор. патріярха, вертали до Риму через нашу
країну. Відтак знов наша Церква прийняла на папське пред-
ложєнє празнованє пам'яті перенесєня мощий св. о. Николая,
якого не має Церква незєдинєна з Римом.

І Бог благословив ті початки христ.-кат. віри в нашій
народі многими божими угодниками. І так з сих перших ка-
толицьких часів на Руси-Україні маємо Святих, як пр.: св.
Ольгу-Олену, св. князя Володимира Вел. — в хрєщеню Ва-
силія, св. князів Бориса і Гліба, св. Іляріона митрополита
київського, святих Антонія і Теодозія печерських, св. Ки-
рила, єпископа Турівського, званого „руським Золотоустим“,
і прочих *).

2.

Наша Церква була однак що до свого устрою в без-
посередній залежності від царгородських патріярхів. Тому
то враз з цілим Сходом за Греками дала ся й вона втягнути

*) Зри: Історія Церкви о. Ал. Стефановича, ст. 84, 85, 86.

поволи в церковний роздор, в схизму, і то на початку 12. століття. Задержавши лише красне зверхне православє, почала й наша Церква згодом тратити повноту християнсько-католицького правовіря.

„Відотни галузь від пня, то вона всохне“, сказав св. Ефрем. То сповнилось і на нашій молодій ще християнській Церкві, коли вона відділила ся від пня Христової Церкви, від Риму. Вона зачала нидіти. Мовби видима кара Божя почала спадати на наших предків. Поміж князями настали страшні межиусобиці, сварні, братовбійчі бої. З того користали сусіди. Московський князь Андрій напав був раз на Київ, та знищив його страшенно. Відтак дикі і страшні напади татарські зачали огнем і мечем пустошити українські землі, а наших людей забирати в ясир, до неволі. Обнизи-лась культура і просвіта, що почала вже такі красні овочі приносити. Величаві дома Божі упадають так, що в Києві, де з початку було 600 церков, не стало ні одної, в котрій би можна було відправити св. богослуженє. Дійшло до того, що над нашими землями запанували поганці татари. Блідла, гасла нагло колишня наша слава, на хвильку ледви засіявши над нашою країною.

Та в часі такого лихолітя почато і в нас оглядатись за ратунком і помочю. І так уже в XIII. ст. князь Данило, бажючи через Папу Римського одержати поміч від західних християнсько-католицьких королів проти Татар, вислав галицького єпископа на ліонський собор, 1245 р., і склонював ся признати Папу головою русько-української Церкви. І дійсно се сталось — 1253 р. Князь Данило злучив нашу Церкву з Римським Престолом, і за те дістав королівський вінець і обітницю на поміч проти Татар. Але, на жаль, Папа мимо своїх усильних старань не був в силі склонити сусідних катол. королів до несеня Данилови успішної помочи. Тому Данило, не дочекавшись сеї підмоги, мусів під натиском Татар зірвати свої зносини з Римом. Хоч отже з нашої сторони була добра воля жити в єдності з верховним Начальником церковним, Папою Римським, то однак політичні відносини були того роду, що започаткована через Данила св. єдність не могла довго удержатись.

І знов настало страшне лихо на нашій землі, яка попала то в неволю татарську, то під панованє чужих, литовських і польських князів. І один з тих польсько-литовських королів, сам покинувши грецький обряд, і принявши католицьку віру в обряді латинським, задумав в той сам спосіб перетягнути і всю Русь Україну на лоно католицької Церкви, значить, через златинщенє нашого народу.

А прецінь сам один Папа Римський сказав ті пропаметні слова: „Вимагає ся, щоби всі християни були католиками, а не латинянами“. Значить, кождий християнин має право і обовязок заховати свій вла-

ний обряд і з власним своїм обрядом належати до католицької Церкви. Не треба отже аж покидати чи зміняти свій красний обряд зрозумілий, і приймати обряд латинський для нас незрозумілий, щоби стати католиком. Та сеї правди очевидно не хотів держатись наш народ литовський король Ягайло і стараючись наш народ привести до злуки з Римом, задумав його златиншити. І за його то часів наша Церква пострадала найбільше і найтяжше. Він то покасував наші великі церковні маєтки в користь новоосновуваних латинсько-польських єпископств на нашій українській землі, ті маєтки, які колись наші славні князі так щедро фундували в користь нашої Церкви. Він зніс був навіть галицьке єпископство, так що через 150 літ управляли галицькою єпархією світські люди, іменовані латинсько-польськими львівськими архієпископами, яких у Львові установили польські королі, загарбавши Галичину під своє безпосереднє панування. Духовенство наше, не маючи такий довгий час своїх єпископів, попало в нужду, в найбільшу темноту. І тратило воно свої права і стало вкінці на рівні з простим народом як що до просвіти так що до прав. Таксамо було і в перемиській єпархії. Перемиські єпископи втратили навіть свою соборну Церкву в Перемишлі, та мусіли тинятись по інших містах, як в Самборі, в Сяноці, в Спасі. Тому й не диво, що в таких обставинах усьо наше дворянство, вся наша русько-українська шляхта, не маючи ані своїх світлих єпископів, ані освіченого духовенства, також уже позбавлювана навіть своїх шляхотських привилеїв, згодом златиншилась а враз з тим і спольщилась.

Серед такого то нужденного положення, серед такого занепаду нашої Церкви і народу, почали придумувати деякі свідоміші ще одиниці над ратунком, та прийшли до того пересвідчення, що єдиною зарадою на те всьо лихо є злука з Римським Престолом.

І як-раз в тім самім часі загрожувало велике нещасте і Грекам із сторони Турків. Тому й між Греками повсталла думка, про з'єднене з Римом. Як-раз тоді відбував ся на заході в Фльоренції вселенський собор 1439. І на тім то соборі враз з Греками приступив до церковної єдності з Римом і наш київський митрополит Ізидор. Наслідки тої згоди були для нашого народу користні. Перший з наших митрополитів Ізидор зівстав іменовачий кардиналом, т. є., високим достойником церковним. Наші митр полоти, єпископи і наше духовенство одержали рівні права з латинськими. Наша Церква і наш народ мали зазнати і вернути до первісної слави.

Але щож, і ся єдність не вдержалась у нас довго, бо за впливом московщини став у Києві митрополитом чоловік для єдності неприхильний, так що ся злука з початком XVI в. упала цілковито.

Се знов відбило ся страшно на нашій церкві і народі. Наша Церква, не маючи свого власного начального управителя, а підлягаючи то царгородським патріярхам, які також самі попали в неволю турецьку, то московським впливам, попала знов у великий занепад.

Бачучи се деякі наші єпископи задумали двигнути нашу Церкву з сего занепаду знов при помочи Римського Престола. В тій цілі заключили вони дійсно з Римом церковну злуку, або унію, узнавши Папу Римського своїм найвищим зверхником, задержуючи однак в цілости свій східний греко-словянський обряд, який Папа Римський в цілости затвердив. Стало ся се на синоді в Берестю над Бугом 1596 р. Наперед наші єпископи уложили пропамятне письмо до Папи Римського. В тім письмі заявили вони, що вони все хотіли жити в згоді і єдності з Римським Престолом. Колиж тепер бачагь, що їх безпосередні настоятелі, царгородські патріярхи, від сеї єдності відвертають ся, тому то вони самі порішили до сеї єдності приступити. З поміж себе висилають вони тому двох владиків, Ігнатія Потія і Кирила Терлецького, котрі би мали заявити святійшому Отцю всі бажання і зложити присягу на вірність Римському Престолу. Се пропамятне письмо підписали всі русько-українські владики з своїм митрополитом, Михайлом Рагозою, а Іпатій Потій і Кирило Терлецький відвезли його до Риму. Тут зістали торжественно і прихильно прийняті, а Папа Римський потвердивши весь наш обряд, прийняв присягу і віроісповідь наших владик, та вислав лист до польського короля, в котрім просить його, щоби приказав звернути нашій Церкві неправно забрані добра церковні, щоби мав в поважаню і любови і наш народ і нашу всю Церкву і наше духовенство, щоби нашому всьому духовенству з'єдиненому признав ті самі права, які мало духовенство латинське. З того бачимо, як щиро дбав Папа Римський про добро нашої Церкви і нашого народа. Так отже довершилось з'єдиненє нашої Церкви з Римським Престолом. На памятку того з'єдиненя приказав святійший Отець вилити срібну медаль, на котрій з одної сторони було погрудє Папи Римського Климента VIII. а на другім напись: „Русинам прийатим“.

Довго однак треба було єще чекати, аж весь загал народа прийняв сю єдність з Римським Престолом. Та св. справа єдності мусіла від свого початку стрічатись з найбільшими перепонами, які спиняли її розвиток. Насамперед давав ся відчувати сейчас брак духовенства, свідомого сего великого діла, бож знаємо, що як духовенство так і загал народа були дуже мало просвічені, так що в тих темних масах вороги св. єдності находили багато своїх сторонників. Кори- стала з того особливо тодішна Московщина для своїх політичних цілій, та піддержувала в нашім народі сей церк. роздор, підбурюючи неустанно незєдинених проти зєдине-

них. Настали страшні межиусобиці, яких наслідки були дуже сумні, бо крім братньої крові, котрої не мало в тім часі проллялось, дійшло нарешті до того, що одна частина України перейшла під правління царів московських, котрі унію до решти там придусили, а шляхту українську і вище козацтво змосковщили, відобразивши поволі всій Україні всі її вольности.

В тих взаємних братовбійчих борбах упав жертвою сфанатизованої схизматичської товпи полоцький архієпископ св. Йосафат Кунцевич 1623 р.

Нарешті на правобічній Україні, котра остала при Польщі, унія взяла таки перевагу, так що майже по сто роках важкої внутрішньої боротьби весь русько-український народ в західній Україні приступив до єдності церковної з Римським Престолом. І так в 1690 р., отже понад 220 літ тому, приступила до св. єдності єпархія перемиська, а в 1700 р. і архієпархія львівська.

Та по розборах Польщі знов більша частина західної України попала під Росію. І тут наново почалась боротьба проти церк. єдності. Росія знесла 1796 р. всю нашу греко-католицьку владу духовну, а на те місце поставила своїх російсько-православних єпископів. Найдовше ще удержалась там єдність з Римським Престолом в холмській єпархії, бо аж до 1875 р. В тім однак році введено і тут насильно по всіх церквах схизматичке — православє російське, так що з паденням холмської єпархії упала і послідня галузь греко-католицької церкви на українських землях, занятих Росією.

Та хоч Росія насильно скасувала в холмській єпархії греко-катол. Церкву, однак народ тамошній мимо страшних знущань і переслідувань і мук із сторони російської, задержав в великій кількості католицьку віру аж досі, а не маючи можности в послідних часах російського пановання, створити окремої греко-католицької громади, перейшов в числі кількисот тисяч душ на латинство. Так то російсько-схизматичке православє заслїпило Москалів, що пхнули кількисот-тисяч Українців в обняте латинізації і польонізації.

І так греко-катол. Церква остала лише в нашім краю, в Галичині, яка по розборах Польщі припала Австрії.

3.

Та Росія, як бачимо тепер, і на нас не позабула. Росія, остаючи сама в церковнім роздорі, в схизмі, не могла сего стерпіти, що ми туг у Галичині належимо до єдності з Римським Престолом, і що маємо свої народні школи та свої права. Не досить їй отже було того, що вже зараня нашої історії московсько-володимирський князь Андрій знищив нашу столицю Київ, не досить було того, що пізнійша Москва

знищила наше народне і релігійне жите, допустившись віроломства зглядом угоди, заключеної з Хмельницьким, якою гварантувала нам усі наші вольности і права на Україні, не досить того, що заборонила нашим братам на Україні по школах учитись в рідній мові, а в церквах і в рідній мові проповідати Боже слово і молитись, ба не досить того, що за Юдию гріш поширювала між нашим тутешнім народом в Галичині, Буковині і Уграх агітацію за відступством від греко-католицької Церкви і української народности, днесь загналась вона сама війною аж до нас, до нашого краю, до Галичини, де ми могли еще яко-так до си свобідно проживати та Бога прославляти в злуці з цілою Церквою католицькою. І щож тут Росія наробила? Ото забрала нам зі Львова до неволі нашого любого митрополита, Андрея Шептицького; перемиського єпископа, Константина Чеховича доти і так переслідувано, аж тойже старенький, згризений невідрадними відносинами, помер; сотки людей і священників вивезено на Сибір, а декуди почато навіть засновувати вже на місце греко-католицьких парохій свої схизматичько-православні приходи.

Та, дорогі, не падаймо духом! Всі наші переслідування вийдуть нам на користь. Ми наберем що раз то більшого привязання і любови до своєї греко-католицької Церкви, та до своєї української народности. Нас не настрашать уже ані ті, що нам хотіли нашу католицьку віру видерти, ані ті, що наш св. обряд понижають. Ми твердо будем стояти і боронити і нашої католицької віри і нашого красного обряду, і нашої української народности і будьмо певні, що тою нашою постійністю потягнем за собою ще й ту частину наших братів, яка нині ще остає в заблудженю; бож чей не даром лялась кров св. священомученика Йосафата і других, не даром мучились наші бгата на Сибірі, не даром падають і нинішні жертви в обороні єдности Христового стада!

Слухайте, Дорогі християни!

Вже йде час: жертви наших синів
встелять шлях до обнови —
Геть загине царство рабів,
А надійде царство любови! — Амінь.

НАУКА V.

О св. Апост. Петрі.

„Ти еси Петро: і на тім камені збудую Церкву мою; і врата пекольні не одоліють її“.

Дорогі християни католики!

В попередних науках дізнались ми, як то в Христовім стаді була з початку єдність і взаїмна любов, та як то в XI. століттю східні народи, а за ними і наші предки, відпали від єдності церковної і від єдності віри, та що всьому тому причина брак любови і гордість житейська.

Східна галузь християнської Церкви, відорвавшись від Римського Престіла, та назвавши лише себе православною Церквою, затратила в собі повноту християнського правівря тим, що відкинула декілька пр. в д християнської віри.

Ті всі через східно православну нез'єдинену Церкву відкинені точки перейдемо в слідуєчих науках, та в той спосіб переконаєм ся, по чий стороні правда.

Днесь зачнім від першої, якої не хотять признати православні схизматики, а то від науки о св. Петрі. Тому розгляньмо, як о св. Петрі учить Церква схизматичько-православна, а відтак, як о св. Петрі учить наша Церква католицька.

Св. верховні Апостоли Петре, каменю і основане віри, і Павле, учителю вселенної, утвердїть і нас в христ. катол. павовірю!

1.

Російська, схизматичько-православна Церква учить о св. Петрі так:

1) Спаситель не установив св. Петра головою Церкви, бо головою Церкви є сам Ісус Христос.

2) Не сам св. Петро був каменем, на котрім збудував Ісус Христос свою Церкву, а всі Апостоли разом; є отже не один, а 12 каменів Христової Церкви. Бо що ж би то сталося — кажуть право лавні схизматики — з Христовою Церквою, як би вона в самім ділі була лише на самім Петрі збудована? Тоді Церкву одолїла би не то сила ада, але навіть балакливий язик простої жінчини, бож чи то не Петро трикратно відрік ся Христа перед служницею Каяфи?

3) Дальше, після науки схизматиків, св. Петро не дістав від Ісуса Христа ніякої висшої власти в Церкві, але ту саму, що й прочі Апостоли, бо і до них по своїм воскресеню сказав Господь: „Кому відпустите гріхи, тому відпустять ся, а кому задержите, тому задержать ся“. А трикратні слова Спасителя до св. Петра:

„Паси вівці мої, паси агниці мої“, не суть виведенням Петра на якесь княже, верховне достоїнство над Апостолами і над цілою Церквою, а лише зрівнанем Петра з прочими Апостолами, так як Петро віддав був від лика Апостолів через своє трикратне відреченє.

4) Вкінці учать православні схизматики, що сам св. Петро навіть ніколи не думав бути головою стада і управляти цілою Церквою *).

2.

Пригляньмось тепер, як о св. Петрі учить Церква католицька.

Католицька Церква також учить, що Ісус Христос є найвисшою головою своєї Церкви. І сеї правди ніколи ніякий християнин не заперечував і не заперечує. Таж кождий з нас знає, що без Ісуса Христа не було би й Христової Церкви, що Ісус Христос є Основателем і найвисшим Управителем Церкви, але Управителем з висоти небес, Управителем невидимим, так як управляє Церквою невидимо через св. Духа. Отже Ісус Христос дійсно є невидимою головою Церкви.

Але кождий християнин мусить ще понадто признати й те, що Ісус Христос полишив на землі свою Церкву, зложену не з невидимих духів, але з видимих людей. А коли так, то і для тих видимих членів своєї Церкви мусів Спаситель полишити видимого Управителя, тую видиму Церкву мусів Спаситель збудувати на видимій основі. І так дійсно Ісус Христос зробив. Будучи сам божественною основою і основателем, будучи сам невидимою Головою своєї Церкви, оснував Спаситель сю свою Церкву на землі також на видимій основі, та установив для неї також видимого управителя, видиму голову, і то, як усім нам відомо, в особі св. Петра.

Ніхто не може собі присвоювати права називатись основателем Христової Церкви, бо один є лише її небесний Основатель, Ісус Христос, Син Бога живого. Алеж не треба знов сеї божественної, небесної основи і сеї невидимої Голови мішати з тою земською основою, на котрій сам Спаситель свою Церкву оснував, і з тою земською, видимою головою, яку сам Спаситель своїй Церкві на землі надав. Се треба собі запам'ятати, щоби не мішати одного поняття з другим!

Що Ісус Христос є Основателем своєї Церкви, що Ісус Христос по своїм вознесеню на небо управляє своєю Цер-

*) Гляди: Почаївський Листок з 1905, привезений до Галичини почаївськими паломниками і поширюваний між нашим народом.

квою невидимим способом через св. Духа, сего не треба доказувати, сеж для кожного очевидне.

Але чи Ісус Христос: збудував свою Церкву єще і на видимій основі, чи дійсно установив видиму голову, і то в особі св. Петра, о тім мусимо ще переконатися з св. Євангелія. Погляньмо отже і там.

Св. Апостол і Євангелист Матей так пише в своїм Євангелію в гл. XVI. ст. 13. і д.:

„Коли-ж прийшов Ісус до країв Кесарії Филипової, то звідував ся учеників своїх кажучи: за кого люди приймають мене, Сина чоловічого? Они ж відповіли: одні за Йована Хрестителя, другі за Ілію, инші ж за Єремію або одного з пророків. Промовив тоді до них Ісус: А ви за кого мене уважаєте? Відповідаючи сказав Симон Петро: Ти єси Христос, Син Бога живого. І озвавшись Ісус сказав йому: Щасливий Ти Симоне, сину Йонин: бо тіло і кров не відкрили тобі, а Отець мій, що на небі. Скажуж і я Тобі, що ти єси Петро (скала, камінь), і на тім камени збудую Церкву мою і врата пекельні не одоліють її; І дам я Тобі ключі царства небесного; і що Ти зв'яжеш на землі, буде зв'язане на небі, а що розв'яжеш на землі, буде розв'язане на небі“.

Як бачимо, є то Євангеліє, яке читає ся на празник верховних Апостолів Петра і Павла.

Дорогі! Зауважалисьте тут, що коли Ісус Христос звідував ся учеників, за кого його мають люди, то на те питанє відповідали всі Апостоли, бо читаємо в св. Євангелію: „они ж відповіли“ і т. д.; коли же Ісус Христос запитав Апостолів, за кого вони самі його уважають, то на те дав відповідь лише сам один Симон, син Йони; і то, як се зазначає виразно Ісус Христос, не дав він сеї відповіді із себе самого, а з натхнення Отця небесного.

Тому і Спаситель промовив відтак також лише до самого одного св. Петра, бо не сказав Господь: „Щасливі ви Апостоли... ви Петри... на вас збудую... вам дам ключі... і т. д., — але сказав виразно: „Щасливий Ти Симоне, сину Йонин... Ти єси Петро... на тім камени збудую Церкву... Тобі дам ключі царства небесного“ — і т. д.

А з тих слів Спасителя наглядно бачимо, що сам небесний Отець зволив об'явити св. Петрови сю найважливішу правду, сю основу нашої віри, то, що Ісус Христос, се Син Бога живого; що є то отже воля Отця небесного, не лише ушасливити св. Петра об'явленєм йому тої божої Істини, але і відзначити його через надане йому сих високих достоїнств і властей, о яких як-раз говорить Спаситель сей час даліше. Бо Спаситель, видячи, що не через усіх Апостолів,

лише через одного Апостола Симона Петра об'явив Отець небесний людям сю найважнішу правду віри в Божество Ісуса, як все, так і тепер, годить ся на сю волю небесного Отця, і тогож св. Петра, і то лише його одного, переміняючи йому раз на все ім'я Симон на Петро, робить: 1) каменю, каменем, фундаментом, основою, на котрій свою Церкву на землі збудує; 2) віддає йому образним способом ключів найвищу загальну управу Божого царства на землі, обіцяє зробити його найвищим, верховним, начальним Господарем своєї Церкви, бо, всякому відомо, що хто має ключі від дому, той є і його господарем, є головою дому; а 3) дає св. Ап. Петру найвищу владу „в'язати і р'ішати“, то є, владу, видаванем відповідних законів всіх християн в Божій карності держати, в'язати, або, в даній потребі від них розр'ішати, і то так, що р'ішене сеї найвищої і головної влади на землі дістає силу, санкцію, затвержене неба.

Отже з волі самого Бога Отця і з постанови Божого Сина, Ісуса Христа, не всі Апостоли, а сам один св. Ап. Петро є дійсно, як се наглядно видно з св. Євангелія: 1) виломою основою Христової Церкви на землі, 2) видимою головою, найвищим управителем, ключарем Царства Божого на землі, і 3) має найвищу владу „в'язати або р'ішати“, значить, закони для церкви видавати, або від них звільняти.

Вправді пізнійше і при иншій нагоді, при иншій науці, а то „колиб грішник і Церкви не послухав“, сказав Спаситель і до всіх Апостолів разом: „що зв'яжете на землі, буде зв'язане на небі, а що розв'яжете на землі, буде розв'язане і в небі“ (Мат. XVIII, 18), але, як бачимо 1) всі Апостоли дістали сю владу для почастих случаїв, справ і потреб кожної християнської душі з окрема, як прим. в повисшій случаю, коли грішник не хотів услухати ані братнього упізнання свого ближнього, ані при двох свідках, ані влади церковної; а 2) сю владу дістали Апостоли разом, отже в отриманні з св. Петром, який сею властю вже давнійше, і то в найвищій степені зів'язав обдарований. Отже, так як ся трета з ряду власть, дана найперше св. Петрови, була в певній мірі потрібна і прочим Апостолам, тому її також від Ісуса Христа дістали. Однак ніколи не сказав до них Ісус Христос, що вони є камені, на котрих має збудувати свою Церкву, лише сказав се до одного св. Петра; ніколи теж не надав всім Апостолам влади ключів, значить найвищої влади в своїй Церкві, ніколи не зробив їх всіх ключарями свого Царства, а лише одного св. Петра, а се тому, бо те достоїнство, сю владу найвищу може мати лише один чоловік, щоби міг свобідно при Божій помочі сею найвищою властю держати в єдності віри, і в єдності стада всіх християн на цій землі. Дотепер аж трета владу „в'язати і р'ішати“, яку св.

Петро і так уже посідав в найвисшій степені, була дана і прочим Апостолам, так, як вона була й їм потрібна до справовання їх високо уряду апостольського.

Отже повторяю ще раз для лучшего спам'ятання: Одна є невидима Голова Церкви — Ісус Христос; одна є видима голова Церкви на землі — св. Петро ключар Царства небесного; один є видимий камінь, видима на землі основа Церкви — св. Петро з своєю вірою в Божество Ісуса Христа; один св. Петро дістав найперше в найвисшій степені власть видавати закони і від них розршати, а доперва пізнійше і то в полученню з св. Петром дістали сю власть в певній мірі, в певних поодиноких случаях і потребах і прочі Апостоли.

3.

Так був постановив сам Господь наш, Ісус Христос. І сеї своєї постанови не змінив Спаситель і пізнійше, як се ложно думають православні схизматики, хоч таки незабавом. Спаситель назвав св. Петра навіть сатаною. Ото, коли св. Петро, не розуміючи ще належито, всіх плянів і замислів Божого Провидіння, а почувши від Ісуса, що Він, його Любий Учитель має бути через жидівську старшину мучений, ба навіть має вмерти, пожалував Ісуса Христа слова: „милосердний Ти Господи, нехай се не станеться Тобі“, тоді відозвав ся Ісус Христос до св. Петра: „геть від мене сатано, ти блазниш мене, бо не гадаєш про Боже, а про чоловіче“. Та ми, дорогі, тому не дивуймось. Таж то небесний Учитель лише скартав свого земського ученика, який не просвічений ще, не скріплений ще ласкою Духа св., не розумів докладно дороги, якою Боже Провидіння постановило відкупити рід людський.

І хоч пізнійше, як-раз в часі страстей, св. Петро трикратно Спасителя відрік ся, то через се ще не відпав від лика Апостолів, бо Спаситель, видячи його гіркий плач, щирий жаль і сокрушене серце, сейчас йому відпустив його великий прогріх; таж йому першому з поміж Апостолів, як пише св. Євангеліє, об'явив ся Спаситель по своїм воскресенню! А памятаєте, як то Спаситель сказав до св. Петра на останній Тайній Вечері? Ото: „Симоне, Симоне, ось сатана жадав собі вас, щоби вас просіяти, як пшеницю; я ж молив ся за тебе, щоби не поменшала віра твоя; і ти колись, навернувшись, утверди братів твоїх“. Знав Ісус Христос наперед, що св. Петро його тричі відрече ся, та знав і се, що він постане з сего страшного упадку, що наверне ся знов до свого Господа зі сльозами широкого жалю і покути, і тоді, ще сильніший, бо своїм власним упадком поучений, зуміє утверджати та укріпляти і прочих Апостолів.

Тож вкінці Спаситель по своїм воскресенню, одержавши від св. Петра трикратне приречене і повне покори запевнене о його горячій любові до себе, знаючи, що сам іде до неба, віддає таки в дійсности торжественно в руки св. Петра найвисший уряд пастирський над цілим своїм стадом на землі, тричі повтореними словами: „Паси агнці мої, паси вівці мої“. Не є то отже, як учать православні схизматики, лише зрівнанем св. Петра з прочими Апостолами, бо св. Петро ніколи не перестав бути Апостолом, але є се дійсно торжественним сповненем того, що Спаситель був вже давнійше постановив, є урочистим переданем св. Петрови найвисшої влади видимого Пастиря над цілим своїм стадом на землі.

Але бо, кажуть православні схизматики, св. Петро навіть ніколи не думав старшувати над прочими Апостолами, не думав і рядити цілою Церквою. Правду-ж вони говорять? Погляньмо до історії апостольської! Там читаємо, що в день Зіслання св. Духа перший, Петро почав боронити всіх Апостолів перед злобним фарисейським закидом п'янства, перший св. Петро держав першу апостольську проповідь о Ісусі Христі і навернув нею 3 тисячі народа, він отже перший прийняв перших жидів навернених до Церкви, він прийняв до Церкви і перших навернених поган в Кесарії. Він здійснив перше чудо, він зарядив вибір нового Апостола на місце Юди, він боронив Апостолів перед Судом, він скликав перший апостольський собор, та на тім соборі всі прийняли його думку, він писав з Риму соборні, то є, до цілого собору-збору всіх християн, отже перші католицькі пастирські послання-листи з прекрасними науками. Тай Апостоли uznawali св. Петра головою, бо євангелисти, коли подають імена Апостолів, кладуть його завсїгда на першім місци; а прецінь не був він ані першим покликаним Апостолом, бо таким був св. Андрій, ані найстарший віком, лише був найстарший що до влади, що до відзначення через самого Господа Ісуса Христа.

Ба навіть св. Павло уважав за річ конечну зараз по своїм наверненню представити ся св. Петрови в Єрусалимі, щоби від нього одержати укріплене в вірі, та вказівки що до своєї праці апостольської.

О тім всім ясно пишуть апостольські діяння, о тім споминає сам св. Павло, про те пишуть св. Євангелия. Лише одні православні схизматики сего верховного першенства і сеї верховної влади св. Петра не хочуть узнати, ба навіть в своїх нікчемних брошурках і газетках, поширюваних між нашим народом, зневажливо насмівають ся з св. Петра, що „де би там старий св. Петро міг удержати такі великі ключі від неба“.

Та ми бачили, кому Ісус Христос дав власть ключів. Горе ж тим усім, що замикають свої уши перед правдою

св. Євангелія! Пам'ятаєте, що сталося з Ананією, який за-
таїв ціну за продану землю? Впав без духа, мертвий пова-
дився перед ногами св. Петра. Горє-ж і тим, що хотіли би
затаїти явні постанови самого Спасителя!

О просім Господа Бога, щоби, поки час, просвітис-
хизматичько православні краї, які лежать ще в тіні ду-
шевного засліплення і невіжости, Духом святим, щоби й вони
увірили, що дійсно лише св. Петро є, як і величаємо
його всі, і ми католики, і православні схизматики в день
праздника, „каменем і основою віри“. Амінь.

ВСЯЧИНА.

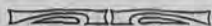
Любий спомин! В однім з перших чисел за 1915 р.
помістив в Allgemeine Rundschau — мабуть слухач профе-
сора Леммера в Бреслав (Laemmer—Breslau) — таку милу згадку
свого учителя про нашого Митрополита: Було се на ви-
кладі старого професора канонічного права Л. в Б. Достой-
ний учений говорив про право патронату і перейшов відтак
до пояснення прав і обов'язків митрополита. При вичислю-
ванню митрополичих осідків назвав він і Львів. Тут станув
старець. Его нараз споважнїлий погляд пересунув ся по нас
десь вдаль, начеби кого шукав... По малій перерві став він
продовжати тихим, майже нечутним голосом: „Теперішній
митрополит львівський гр. Шептицький сидів в вісімдесятих
роках тут передімною як слухач — от як ви. То був іде-
альний, благородний чоловік, мій найліпший ученик“. Відтак
передає він слова професора про се, що митрополит
стояв з ним в тіснійших зносинах і оповідав єму про гнєт
українського народу в Галичині та, що одного дня відкрив
єму свій намір перейти на грек.-кат. обряд. Згадав також
про єго вступленє до василіянського чина. „Благородний,
великодушний граф — тягнув даліше шанов. професор —
чув ся в чернечім стані незвичайно щасливим. Він зовсім
посвятив свої сили реформі чина і був магістром новиків.
Була тому для покірного монаха велика жертва, коли до-
віре австрійського монарха назначило єго на митрополичий
престол у Львові. Він послухав і пішов за покликом, але
і як митрополит остав на даліше скромним і побожним
монахом і тихим ученим. То була велика, рідка душа... Днесь
забрали єго Москалі. Я знав добре, що він ніколи не опу-
стить свого стада. Він став ісповідником в давнім
того слова значіню. Тронутий до глибини замовк старий
учитель і посунав дрозачою рукою через очі, щоб укрити
слезі. В сали настала святочна тиша!“

Цінний причинок до біографії митрополита і рівночасно доказ, яке приємне вражінє позіставляв Він' всюди по собі. О. С.

Від Редакції. Висилаючи отсе число, просимо наших довжників о якнайскорше надісланє нам' залягаючої предплати і о зеднюванє „Ниви“ нових предплатників. Сего року, в грудни, вийде ще одно, подвійне, число „Ниви“. Предплату на новий рік, 1917, просимо висилати вже в грудни с. р. Впр. оо. Деканів просимо промовити за „Нивою“ на соборчиках і заохотити клир до запроумерованя одинокого у нас церковного органу. В нинішних тяжких часах апелювати мусить „Нива“ передовсім до богатших одиниць з поміж нашого Духовенства. Коли не прийде від них обильніша поміч, „Нива“ зможе хіба лише нужденно животіти...

З прокураторських містерій. В *Gazet-i Wieczornij* ч. 3112 з 9. вересня с. р. читаємо в фейлетоні (*Bitwa o Lwów przed dwoma laty*) ось такі цікаві слова: „... Rosyjskie wojska tymczasem coraz bardziej zbliżaly się ku murom starego polskiego (!) grodu... Jak okiem sięgnąć, cały, szeroki dół jazd koleją zapelniony gestymi szeregami szpiegów i zdrajców z północnych i wschodnich powiatów granicznych (!!). Stali obok siebie w rzędach w długiej kolumnie i czekali odjazdu. Wśród nich młodzi i starzy, kobiety, oraz dzieci, młodzież, wiele p o p ó w... Przepelnione są w tym czasie łamy pism niemieckich spisem tych rozlicznych sposobów, jakie armii austro-węgierskiej wielkie nieraz przynosiły niepowodzenia. Sygnały zapomocą znaków świetlnych, wyprowadzanie na pigórki pewnej ilości bydła, sygnalizującej ich cyfrą ilość baterji, przewodnictwo na obszarze walk, zdradzanie pozycji austro-węgierskich przednimi strażom rosyjskim, strzały, kierowane z ukrycia do oficerów, nocne, fałszywe alarmy i wiele innych pomysłowych sposobów — w pierwszych tygodniach walk nieraz ważyło na szali wydarzeń wojennych“...

Відзначене Українця. Дня 24. жовтня с. р. відбуло ся в Любича-князі торжественне удекопованє ордегом лятеранського хреста о. Антона Фолиса, брата Йосифа, посла до Ради державної. Тої функції доконав в присутности репрезентантів духовних і цивільних властей, українських товариств з Рави руської і численних гостей тайний шамбелян Свят. Отця Д о прав і філь. Казимир Адам князь Любецький. Сей також доручив письменне Благословенство Свят. Отця для князівства любицького, цілої парохії Любича-князі разом з о. Фолисом на чолі.

НАРОДНА ТОРГОВЛЯ

:: У ЛЬВОВІ ::

— повідомляє, що —

ЦЕРКОВНІ СВІЧКИ НА ПРЕСТОЛ І ДО ПАВУКІВ

мають на складі всі склепи Народної Торговлі, а вже вд 50 кг. кожної сорти висилає впрост з фабрики вддїл ::

„ПОСЕРЕДНИЧЕНЄ”

ЛЬВІВ, РИНОК Ч. 36.

Нині ціна в „ПОСЕРЕДНИЧЕНЮ” без з’обов’язання на підвижку:

Свічки I-а К. 7'20. Свічки воскові К. 8 за 1 кг.

:: У ФАБРИЦІ. ::

Належитість при замовленнях.